

## วิถีชีวิตคนไร้บ้าน : ความหลากหลาย ณ ชายขอบของเมือง\*

บุญเลิศ วิเศษปรีชา\*\*

บทความชิ้นนี้กล่าวถึงวิถีชีวิตของคนไร้บ้านข้างถนน (Street homeless) ในกรุงเทพมหานคร ซึ่งพวกเขามีคุณลักษณะร่วมกันที่ “แตกต่าง” จากคนเมืองทั่วไป คือการไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง ไม่สามารถบุกเบิกปลูกบ้านราคาถูกในที่ดินที่ถูกปล่อยรกร้างเหมือนชาวชุมชนแออัด ไม่สามารถที่จะหาเช่าห้องราคาถูก การไม่มีสิ่งปลูกสร้างที่เรียกว่า “บ้าน” ทำให้ต้องใช้ชีวิตและอาศัยหลับนอนในที่สาธารณะ ไม่ว่าจะเป็นท้องสนามหลวง ลานจอดรถใต้ทางด่วน สวนสาธารณะ ริมทางเท้า ฯลฯ ซึ่งไม่เพียงแต่ต้องเผชิญกับความยากลำบากในการใช้ชีวิต ตั้งแต่การขาดแคลนที่พักหลับนอนที่ปลอดภัย มิดชิด ป้องกันแดดป้องกันฝน ขาดแคลนห้องน้ำซึ่งจำเป็นอย่างมากในชีวิตประจำวัน หรือต้องแบกกระเป๋าสัมภาระไปในทุกหนแห่งเท่านั้น แต่ยังทำให้พวกเขา “ถูก” คนเมือง ตัดสิน ประเมินคุณค่า และประทับตราพวกเขา ในฐานะสิ่งแปลกแยก สกปรก นำหวาดระแวง และต้องกำจัด

ด้วยกระบวนการวิธีศึกษาเฉพาะของสาขามานุษยวิทยา (Anthropology) ที่เรียกว่า การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (participation observation) โดยการใช้ชีวิตร่วมกับผู้ “ถูก” ศึกษา เพื่อทำความเข้าใจวิถีชีวิต วิธีคิด และมุมมองของผู้ถูกศึกษา ผู้เขียนค้นพบว่า คุณค่าเชิงลบและความหวาดระแวงที่คนเมืองมีต่อคนไร้บ้าน เป็นเพียงส่วนหนึ่งของข้อเท็จจริงภาคสนามที่ผู้เขียนประสบ เพราะในหมู่คนไร้บ้านมีวิถีทางดำเนินชีวิตที่หลากหลาย

---

บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์หัวข้อ วิถีชีวิตคนไร้บ้านข้างถนนในกรุงเทพมหานคร ซึ่งผู้เขียนกำลังจัดทำเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหลักสูตรมหาบัณฑิต คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (สาขามานุษยวิทยา) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งบทความชิ้นนี้ผู้เขียนได้รับคำวิจารณ์และชี้แนะที่มีประโยชน์อย่างยิ่ง จากรศ.ดร.มรรอศิน รพีพัฒน์, อ.ดร.นลินี ดันธวัชชัย, ผศ. อภิญา เวชชชัย และ อ.ปฐมฤกษ์ เกตุทัต ผู้เขียนใคร่ขอแสดงความขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้ อย่างไรก็ตาม ข้อบกพร่องประการใดของบทความชิ้นนี้ย่อมเป็นเพราะความรับผิดชอบของผู้เขียนเพียงผู้เดียว โดยท่านผู้นิพนธ์งานชิ้นนี้ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องแต่ประการใด

นักศึกษาระดับปริญญาโท คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้เขียนตั้งใจจะใช้คำว่า “คนไร้บ้านข้างถนน” แทนคำว่า “คนเร่ร่อน” ซึ่งเป็นที่คุ้นเคยกันในภาษาไทยมากกว่า เนื่องจากเห็นว่า อาจไม่ครอบคลุมผู้ที่อยู่อาศัยบางกลุ่มที่มีสถานที่หลับนอนค่อนข้างประจำ เช่น มีเสาสถานที่แน่นอน เพียงแต่ไม่มีสิ่งปลูกสร้างที่เรียกว่าบ้าน อีกทั้งคำว่า เร่ร่อนอาจคล้อยกับคำว่า คนเร่ร่อนขอทาน ของกรมประชาสงเคราะห์ โดยที่ผู้คนไร้บ้านจำนวนมากที่ไม่ได้ประกอบอาชีพด้วยการขอทาน ยิ่งไปกว่านั้นยังมีคำว่า “เร่ร่อนจรจัด” ซึ่งสื่อมวลชนบางแขนงใช้ ยิ่งไม่เหมาะสมที่จะใช้กับมนุษย์ ส่วนที่เดิมคำว่า “ข้างถนน” เพื่อย้ำให้เห็นว่าเป็นคนไร้บ้านที่หลับนอนในที่สาธารณะ เพราะคำว่า Homeless ในความหมายขององค์การสหประชาชาติ ไม่ได้หมายความว่า ผู้ที่ไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง และต้องหลับนอนในที่สาธารณะเท่านั้น แต่ยังรวมถึงชาวชุมชนแออัดที่มีที่อยู่อาศัยแต่ไม่มั่นคง และไม่ถูกสุขลักษณะ อีกด้วย

เป็นการดิ้นรนให้ตนเองมีชีวิตรอด ท่ามกลางข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากร มีการให้ความหมายแก่ตัวตนของตัวเองที่ไม่ได้เป็นพิษภัยต่อสังคม หากแต่ “ข้อเท็จจริง” เหล่านี้ ยังถูกละเลย ปิดกั้น ผู้เขียนหวังว่า บทความชิ้นนี้จะถ่ายทอดเสียงจากคนชายขอบเช่นคนไร้บ้าน สู่สังคมเมืองผ่านแวดวงวิชาการเพื่อ “สร้าง” ความรู้ ความเข้าใจใน ชีวิตของพวกเขา อันจะนำไปสู่การยอมรับการอยู่ร่วมกันหรือการเอื้ออาทรในสังคมมากขึ้น

## 1. กรอบแนวคิด : อัตลักษณ์ และความเป็นชายขอบ (identity & marginality)

คงไม่เกินเลยนักหากจะกล่าวว่า มโนทัศน์ว่าด้วยอัตลักษณ์ (identity) และความเป็นชายขอบ (marginality) เป็นมโนทัศน์ที่ถูกใช้อย่างแพร่หลายในแวดวงสังคมศาสตร์เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม และ ก็อาจถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ในหลายนัยยะ หลายระดับ ดังนั้น ผู้เขียนจึงขอเริ่มต้นด้วยการ กล่าวถึงกรอบแนวคิดที่ผู้เขียนใช้เป็นเครื่องมือทางและตั้งคำถามเกี่ยวกับตัวตนของคนไร้บ้านพอสังเขป

มโนทัศน์ว่าด้วยอัตลักษณ์และความเป็นชายขอบ ถูกพัฒนาให้น่าสนใจยิ่งขึ้นอันเนื่องมาจากอิทธิพลของ กระแสความคิดที่เรียกว่า หลังสมัยใหม่ (Postmodernism) ที่เปิดเผยให้เห็นว่า อำนาจเป็นสิ่งที่ไม่อาจแยกออกจากความสามารถในการสร้างความรู้ เพื่อนำไปสู่การควบคุมว่า สิ่งใดถูก สิ่งใดผิด อำนาจที่สัมพันธ์กับความรู้นี้ ไม่ได้หมายถึงอำนาจที่เบ็ดเสร็จ มีศูนย์กลางในการปฏิบัติการที่ชัดเจน หากแต่เป็นความหลากหลายของ ปฏิบัติการที่ทอสานเชื่อมโยงยึดเหนี่ยวอยู่ในกิจกรรมของสถาบัน และของชีวิตทางสังคม บางครั้งปฏิบัติการ ดังกล่าวก็เห็นง่ายชัดเจน บางครั้งก็เบาบางไม่ชัด

เมื่อเรากล่าวถึงอัตลักษณ์ของคนชายขอบ จึงไม่ได้หมายความว่าอัตลักษณ์หรือตัวตน (self) ที่เกิดขึ้น จากการให้ความหมายของตัวเองจากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเท่านั้น แต่ให้ความสนใจกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ของสถาบันที่เกี่ยวกับระเบียบแบบแผน หรือปัจเจกที่เกี่ยวข้องกับสถาบันนั้น พยายามที่ทำให้คนกลุ่มหนึ่ง กลายเป็นคนที่ไม่มีเสียง (silence) ถูกกีดกันจากพื้นที่สาธารณะ (public sphere) ไม่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับภาษา หรือความคิดเกี่ยวกับพวกเขา เพราะความเชื่อ เพศ หรือชาติพันธุ์ของสมาชิกของกลุ่ม หรือกล่าวว่าตัวตนของ พวกเขาที่ถูกลดความสำคัญ ไม่มีที่มิทาง ไม่มีสิทธิไม่มีเสียง<sup>2</sup>

มโนทัศน์ว่าด้วยอัตลักษณ์และชายขอบ ยังชี้ให้ต่อไปว่า ต้องพิจารณาอัตลักษณ์และชายขอบอย่างเป็น พลวัตที่ไม่หยุดนิ่งระหว่างศูนย์กลางและชายขอบ ศูนย์กลางของการใช้อำนาจไม่ได้มีอำนาจครอบงำอย่างเบ็ดเสร็จ และเป็นอันหนึ่งอันเดียว ขณะเดียวกันผู้อยู่ชายขอบก็ไม่ได้ยอมรับการครอบงำ การให้ความหมายเชิงลบอย่าง ราบคาบ หากแต่พยายามต่อต้าน ชัดขึ้น และให้ความหมายใหม่ซึ่งอัตลักษณ์ของตนเองที่แตกต่างจากที่ถูกประทับ กระบวนการสร้างอัตลักษณ์จึงเป็นกระบวนการที่มีพลวัตไม่หยุดนิ่ง

กล่าวเฉพาะมโนทัศน์ว่าด้วยชายขอบเพิ่มพลังในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม โดยเสนอถึงการหา ความเข้าใจมิติที่หลากหลายของความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ไม่เท่าเทียม แทนที่จะลดความสัมพันธ์ให้เหลือแกน เดียวว่า เชื้อชาติ ชนชั้น หรือเพศ แต่ย้ำว่ามีความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันในหลายแกนซ้อนทับกัน มโนทัศน์ว่าด้วยชายขอบจึงพัฒนาไปจากแนวคิดว่าชนชั้นของสำนักมาร์กซิสต์อย่างเห็นได้ชัด

ตัวอย่างงานศึกษาที่ใช้นมโนทัศน์ว่าด้วยความเป็นชายขอบที่น่าสนใจคือ วิทยานิพนธ์ของนายแพทย์โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (Komatra, 1998) ที่ชื่อ Live on the Edge : marginality and Contestation in the Kui

<sup>2</sup> Susan Herbst, *Politics at the Margin : Historical Studies of Public Expression Outside the Main Stream*. Cambridge University Press, 1994. pp. 1-5.

community of Northeast Thailand นอกจากนายแพทย์โกมาตร จะย้ำเสมอว่า ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน มีขอบเขตอยู่หลายแกน และไม่สามารถลดทอนให้เหลือแกนเดียวได้แล้ว ยังชี้ให้เห็นถึง การทำความเข้าใจโน้ตทัศน์ ว่าด้วยความเป็นชายขอบที่มีความหลากหลาย และมีพลวัตทางการเมืองที่ชายขอบ ศูนย์กลางของการครอบงำไม่ได้หยุดนิ่ง วาทกรรมและปฏิบัติการที่ครอบงำจะถูกปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมใหม่โดยคนชายขอบ

หรือกล่าวโดยสรุปในสำนวนของดร.ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล ว่า ความเป็นชายขอบไม่ใช่เรื่องของการถูกกันให้ไปอยู่ในตำแหน่งในสังคมที่ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจหรืออำนาจหรือไม่เข้าประเภท หากเป็นเรื่องของความรู้และความจริงที่คนอื่นสร้างขึ้นมองเขา แทนตัวเขา ความรู้และความจริงเหล่านี้ กลายเป็น “สามัญสำนึก” ที่รับรู้เข้าใจกันได้ในสังคมโดยไม่ต้องตั้งคำถาม ผู้ที่อยู่ในตำแหน่งชายขอบเอง ก็อาจจะรับหรืออ้างอิงไปเป็นความจริงเกี่ยวกับตัวเองด้วย รวมทั้งมีการต่อต้านโต้แย้ง ปฏิเสธในเวลาเดียวกัน<sup>3</sup>

ตัวอย่างการใช้กรอบแนวคิดว่าด้วยอัตลักษณ์และความเป็นชายขอบ เพื่อวิเคราะห์คนไร้บ้านในงานศึกษาของต่างประเทศ เช่น บทความชื่อ *Tranquility City* โดย Talmadge Wright ในวารสาร *In Comparative Urban and Community Research* Vol.5 : 1995 บรรณาธิการโดย Michael Peter Smith<sup>4</sup> เป็นฉบับว่าด้วย *The Social Construction of Marginal Space* งานชิ้นนี้กล่าวถึง คนไร้บ้านที่บุกไปสร้างกระท่อมด้วยตนเอง ด้วยวัสดุคล้ายๆ ไม้อัดที่เมืองชิคาโกในลักษณะของการตั้งแคมป์ โดยใช้ชื่อว่า *Tranquility City* (เมืองแห่งความสงบเงียบ) ก่อนที่จะถูกรื้อถอนใน 6 เดือนต่อมาโดยรัฐท้องถิ่นที่เห็นว่าพื้นที่ทางสังคมไม่สามารถปล่อยคนอื่นเห็นผู้อยู่อาศัยในแคมป์ กิจกรรมนี้เป็นการรณรงค์รูปแบบหนึ่งที่ต่อเนื่องถึง 6 เดือน เพื่อการมีงานทำ มีที่อยู่อาศัยและอาหาร ร่วมกับพันธมิตรที่หลากหลาย ทั้งตัวแทนของโบสถ์ท้องถิ่น นักศึกษา นักกิจกรรมชุมชน และอาสาสมัครท้องถิ่น เพื่อกระตุ้นการสร้างการครอบงำว่าคนไร้บ้านเป็นปัจเจกที่โดดเดี่ยวและมีความผิดปกติ พวกเขาแสดงให้เห็นว่ามีความสามารถในการจัดองค์กรทำงานของผู้ที่ถูกทำให้เป็นชายขอบ เป็นการสร้างอัตลักษณ์ของคนไร้บ้านที่มีศูนย์กลางอยู่กับประเด็นความยุติธรรมทางสังคม กิจกรรมรวมหมู่นี้เป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนไร้บ้านเพื่อได้รับบ้านและบริการทางสังคม

ประเด็นสำคัญที่ไรท์เสนอก็คือ ความไม่เพียงพอของแนวทางการแก้ไขปัญหามีอยู่ นั่นคือ การมีบ้านทางผ่าน (*transition housing*) ให้อยู่เฉพาะกลางคืน และมีพิธีกรรมซึ่งกีดกันคนไร้บ้าน ที่ได้รับช่องทางเข้าถึงพื้นที่ที่มีการควบคุมทางสังคม การที่เขาเลือกตั้งแคมป์ แทนที่จะเป็นที่พักพิงรวม (*Shelter*) ก็เพราะสามารถสร้างความเป็นชุมชน ความเป็นส่วนตัว และความเป็นตัวของตัวเองได้มากกว่า การได้ปรุงอาหารด้วยตนเอง มีความหมายสำคัญต่อตัวเองมากกว่ามีความเป็นอิสระ ไม่ต้องไปรอรับอาหารจาก *Shelter*

Wright ใช้ศัพท์ของ ฟูโกต์ ที่กล่าวถึงพื้นที่บางแห่งที่ถูกสร้างขึ้นสำหรับคนที่ถูกตัดสินว่าเบี่ยงเบนจากบรรทัดฐานทางสังคม เช่น คู โรงพยาบาลคนบ้า เขาบอกว่า *shelter* สำหรับคนไร้บ้านก็เช่นเดียวกัน เป็นพื้นที่ทางสังคม ของความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน การมีกฎระเบียบที่เข้มงวด ต้องเข้าออกเป็นเวลาเท่านั้น ต้องออกจากที่พักในตอนเช้า และคนที่เข้ามาอยู่ก็ไม่จำแนก มีการลักขโมยของ ไม่มีการนับระบบอาวุโส ดังนั้นรูปแบบกระท่อมจะเหมาะสมกว่า

3 ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล (บก.), *ชีวิตชายขอบ ตัวตนกับความหมาย*, มปป:ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. น. (12). 2544

4 Smith, Michael Peter. *The Social Construction of Marginal Space*. In *Comparative Urban and Community Research* Vol.5 : 1995. Transaction Publishers.

งานศึกษาเกี่ยวกับคนไร้บ้านที่น่าสนใจอีกชิ้นหนึ่งคืองานของ Devid A. Snow and Leon Anderson ที่ชื่อ *Down on Their Luck : A Study of Homeless Street People* (1993)<sup>5</sup> เป็นงานศึกษาคนไร้บ้านในเมืองออสติน รัฐเท็กซัส โดยใช้วิธีการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม ซึ่งผู้เขียนใช้เป็นแนวทางการศึกษาภาคสนาม ความน่าสนใจของงานชิ้นนี้ คือ พยายามทำความเข้าใจคนไร้บ้านอย่างที่เขา “เป็น” มากที่สุด โดยเน้นในด้านวิถีชีวิต กลยุทธ์การเอาตัวรอด ทั้งในด้านวัตถุ สังคม และจิตวิทยารวมถึงศึกษาเปรียบเทียบความหลากหลายในการใช้กลยุทธ์เพื่อยู่อรอดของคนไร้บ้านกลุ่มต่าง ๆ

ในบทว่าด้วยการกอบกู้ตัวตน (Salvaging the Self) เขาย้ำว่า การเป็นคนไร้บ้านไม่ได้หมายความว่าความเพียร การเป็นคนที่มีฐานะยากจนที่สุดในสังคมเท่านั้น หากแต่ต้องเผชิญกับข้อสงสัยที่กัดกร่อนตนเองเกี่ยวกับคุณค่าของตนเองและความหมายของการมีชีวิตรอด ข้อสงสัยดังกล่าวจะถูกกระตุ้นในยามที่มีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ต้องเผชิญกับสายตาที่มองด้วยความหวาดระแวง ตูถูก ซึ่งคนไร้บ้านต้องพยายามตอบคำถามให้กับตัวเอง เกี่ยวกับความหมายของการมีชีวิตอยู่

วิธีการที่จะหลบเลี่ยงจากคำถามที่รบกวนจิตใจ มีหลายวิธี ตั้งแต่การแยกตัวออกห่าง พยายามไม่ข้องเกี่ยวกับคนที่มีฐานะดีกว่า แต่ยังแยกตัวออกห่าง ก็จะเป็นการตอกย้ำถึงสถานะที่ต่ำต้อยหรือการเป็นสิ่งแปลกปลอมของตนเอง หรือด้วยวิธีการกล่าวโทษโชคชะตาของตนเองที่ทำให้ต้องกลายมาเป็นคนไร้บ้าน และวิธีการที่พบไม่น้อยก็คือ การดื่มสุราและการใช้สารเสพติด เพื่อสร้างจินตนาการถึงโลกในฝัน รวมถึงวิธีการสร้างระยะห่าง (distance) กับคุณลักษณะบางประเภท เช่น คนที่เพิ่งเป็นคนไร้บ้านจะบอกว่า ตนเองไม่ใช่คนไร้บ้าน หรือบางคนบอกว่าตนเองไม่ใช่คนไร้บ้านเหมือนคนไร้บ้านบางกลุ่ม ในขณะที่กลุ่มคนนอก (outsider) ก็อาจจะยอมรับตัวตนของการเป็นคนนอก และตีความเสียใหม่ว่า เป็นชีวิตอุดมคติที่ไม่ได้ต้องการทรัพย์สิน หรือรับว่าตนเองเป็นคนพเนจรแสวงหา เป็นต้น

รวมความแล้ว กรอบความคิดที่ผู้เขียนใช้ในเป็นแนวทางในการศึกษา คือ การตระหนักว่า “การเป็นคนไร้บ้าน” มีหลายแบบ หลายประเภท พวกเขามีเส้นทางชีวิตที่ต่างกันก่อนจะมาเป็นคนไร้บ้าน และเมื่อเป็นคนไร้บ้านแล้ว ก็มีวิถีชีวิตที่หลากหลาย มีกลยุทธ์ต่าง ๆ กันเพื่อใช้ชีวิตรอดทั้งในเชิงวัตถุรูปธรรมและคุณค่านามธรรม โดยเฉพาะวิธีการหาเลี้ยงชีพซึ่งมีบทบาทสำคัญในการให้ความหมาย ให้คุณค่า และประกอบสร้าง “ตัวตน” ของคนไร้บ้าน แต่ความหลากหลายนี้ถูกกดทับ ปิดกั้น ด้วยอคติที่สรุปแบบเหมารวมว่า พวกเขาเป็นคนที่น่าหวาดระแวง ควรหลีกเลี่ยง เป็นสิ่งสกปรก สมควรถูกควบคุมหรือกำจัด

## 2. วิธีการรวบรวมข้อมูล

กล่าวสำหรับสาขามานุษยวิทยา กระบวนการและวิธีการรวบรวมข้อมูลมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผลการศึกษาต่อการทำความเข้าใจวิถีคิด มุมมอง และระบบวัฒนธรรมของกลุ่มผู้ถูกศึกษา เพราะข้อมูลที่ได้รับไม่ได้มาจากแบบสอบถาม หรือการสัมภาษณ์ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเท่านั้น หากต้องอาศัยการตีความจากปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในภาคสนามด้วย ผู้เขียนจึงขอกล่าวถึงกระบวนการวิธีเข้าถึงกลุ่มคนไร้บ้าน ซึ่งผู้เขียนขอกล่าวว่า ยังไม่สมบูรณ์ถึงระดับที่คลุกคลีลึกลับนอนในที่สาธารณะร่วมกับพวกเขาอย่างต่อเนื่อง ดังที่จารีตของนักมานุษยวิทยา

5 Devid A. Snow and Leon Anderson , *Down on Their Luck : A Study of Homeless Street People*. 1993. University of California Press.

ยุคเริ่มแรก อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนก็มีวิธีการที่ทำให้คนไร้บ้าน “ยอมรับ” ผู้เขียนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมของพวกเขา ที่พร้อมจะ “เปิดเผย” ข้อมูลหรือตัวตนของพวกเขา ซึ่งจะขอลำถึง ดังนี้

## 2.1 การนิยามตัวเองของผู้เขียน

เนื่องจากคนไร้บ้าน เป็นกลุ่มสังคมที่แทบจะไม่เคย “คนนอก” เข้าไปใกล้ชิดพวกเขาเลย ดังนั้น เมื่อผู้เขียนเริ่มเข้าไปพูดคุย และต้องการใช้ชีวิตคลุกคลีกับพวกเขา จึงเป็นเรื่องที่ “แปลก ไม่น่าเชื่อ ไม่น่าไว้วางใจ และไม่ปลอดภัย” ทุกคนจึงมีคำถามเหมือนกันหมดว่า ผู้เขียนเป็นใครและต้องการอะไรกันแน่

ในการลงภาคสนามระยะแรกผู้เขียนจะแนะนำตัวเองว่าเป็นนักศึกษาที่ “อยากจะรู้ว่าคนที่นอนที่  
อย่างนี้ ทำไม่ถึงต้องมานอน และหากินกันยังไง คนทั่วไปเขามักจะมองคนที่นอนในที่อย่างนี้ไม่ค่อยดี แต่ผมคิดว่า  
คงไม่ใช่ทั้งหมด จะได้เอาเรื่องที่เรากำลังเป็นต้องมานอนในที่อย่างนี้ให้คนอื่นเขาเข้าใจเราบ้าง” ซึ่งส่วนใหญ่ไม่เชื่อ  
และให้ข้อมูลที่เป็นการป้องกันตัวเองว่า เขาไม่ใช่คนเร่ร่อน แค่มานอนเล่นเท่านั้น บางคนก็รำคาญมากก็จะตัดบท  
เลยว่า “มาหาของเก่าเล่น ๆ มีคอนโดยู่ฝั่งปิ่นเกล้า เดียวก็กลับบ้านแล้ว”

หลังจากพูดคุยประมาณ 1 สัปดาห์ ผู้เขียนก็เริ่มเข้าใจว่า การให้ข้อมูลไม่ได้อยู่ที่การแนะนำตัว  
ผู้เขียนว่าเป็นใคร แต่อยู่ที่การ “ถูก” มองจากคนไร้บ้านว่า ผู้เขียนเป็นใคร และส่วนใหญ่จะตีความผู้เขียนเป็น 2  
ประเภทคือ ถ้าไม่ใช่ “สก็อต” หรือเป็น “นิ้ว” ก็เป็น “พวกสงเคราะห์” ซึ่งความหมายของสองสถานภาพนั้น  
ล้วนแล้วแต่เป็นอุปสรรคที่ทำให้คนไร้บ้านไม่ยอมพูดคุยด้วย

“สก็อต” หมายถึง ตำรวจนอกเครื่องแบบที่เป็นฝ่ายสืบสวนของสถานีตำรวจท้องที่ ที่จะมาสอดส่อง  
ดูคนที่มีพฤติกรรมทำที่น่าสงสัยว่าจะเป็นพวกมิจฉาชีพ พวกจำหน่ายยาเสพติด

ครั้งหนึ่งผู้เขียนไปถามถึงพี่คนไร้บ้านคนหนึ่ง กับลุงคนไร้บ้าน พอกลับหลัง ลุงคนดังกล่าวก็พูดกับ  
คนไร้บ้านคนอื่นว่า “ไอ้हांมันต้องไปทำอะไรมา สก็อตถึงได้มาตามหาตัวมัน”

ส่วนการเป็น “นิ้ว” หมายถึงเป็นสายให้ตำรวจ มีหน้าที่ชี้เป้าว่า ใครทำผิดกฎหมาย ครั้งหนึ่งผู้เขียน  
ลงไปพูดคุยกับคนไร้บ้านในพื้นที่ได้สะพานที่ค่อนข้างปิด เมื่อผู้เขียนถามถึงคนไร้บ้านคนอื่น ๆ ที่กระจ่ายกันนอน  
หนุ่มวัยรุ่นคนหนึ่งเหมือนออกอาการร้อนรนตะโกนถามเสียงดังมาทางผู้เขียนว่า “อยากรู้อะไรมาถามผมสิ ไม่ต้อง  
ไปถามไฉนนั้นหรอก เดียวมันตอบผิดตอบถูก...มีงอย่าฟ้องเก่งมากนักรมึง กูก็เด็กตำรวจเหมือนกัน” นั่นเพราะเขา  
เกรงว่าผู้เขียนเป็นนิ้วที่มาดูว่าใครจำหน่ายยาเสพติด

การถูกนิยามว่าเป็นนิ้ว ไม่เป็นผลดีและไม่ปลอดภัยอย่างยิ่งต่อผู้เขียน เพราะจะถูกระแวงอย่าง  
มากจากกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องผิดกฎหมาย ซึ่งโดยมากเป็นเรื่องยาเสพติด แต่ด้วยบุคลิกท่วงท่าของ  
ผู้เขียน จึงไม่ถูกเข้าใจไปในทางนี้ไม่มากนัก

ส่วน “สงเคราะห์” เป็นคำเรียก เจ้าหน้าที่กรมประชาสงเคราะห์ ซึ่งคนไร้บ้านทั่วไปกลัว โดยเฉพาะ  
คนที่ไม่มีอาชีพประจำ สาเหตุที่ต้องหนีพวกสงเคราะห์ เพราะเจ้าหน้าที่กรมประชาสงเคราะห์จะมาพร้อมกับ  
รถกระบะ 6 ล้อ ล้อมลูกกรงเพื่อ “กวาดล้าง” “คนเร่ร่อนจรจัด” เข้าไปอยู่ในสถานสงเคราะห์ซึ่งว่ากันว่า  
เหมือนกับติดคุก ไม่มีอิสระ ออกไปไหนมาไหนไม่ได้ และที่แย่กว่าในคุกเพราะต้องอยู่ปนกับคนที่สติไม่ดี หรือ  
เรียกกันว่า “พวกเร่” “ยิ่งไปอยู่ปนกับพวกเร่ก็จะได้รู้ตามไปด้วย เดียวไฉนนั้นพูดคนเดียว ไฉนนี้พูดกับต้นไม้”

ผู้เขียนถูกระแวงไปในทางนี้มาก เนื่องจากช่วงเดือนที่ผู้เขียนเริ่มศึกษาคนไร้บ้านคือ เดือนพฤษภาคม  
2544 เป็นช่วงที่เขตพระนคร ประสานเจ้าหน้าที่กรมประชาสงเคราะห์ให้มารับตัวผู้ที่นอนสนามหลวงเวลาประมาณ  
03.00 น. ของทุกคืนไปทำประวัติที่สถานแรกรับคนไร้ที่พึ่ง ปากเกร็ด ถ้าถูกจับครั้งแรกก็จะได้รับการปล่อยตัว  
แต่ถ้าใครถูกจับซ้ำ ก็จะถูกสรุปว่า เป็นคนเร่ร่อนจรจัดต้องถูกส่งเข้าสถานสงเคราะห์คนไร้ที่พึ่งธัญบุรี ซึ่งคนไร้บ้าน



เรียกกันว่า “คุกขอทาน” ดังนั้น คนไร้บ้านจึงเกรงว่า ผู้เขียนเป็นหน่วยสืบประวัติ และเชื่อว่าใครเป็นจรจัด ให้รถส่งเคราะห์มาจับในเวลากลางคืน

ดังนั้นผู้เขียนจึงต้องนิยามตัวเองใหม่ว่า “ผมไม่ใช่สงเคราะห์หรอกครับ” และเริ่มต้นด้วยการรับฟังว่า “ทำไมเขาถึงกลัวสงเคราะห์กันเธอ” ซึ่งแน่นอนว่าลำพังการพูดปากเปล่าไม่ได้สร้างความไว้วางใจขึ้นทันที

หลังจากที่ผู้เขียนทำให้คนไร้บ้านจำนวนหนึ่งไว้วางใจด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งจะกล่าวต่อไป ต่อมาผู้เขียนทดลองการนิยามตัวเองใหม่ ด้วยการไปในสถานที่ที่คนไร้บ้านไปกันและเดินคุยกับพี่คนหนึ่งที่เป็นคนไร้บ้านและบอกว่าตนเองเป็นคนตกงาน ต้องกลายเป็นคนไร้บ้าน ก็จะได้ข้อมูลที่เป็นธรรมชาติอีกแบบหนึ่ง

## 2.2 เวลาที่เหมาะสมสำหรับพูดคุยครั้งแรก

โจทย์สำคัญสำหรับการศึกษา คนไร้บ้านข้างถนน ก็คือ การแยกระหว่างคนที่ใช้ชีวิตอยู่ข้างถนนออกจากคนที่มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองแต่มาทำงานหรือพักผ่อนในที่สาธารณะ ในการศึกษาของต่างประเทศเพื่อให้แน่ใจว่า คนที่คุยด้วยเป็นคนไร้บ้านจริง จะไปพูดคุยด้วยเมื่อหลังเที่ยงคืนที่คนกลุ่มนี้หลับแล้ว และปลุกขึ้นมาคุย โดยป้องกันไม่ให้ถูกตอบโต้กลับด้วยการใช้ตำรวจเป็นผู้ช่วย<sup>6</sup> แต่วิธีการนี้คงไม่เหมาะสมสำหรับกรณีนี้

วิธีการที่ผู้เขียนใช้ก็คือ เลือกเวลาพูดคุยในช่วงก่อนเข้านอน จะสังเกตคนที่กำลังเตรียมตัวนอน ช่วงระหว่างเวลา 18.00 น. -22.00 น. แต่เวลาที่เหมาะจริงๆ จะอยู่ช่วง 19.00 น.-21.00น. โดยสังเกตจากคนที่มีการเป่าส้อมเกาะ ซึ่งต่อมาผู้เขียนจึงเริ่มเข้าใจมากขึ้นว่า โดยมากถ้าเป็นคนไร้บ้านมานานแท้ จะไม่นิยมกระเป่าเป่าส้อมเกาะที่มีราคา ถ้าเกิดมีผู้สงสารให้กระเป่าเป่าแก่พวกเขา จะถูกนำไปขายเพื่อแปรเป็นเงินแทน ส่วนส้อมเกาะจะใส่แค่ถุงหิ้วธรรมดา เพราะการมีกระเป่าส้อมเกาะนอกจากจะหนัก ไม่สะดวกในการเดินทางแล้ว ยังถูกระแวงสงสัยว่าลักขโมยหรือซุกซ่อนของผิดกฎหมาย อาจถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจค้นให้รำคาญอยู่บ่อยๆ

ส่วนใหญ่ในการพูดคุยครั้งแรกจะสนทนาเรื่องวิถีความเป็นอยู่ งานที่ทำทั้งในอดีตและปัจจุบัน บ้านเดิม การใช้ชีวิต ที่หลับที่นอน ห้องน้ำ และสังคมเพื่อนฝูง ฯลฯ การพูดคุยครั้งแรก จะไม่กังวลเรื่องข้อมูลว่าจะตรงหรือไม่ตรงกับความเป็นจริง เพียงแต่ให้การพูดคุยดำเนินไปได้เท่านั้น

## 2.3 สร้างความกลมกลืน

หลังจากการได้พูดคุยครั้งแรก ผู้เขียนจะพยายามสานต่อด้วยการถามว่า แล้วจะเจอกันอีกได้อย่างไร นอนประจำที่ไหน ทำงานอะไร เพื่อสร้างความคุ้นเคยความไว้วางใจ ซึ่งจะทำให้คนกลุ่มนี้รู้สึกแปลกที่เราจะมาคุยกับเขาอย่างต่อเนื่อง ไม่เหมือนกับที่ผ่านมามีคนสนใจมานั่งคุยกับเขา แต่เพียงครั้งคราวเท่านั้น โดยพยายามทำตัวให้กลมกลืน ซึ่งมีหลายรูปแบบ

2.3.1 ไปกินข้าวตามสถานสงเคราะห์ วิธีการยังชีพแบบหนึ่งของคนไร้บ้าน คือการไปกินอาหารตามสถานสงเคราะห์และสถานที่หนึ่งที่ทุกคนสามารถไปทานอาหารฟรีทุกวันตั้งแต่วันจันทร์-ศุกร์ โดยจะมีการเลี้ยงอาหาร 1 มื้อ เวลา 11.00 น. คือที่สภาสังคมสงเคราะห์ แยกตึกชัย ถนนพระราม 5 ครั้งแรกที่ผู้เขียนไปยังไม่เคยรู้จักใคร การไปครั้งแรกก็จะมีคนเก่าแนะนำว่าต้องไปปรับบัตรทางไหนและต่อคิวที่ไหน ถ้ามากินข้าวที่นี่จะไม่ถูกระแวงว่าเป็นเจ้าหน้าที่รัฐ แต่ต่อมาเมื่อผู้เขียนรู้จักคนไร้บ้านจากที่อื่น การมาพบกันที่นี่ก็ทำให้เริ่มเข้ากลุ่มกับพวกเขาได้

<sup>6</sup> Rossi, Peter. *Down and Out in America : The Origins of Homelessness*. The University of Chicago Press: Chicago London and London. 1989. 226-229.

น้ำหนักหนึ่งเล่าให้ฟังว่า เขาบอกเพื่อนว่า ผู้เขียนเป็นนักศึกษาเป็นคนมีบ้านไม่ใช่คนเร่ร่อน แต่เพื่อนคนนั้นไม่เชื่อ ตอบกลับว่า “ไม่เห็นมันจะมีอะไร ก็เห็นมันกินข้าวสงเคราะห์เหมือนกับทุกคน”

นอกจากที่สภาสังคมสงเคราะห์แล้ว ยังมีที่โบสถ์ซีกซ์ ย่านพาหุรัด โดยเลี้ยงอาหารมื้อเช้าเวลา 8.30 น. ทำการเลี้ยงอาหารมานานประมาณ 2 ปี เพิ่งยุติเมื่อต้นเดือนธันวาคม 2545

2.3.2 ไปร่วมทำงานด้วย อาชีพของคนไร้บ้านที่ผู้เขียนพบเป็นกลุ่มใหญ่คือ คนหาของเก่า ทั้งประเภทที่ใช้กระสอบคุ้ยถังขยะ (เรียกว่าพวกซานตาโครส) และที่มีรถเข็น กับอาชีพเร่ขายของตามงานวัด ตามเวทีดนตรีลูกทุ่ง คือขายกระดาษพลาสติกปูนั่ง กับอาชีพขายลูกโป่งที่บิดประกอบเป็นตัวหนอน

เมื่อผู้เขียนคุ้นเคยกับคนไร้บ้านและชวนว่าวันอาทิตย์นี้จะมีการดนตรีด้านยาเสพติด เพื่อไปขายกระดาษ ขายลูกโป่ง ผู้เขียนก็ไปร่วมเดินขายกระดาษด้วย ก็จะช่วยให้เกิดความคุ้นเคยได้ดี เขาถามว่า “ไม่อายหรือดิฉัน จะรู้จักชีวิตคนยากจน”

การไปร่วมกับกลุ่มขายกระดาษนอกจากจะไปเดินขายแล้ว “การต่อกระดาษ” ก็เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ผู้เขียนใช้ชีวิตร่วมด้วย เพราะกระดาษพลาสติกบางแบบจะเป็นม้วนแคบๆ ประมาณ 40 เซนติเมตรต้องต่อให้มีหน้ากว้างประมาณ 120-150 เซนติเมตร จึงจะขายสำหรับรองนั่งได้ ผู้เขียนก็ได้นั่งต่อกระดาษด้วยเทปกาวยาสและถือโอกาสได้ทักทายกับคนขายด้วยกันที่เดินผ่านไปมา

ส่วน คนหาของเก่า ที่รู้ว่าผู้เขียนเป็นนักศึกษา มักจะไม่ค่อยยินดีให้ผู้เขียนไปเดินคุ้ยเก็บของเก่าด้วย เขาจะบอกว่า ไม่จำเป็นต้องทำถึงขนาดนี้ แค่เดินไปเป็นเพื่อน หรือช่วยเฝ้าของเมื่อมีของมาก ๆ ก็พอแล้ว อย่างไรก็ตาม การพูดคุยระหว่างการเดินหาของเก่าก็เป็นบรรยากาศที่ดี หรือ การช่วยแยกของเก่าเป็นประเภทต่าง ๆ ก็สร้างความคุ้นเคยได้อย่างดี

2.3.3 ไปรับแจกข้าวตามโรงเจ ประมาณช่วงเดือนสิงหาคมถึงต้นเดือนตุลาคมของทุกปี จะเป็นช่วงเทศกาลเทศกาล ไปรยทาน ตามสมาคมมูลนิธิของคนไทยเชื้อสายจีน คนไร้บ้านส่วนใหญ่จะไปรับแจกข้าวสาร เพื่อนำไปขายเป็นเงิน โรงเจที่ขึ้นชื่อคือโรงเจที่แจกข้าวสารยี่ห้อดี ขายได้ราคา การไปรับแจกข้าว จะช่วยสร้างความสนิทสนมมาก ครั้งแรกที่ผู้เขียนไปสังเกตการแจกข้าวของเสียปอ ลุงคนหนึ่งและผู้เขียนรู้จัก จะอธิบายให้ฟังว่า คนไหนเสียปอ เขาแจกยังไง แยกกลุ่มชายกับกลุ่มหญิง เริ่มแจกคนพิการ ตามด้วยผู้ชาย แล้วก็ผู้หญิง คนแก่กับเด็กอาจได้พิเศษ ต่อมาผู้เขียนไปรับแจกข้าวแถวสาธุประดิษฐ์ ตอนนั้นผู้เขียน รู้จักคนไร้บ้านหลายคน เมื่อเดินเข้าไปในกลุ่ม พวกเขาตอบ เหมือนเป็นการต้อนรับน้องใหม่ บางคนตบมือเฮ บางคนถามว่า รู้ไต่ยังไต่ว่าวันนี้มีแจกที่นี้ ผู้เขียน หยิบโพยรับแจกข้าวขึ้นมา พร้อมบอกว่า “ผมก็มีโพยเหมือนกัน เดี่ยวนี้จะเป็น ‘ผี’<sup>1</sup> ด้วยแล้ว” พวกเขาเฮ เมื่อเขาจะหยิบให้ผู้เขียนนั่งร่วมกับพวกเขา ผู้เขียนหยิบกระดาษพลาสติกปูนั่งออกมาจากกระเป๋าตัวเอง พวกเขาบอกว่า “ซึกเหมือน (ผี) แล้ว” เพราะกระดาษพลาสติกปูนั่งจะมีแต่คนไร้บ้านเท่านั้นที่พกสำหรับปูนั่งและนอน

การไปรับแจกข้าว จะช่วยให้กลมกลืนได้มาก ลุงคนหนึ่งนอนที่สนามหลวง เขาเที่ยวบอกใครต่อใครว่า อย่าคุยกับผู้เขียน เพราะผู้เขียนเป็นพวกสงเคราะห์มาสืบประวัติ หลังจากได้พบผู้เขียนในงานดนตรีลูกทุ่ง ลุงคนนี้ก็ยิ่งมองผู้เขียนเฉย ๆ แต่เมื่อมาพบผู้เขียนที่งานแจกข้าวในกลุ่มคนไร้บ้านที่ผู้เขียนคุ้นเคย ลุงก็เดินมาอ้อมทักแบบไว้วางใจว่าผู้เขียนไม่ใช่พวกสงเคราะห์จริง

<sup>1</sup> ผีเป็นคำเรียกคนไร้บ้านประเภทหนึ่ง ผู้เขียนจะอธิบายรายละเอียดคำนี้ข้างหน้า

หรือพี่คนหนึ่งเขาบอกว่าก่อนหน้านี้มีคนบอกว่าผู้เขียนมีส่วนช่วยให้กรุงเทพมหานครจัดเดินที่ให้นอนริมคลองตลอดเพื่อรองรับคนไร้บ้านที่ได้รับผลกระทบจากมาตรการปิดสนามหลวง และไม่ต้องกลัวสงเคราะห์มาจับ เขากล่าวถึงผู้เขียนว่า “มีคนบอกว่าคน ๆ นั้นช่วยให้มีเดินที่เราก็จ่าย แต่พอเห็นเขาไปรับแจกข้าว ถึงได้ยอมรับว่าคน ๆ นี้ต้องมาคลุกคลีจริง ๆ เพราะอย่างเขาไม่จำเป็นต้องไปรับแจกข้าวหรอก แต่เขายังไปรับแจกข้าว ไปนั่งตากแดดรอกับพวกเรา”

2.3.4 นอนในที่สาธารณะคล้ายกับพวกเขา ที่สุดของการคลุกคลีคือ การนอนร่วมกับเขา ช่วงที่สนามหลวงยังอนุญาตให้นอนได้ บางคนผู้เขียนก็นอนที่สนามหลวงด้วย พวกเขาจะรู้สึกว่ามีเพื่อนใหม่ คืนหนึ่งฝนตก ผู้เขียนก็นั่งยอง ๆ เอากระดาษที่ปูนอนมากางหลบฝนแทน พอฝนซาหลายคนจะไปนอนรวมกันที่ลานตะกร้อ ตรงข้ามโรงละครแห่งชาติ เพราะเป็นลานยางมะตอยจะแห้งเร็ว ส่วนอื่น ๆ ของสนามหลวงเป็นดินจะไม่แห้ง

เมื่อคนหลายคนที่นอนกระจ่ายไปรวมกันที่ลานตะกร้อ บางคนที่เคยเห็นหน้าผู้เขียน แต่ไม่ไวใจ ก็จะทักทาย แบบไว้วางใจว่า ผู้เขียน ก็เหมือน ๆ กับพวกเขา ที่สำคัญคือ “ไม่ใช่ พวกสงเคราะห์”

หรือเมื่อผู้เขียนเริ่มไปศึกษาคนไร้บ้านกลุ่มใหม่ที่ใต้ทางด่วน เขาก็สงสัยว่าผู้เขียนเป็นคนไม่มีบ้าน เหมือนกับพวกเขาหรือไม่ พี่ผู้หญิงคนหนึ่ง อยากจะทดสอบผู้เขียน เขาก็บอกว่า “คืนนี้ไปนอนไหน ไม่ต้องไปนอนสนามหลวงหรอก นอนที่นี่ก็ได้ ยุงไม่เยอะหรอก” ผู้เขียนก็นอนจริงๆ และก็เป็นที่ฝนตก ทุกคนต้องตื่นกลางดึก และก็เห็นผู้เขียนหลบฝนอยู่ด้วย จึงคลายความสงสัยว่า ผู้เขียนไม่ใช่พวกสงเคราะห์

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนตระหนักดีว่า ผู้เขียนไม่มีวันที่จะ “เป็น” คนไร้บ้านอย่างที่เขา “เป็น” ผู้เขียนเพียงแค่พยายามทำให้พวกเขาเชื่อใจว่าผู้เขียนมีความตั้งใจจริงที่จะ “เข้าใจ” พวกเขา ไม่รังเกียจพวกเขา ซึ่งความเข้าใจอันนี้จะไม่ทำร้ายพวกเขาและจะทำให้สังคมมองเขาอย่างเข้าใจและเห็นใจมากขึ้น พวกเขาเองก็ไม่ต้องการให้ผู้เขียนเป็นเหมือนเขา เพราะการมีผีเพิ่มอีกตัวหนึ่งไม่ได้ช่วยอะไรเขาได้ บางครั้งเขาก็บอกผู้เขียนเองว่า “กลับบ้านไปเถอะ ไม่ต้องนอนก็ได้ พรุ่งนี้ค่อยมาใหม่” เพราะแค่ความเข้าใจที่เรามีให้ “พวกเขา” ก็มี ความหมายแล้ว

และถึงที่สุดแล้วผู้เขียนก็ไม่อาจสลัดทั้งตัวตนของตนเอง ละทิ้งจริตของชนชั้นกลาง ของคนมีการศึกษา ดังที่พี่คนหนึ่งบอกว่า “บุญเลิศ ไม่ต้องทำหรอก ทำยังงั้นก็ไม่เหมือน แค่วิพการ การพูดการจา ยังไงก็ไม่เหมือน คนมันไม่ใช่ผี ทำยังงั้นก็ไม่ใช่ผี”

และเหตุการณ์คืนวันหนึ่งที่สนามหลวง ซึ่งฝนกำลังจะตกและผู้เขียนกำลังกลับบ้าน หนุ่มรุ่นน้องคนหนึ่ง ถามว่า “เฮียจะไปหลบฝนที่ไหน มีที่หลบหรือ” ผู้เขียนเซ็น และไม่ตอบจึงรีบเดินออกไป หนุ่มคนนั้นหันไปถามลุงอีกคนว่า “เขาไปที่ไหนนะ” ลุงที่รู้จักผู้เขียนจึงตอบว่า “เขาก็กลับบ้านสิ เขาเป็นคนมีบ้าน” หนุ่มรุ่นน้องคนนั้นพูดประโยคธรรมดาที่ทำให้ผู้เขียนใจหายวูบ “ด๊านะ ยังมีบ้าน ฝนตกก็กลับบ้าน เราไม่มีบ้าน ฝนตกก็ไม่ว่าจะไปหลบที่ไหน”

### 3. วิถีชีวิตหลากหลายของคนไร้บ้าน

ก่อนอื่นผู้เขียนคิดว่า สังคมทั่วไปมีมโนภาพเกี่ยวกับผู้ที่อาศัยนอนอยู่ในที่สาธารณะ เช่น สนามหลวง สวนหย่อมสาธารณะ หรือตามชายคาบ้านเรือน เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

กลุ่มแรก ได้แก่ ผู้ที่เดินทางจากต่างจังหวัดเพื่อเข้ามาหางานทำในกรุงเทพฯ และยังไม่สามารถหางานทำได้ จึงต้องหลบนอนในที่สาธารณะ เช่น ที่สถานีรถไฟหัวลำโพง สถานีขนส่งหมอชิต หรือที่สนามหลวง เป็นการชั่วคราวหนึ่งหรือสองวัน เมื่อได้งานทำแล้วก็จะไปหาที่พักเอง โดยคิดว่าคนหางานเหล่านี้ คงจะเพิ่งเข้ามากรุงเทพฯ เป็น



ครั้งแรก หรือเข้ามาหางานเป็นฤดูกาล ยามหน้าแล้ง ซึ่งคนประเภทนี้จะมีเงินติดตัวเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายที่จำเป็นเช่น ค่ารถ ค่าอาหาร แต่ประหยัดค่าที่พัก ไม่เช่าโรงแรมนอน

กลุ่มที่สอง คือ ผู้พิการ ประเทพมเผ่ายารุงรัง เสื้อผ้าร่างกายสกปรก ไม่ได้อาบน้ำมาเป็นเวลานาน กลุ่มนี้สังคมมักพบเห็นได้ทั่วไป เพราะไม่ได้จำกัดว่า จะต้องนอนรวมในพื้นที่กว้าง อาจนอนตามป้ายรถเมล์ ตามข้างถนน ผู้เขียนเองมักถูกถามอยู่บ่อย ๆ ว่า “ศึกษาเกี่ยวกับคนเร่ร่อนแล้วพูดกับคนบ้ารู้เรื่องได้อย่างไร”

กลุ่มผู้หลบหนีในที่สาธารณะ 2 กลุ่มข้างต้นอาจเป็นกลุ่มที่สังคมเมืองพอจะรับได้ถึงความเป็นที่ต่อหลบหนีในที่สาธารณะ แต่ถ้าเป็นผู้ที่มีสติสัมปชัญญะดี ไม่ใช่คนวิกลจริต ส่วนใหญ่มีมือเท้าปกติดี และใช้ชีวิตอยู่ในที่สาธารณะอย่างต่อเนื่องยาวนานอย่างน้อย 3 เดือน จนถึง 10 ปี หรือ 30 ปี ไม่ใช่ผู้ที่เพิ่งเดินทางเข้ามาหางานทำและหลบหนีเพียงคืนหรือสองคืน ซึ่งเป็นการดำเนินชีวิตที่ผิดไปจากระบบแบบแผนการดำเนินชีวิตของคนเมืองทั่วไป สังคมย่อมมีทัศนคติไปในทางหวาดระแวง รู้สึกถึงความเป็นอันตราย

เราอาจจะตระหนักถึงภาพที่รัฐมองคนไร้บ้านในฐานะสิ่งสกปรก ไม่ควรจะอยู่ในสถานที่อันเป็นหน้าตาของประเทศอย่างสนามหลวง และควรจะถูกกำจัดให้ชัดเจนขึ้นตามลำดับ จากมาตรการของเขตพระนครซึ่งมีต่อกลุ่มคนที่ถูกเรียกว่า “คนเร่ร่อนและผีนุ่” ด้วยการไล่กำลังเจ้าหน้าที่รวม 70 นาย “ผลักดัน” ให้ออกจากบริเวณรอบคลองคูเมืองเดิม และพบว่าคนเร่ร่อนกว่า 100 คน อาศัยหลบหนีตามวัดทำให้พื้นที่เสื่อมโทรม<sup>๙</sup> และเมื่อมาตรการนี้ไม่ได้ผล เพราะเมื่อกำลังเจ้าหน้าที่อ่อนล้าคนเร่ร่อนก็กลับมาสนามหลวงอีก ทางเขตพระนครจึงต้องพยายามหามาตรการ “กวาดล้างให้หมดไปจากสนามหลวงอย่างรวดเร็ว” กระทั่งออกออกประกาศกรุงเทพมหานคร เรื่องขอความร่วมมือมิให้เข้าไปกระทำการใด ๆ บริเวณสนามหลวงระหว่างเวลา 23.00น. - 05.00 น. ของวันรุ่งขึ้น โดยให้เหตุผลถึงความจำเป็นต้องใช้มาตรการนี้ว่า เป็นการ “ป้องกันอาชญากรรม หรือกระทำการใด ๆ ที่อาจเป็นเหตุแห่งความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนโดยทั่วไป”<sup>๑๐</sup> ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการนำเสนอภาพผู้ที่หลบหนีในที่สาธารณะอย่างสนามหลวง อย่างสรุปเหมารวมว่าเป็นคนไม่ดี เป็นอาชญากรที่เป็นอันตราย สมควรจะถูกกำจัด

จากการศึกษาภาคสนาม ผู้เขียนกลับพบว่า ภาพคนไร้บ้านที่สังคมมองอย่างประตบต่ายตัวเชิงลบนี้ เห็นนี้เป็นเพียงความจริงบางส่วน มีคนไร้บ้านจำนวนมากที่ไม่ได้น่ากลัว น่าหวาดระแวง และแม้แต่ผู้ที่เคยมีประวัติเคยต้องโทษก่อดักก็ไม่ได้หมายความว่าเสียงของพวกเขาสมควรจะถูกกละเลย ยิ่งสังคม “กีดกัน” พวกเขา ทำให้เขามีพื้นที่น้อยลง เขาจะต้องเป็น “คนนอกกระบบ” อยู่ตลอดไป

### 3.1 กว่าจะมาเป็นคนไร้บ้าน

ในการที่จะเข้าใจพวกเขาอันดับแรกก็คือ การเข้าใจสาเหตุที่มาที่ทำให้คนจำนวนหนึ่ง ซึ่งเคยเป็นผู้ที่มีที่อยู่อาศัยแต่ต้องกลายเป็นผู้ไร้ที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นหัวข้อถกเถียงสำคัญในงานศึกษาของต่างประเทศว่า สาเหตุของการเป็นคนไร้บ้านเป็นเพราะความบกพร่องส่วนบุคคล หรือเพราะปัญหาเชิงเชิงโครงสร้าง บทความชิ้นนี้ไม่เน้นข้อถกเถียงประเด็นนี้ และเห็นว่าสาเหตุของการเป็นคนไร้บ้านมีทั้งสาเหตุส่วนบุคคลและถูกซ้ำเติมด้วยข้อจำกัดเชิงโครงสร้างนโยบาย โดยจะกล่าวถึงสาเหตุหลักที่ทำให้ชีวิตของคน ๆ หนึ่งต้องกลายเป็นคนไร้บ้าน ดังนี้

<sup>๙</sup> หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน ฉบับประจำวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2544

<sup>๑๐</sup> หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน ฉบับประจำวันที่ 10 กรกฎาคม 2544

<sup>๑๑</sup> ประกาศ กรุงเทพมหานคร เรื่องขอความร่วมมือมิให้เข้าไปกระทำการใด ๆ ในบริเวณสนามหลวง ระหว่างเวลา 23.00น. - 05.00 น. ของวันรุ่งขึ้น ลงวันที่ 27 กรกฎาคม 2544

3.1.1 ความล้มสลายของสถาบันครอบครัว จากการศึกษาเปรียบเทียบข้อมูลภาคสนามกับงานศึกษาเกี่ยวกับคนไร้บ้านในสหรัฐอเมริกา กล่าวได้ว่า สาเหตุหลักที่ทำให้เกิดปัญหาคนไร้บ้านในสังคมไทยต่างจากในสหรัฐอเมริกา ในสหรัฐอเมริกา แม้ในระยะแรกจะมีข้อกล่าวหาโจมตีทำนองว่า ภาวะไร้บ้านเป็นความบกพร่องส่วนบุคคล แต่การศึกษาต่อมาจึงทำให้เกิดการยอมรับว่า คนไร้บ้านที่เพิ่มมากขึ้นในช่วงทศวรรษ 1980 เป็นผลพวงของวิกฤติเศรษฐกิจในสมัยประธานาธิบดี โรนัลด์ เรแกน ทำให้คนตกงานเรื้อรังจำนวนมากเมื่อไม่มีรายได้ก็สามารถจ่ายค่าเช่าที่อยู่อาศัยจึงต้องกลายมาเป็นคนไร้บ้าน<sup>11</sup> แต่สำหรับคนไร้บ้านในไทยกลุ่มใหญ่กลุ่มนั้น ต้องเป็นคนไร้บ้านเพราะความล้มสลายของสถาบันครอบครัวเป็นสำคัญ พวกเขามีครอบครัวญาติพี่น้องที่มีบ้าน แต่ไม่อยากจะไปอยู่ด้วย จึงเลือกที่จะมาใช้ชีวิตอยู่ข้างถนน พวกเขาเป็นมากกว่าคำพิพากษาว่า “คับที่อยู่ได้ คับใจอยู่ยาก” แต่เป็นลักษณะ “ลำบากทนได้ คับใจอยู่ไม่ได้”

กลุ่มที่พบมากที่สุดคือ กลุ่มคนสูงอายุ ดังกรณีลุงคนหนึ่ง อายุ 58 ปี เคยมีครอบครัวแต่ภรรยาต้องโทษด้วยคดียาเสพติด ส่วนลูก 2 คน ต่างโตเป็นหนุ่มและเป็นสาวแยกกันกับลุงเมื่อประมาณ 7 ปี จนกระทั่งบัดนี้ไม่ได้เจอกัน สมัยหนุ่มๆ ลุงเคยใช้ชีวิตเป็นกสิชนของลงเรือ ขนมาสารพัดทั้งข้าวสาร ปอ เหล็ก ไม้ ถ่านโค้กที่ใช้เป็นเชื้อเพลิงก็เคยขน จนกระทั่งแก่ตัวลงไม่สามารถทำงานแบกหามไหว น้องชายจึงชวนให้ไปช่วยปลูกบ้านพอปลูกเสร็จก็อาศัยอยู่ด้วยสักพักหนึ่งน้องชายก็ออกปากกับลุงว่า “พี่เดี๋ยวนี้พี่ไม่ค่อยขยันเหมือนก่อนแล้วนะ... พุดก็พุดเถอะ น้องชายลุงมันเชื่อเมียมันมากกว่า มันไม่ยอมให้เราอยู่” หลังจากนั้นลุงย้ายมาอยู่กับหลานลูกพี่สาวช่วยเหลือเลี้ยงหลาน อยู่ได้ไม่นานหลานก็ให้ลุงไปทำงานเป็นคนสวนให้บ้านเจ้านายของหลานแทน ด้วยค่าตอบแทน 2,000 บาท ต่อเดือน แต่ต้องตื่นตั้งแต่ตี 5 รดน้ำต้นไม้ ทำสวน แล้วตกค้างยังต้องเป็นยามตั้งแต่ 1 ทุ่มถึงเที่ยงคืน ในที่สุด ลุงจึงออกมาอาศัยสนามหลวงเป็นที่นอนอยู่ประมาณ 8 เดือนจึงพบผู้เขียน

หลังจากนั้นประมาณ 1 ปีต่อมามีโทรศัพท์จากญาติมาถึงผู้เขียน ผู้เขียนบอกลุงว่า “พี่สาวลุง ชื่อ ป้า .... โทรศัพท์มาถามว่า เห็นชื่อลุงในหนังสือพิมพ์ ฝากผมว่า ถ้าเจอลุง ให้บอกให้ลุงกลับไปอยู่บ้าน ที่บางแค”

ลุงคิดสักพักแล้วตอบว่า “เธอ เอาเหอะ ไม่ไปหรอก เช็ดแล้ว ... ไปอยู่กับพี่สาวลุง พุดถึงมันสบายกว่าอยู่อย่างนี้จริง แต่อยู่อย่างนี้สบายใจกว่า”

ลุงอีกคนหนึ่ง มาอยู่สนามหลวงได้ปีกว่าก่อนจะมาพบกับผู้เขียน ช่วงก่อนกรุงเทพมหานครประกาศห้ามนอนสนามหลวง หลังจากนั้นลุงก็บอกว่า “ถ้าสนามหลวงไม่ให้นอนก็คงจะนอนลำบาก ทั้งหน้าฝนด้วย อยู่กรุงเทพไม่มีเงินมันหากินยาก จะกลับไปอยู่บ้านกับน้องชายดีกว่า” ทางมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยเชื่อว่าลุงไม่ใช่ประเภท “เดินชนตั้งค์”<sup>12</sup> ขอคาร์ด ก็ได้ช่วยคาร์ดให้ลุงกลับบ้าน

แต่หลังจากนั้นประมาณหนึ่งสัปดาห์ก็พบลุงที่สนามหลวงอีก จากเสื้อผ้าชุดใหม่ พอจะเชื่อว่าลุงได้กลับบ้านไปจริงพอถามลุง คราวนี้ลุงตอบหนักแน่นขึ้นว่า “กลับไปแล้วมันอยู่ไม่ได้ มันอึดอัด กินอยู่มันสบายจริง แต่ไปไหนมาไหนไม่ได้น้องชายมันเชื่อเมียมันหมด คอยแต่จะจับผิดเรา ทำอะไร มันก็ว่าเราผิดไปหมด ก็เลยกลับมาสนามหลวงดีกว่า... มันไม่รู้หรอกว่า ลุงมาสนามหลวง บอกมันแล้วว่ามันกลับมาอยู่กรุงเทพฯ ไม่ได้บอกว่าอยู่สนามหลวง ยังไงมันก็ไม่ฟังตามใจ ไม่กลับแล้ว ดายสนามหลวงดีกว่า”

<sup>11</sup> Susan Yeish, Grassroots Organising with Homeless People : A participatory Research Approach , in Journal of Social Issue Vol.52 , No. 1 1996 , p111.)

<sup>12</sup> เป็นวิธีการหารายได้ของคนไร้บ้านกลุ่มหนึ่ง ที่จะเดินขอเงินโดยสร้างเรื่องราว ดุกรด ไม่มีค่ารถกลับบ้าน

คนชราที่เป็นคนไร้บ้านเพราะอยู่กับครอบครัวไม่ได้ จะมีชีวิตที่เหงามากกว่าคนที่เที่ยวตั้งแต่หนุ่มจนแก่ ส่วนใหญ่ยังชีพด้วยการกินอาหารที่สภาสังคมสงเคราะห์ บางคนได้กินข้าวมือเดียว บางคนกินมือเย็นด้วยการห่อข้าวที่สภาวัวกินตอนเย็น และอาจต้องอดในวันเสาร์-อาทิตย์ ซึ่ง สภาปิด และไม่มีเงินซื้อข้าวกิน มีรายได้เล็กๆ น้อยๆ จากการเก็บขยะ (แต่ไม่ใช่ลักษณะคนเก็บของเก่าเป็นอาชีพ)

กลุ่มที่พบรองลงมา ก็คือ กลุ่มวัยรุ่นที่ออกจากบ้านเพราะปัญหาทางบ้าน พ่อแม่หย่าร้าง ต้องอาศัยอยู่กับพ่อเลี้ยงหรือแม่เลี้ยงหรือกับญาติ และรู้สึกเหมือนถูกกลั่นแกล้งรังแก ไม่ได้รับความอบอุ่น จึงเลือกที่จะออกจากบ้าน ข้อที่น่าเป็นห่วง คือ กลุ่มเด็กและวัยรุ่นที่ออกจากบ้านหรือผู้ปกครองมักจะเสี่ยงที่จะมีพฤติกรรมเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ตั้งแต่ดื่มกาว ไปจนถึงเสพยาบ้า และมากไปกว่านั้น ยิ่งถ้ามีประสบการณ์วัยเด็กที่โชกโชน มีกลุ่มแก๊งค์ หรือเคยเข้าเรือนจำแล้ว บางคนมีบุคลิกก้าวร้าว และปรับตัวยาก แต่ไม่ได้หมายความว่า จะปรับตัวไม่ได้ ถ้าเป็นผู้หญิงจะเสี่ยงที่จะเข้าสู่อาชีพค้าประเวณี

สำหรับผู้ที่อยู่ในวัยทำงาน และต้องออกจากบ้านก็มีไม่น้อยเช่นกัน มีตั้งแต่การไม่ถูกกับคู่เขยหรือคู่สะใภ้ หรือปัญหาการทะเลาะวิวาทกันในครอบครัวทำให้หนีออกจากบ้าน จนถึงปัญหาการแย่งสมบัติ แบ่งมรดกที่ดินไม่ลงตัว ทำให้หลายคนเลือกที่จะออกมาเป็นคนไร้บ้านและเลิกติดต่อกับครอบครัว บางกรณีที่ต้อง “ฟิวส์ขาด” เพราะปัญหาหย่าร้างกับครอบครัว จึงหันเหกลายเป็นคนดื่มสุรา

การที่คนๆ หนึ่ง เลือกที่จะออกจากบ้าน ทั้งๆ ที่บ้านของญาติพี่น้องก็มีฐานะพอจะให้พึ่งพาได้ จึงสะท้อนถึงความล้มเหลวของสถาบันครอบครัว

3.1.2 คนตกงานจากภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ สืบเนื่องจากภาวะวิกฤติเศรษฐกิจนับแต่ปี 2540 เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกิดคนไร้บ้านเพิ่มมากขึ้น แต่ทว่าความสัมพันธ์ระหว่างภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ การตกงาน และการต้องเป็นคนไร้บ้านไม่ได้เป็นผลโดยตรงทีเดียว คนตกงานจากวิกฤติเศรษฐกิจเช่นโรงงานปิด หรือย้ายโรงงานไปต่างจังหวัด หรือถูกลดค่าแรง พบเป็นบางส่วนแต่ไม่มาก

การตกงานและต้องกลายเป็นคนไร้บ้านมักเป็นกลุ่มที่ทำงานซึ่งไม่ค่อยมีความมั่นคงและไม่มีความช่วยเหลือทางสังคม ดังนั้นเมื่อเกิดวิกฤติในชีวิตและไม่มีหนทางที่จะพึ่งพาตนเอง ก็ต้องกลายเป็นคนไร้บ้าน

ผู้หญิงคนหนึ่งเธอเล่าชีวิตครอบครัวของเธอ สามปี และลูกวัย 5 ขวบ ถึงสาเหตุที่ต้องนอนสนามหลวงว่า “เคยทำงานร้านซักรีด แฟนที่ทำงานเป็นกระเป๋ารถเมล์. แต่แต่งงานแล้วไม่ยอมให้ทำงานเที่ยวล่องขึ้นรถก็เลยมาทำงานก่อสร้างด้วยกันทั้งคู่ จนช่วงเศรษฐกิจไม่ดี ครั้งสุดท้ายถูกโกงค่าแรงที่จันทบุรี ไม่ได้ค่าแรง ต้องขายเครื่องมือช่างกลับมาหางานที่หัวลำโพง อยู่ได้ 17 วัน จนเงินที่มีอยู่ร่อยหรอ คนเขาแนะนำให้เก็บของเก่าอยู่หัวลำโพง ก็เก็บของเก่าอยู่ที่นั่น แต่ที่หัวลำโพงอยู่นานไม่ได้ ถ้าอยู่นาน หน้าซำ ยามเขาจะไล่ไม่ให้นอน ก็ต้องมานอนสนามหลวง” เป็นชีวิตที่เธอสรุปว่า “ไม่มีใครอยากมาเป็นคนเร่ร่อนหรอก” เรื่องราวของเธอเคยทำเอาห้องอภิปรายกรณีการปิดสนามหลวงเงียบกริบ และเป็นข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์หลายฉบับในวันรุ่งขึ้น

อีกลักษณะหนึ่งที่ไม่ได้ค่าแรงคล้ายกับงานก่อสร้างก็คือ งานพนักงานรักษาความปลอดภัย ซึ่งมักจะมีโฆษณาชักชวนว่า รายได้ดีพร้อมที่พัก ครั้นเมื่อทำงานจริงก็ต้องประสบปัญหาเบิกค่าแรงไม่ได้ หรือเบิกได้แค่กินวันละ 60 - 100 บาท เมื่อครบเดือนก็ไม่ได้เงินก้อน เพราะต้องถูกหักค่าเครื่องแบบ ค่ารองเท้า จึงมีความรู้สึกว่าถูกหลอกและไม่อยากทำงานเป็นลูกจ้าง

การเป็นคนไร้บ้านอันเนื่องมาจากการไม่มีงานทำอีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งสมควรจะได้รับการปกป้องอย่างมากก็คือ การถูกหลอกไปลงเรือประมง ซึ่งเป็นงานที่หนัก ทารุณ และได้ค่าแรงไม่ครบ เพราะผู้ที่หลอกคนงานไปลงเรือหักค่าหัวคิวจากค่าแรงของคนงานไปแล้ว 5,000 บาท คนไร้บ้านหลายคนต่างเคยมีประสบการณ์

ถูกหลอกลวงเร็ว ทำให้หลายคนเลิหวังที่จะพึ่งการหางานจากสำนักจัดหางานทั้งของรัฐและเอกชน และเลือกที่จะเป็นคนไร้บ้านแทน

อีกปัญหาหนึ่งก็คือ สำหรับคนที่มาจากต่างจังหวัด หรือเพิ่งออกจากการเดิมและกำลังหางานใหม่ ถ้าไม่มีประสบการณ์และไปนอนในที่ที่ไม่ปลอดภัยก็จะถูกล้วงกระเป๋า จากมิชชาชีพ ( ซึ่งโดยมากไม่ใช่คนไร้บ้านด้วยกัน เพราะถ้ายังชีพด้วยการเป็นมิชชาชีพจะมีรายได้ดีที่สามารถเช่าห้องอยู่ได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นคนไร้บ้าน) เมื่อไม่มีเสื้อผ้าชุดดี ๆ ไปสมัครงาน โอกาสที่จะได้งานที่มั่นคงก็ยิ่งน้อยลง ยิ่งไปกว่านั้น ถ้าบัตรประชาชนหาย ก็ยิ่งสมัครงานได้ยากขึ้น และไม่มีค่ารถที่จะกลับไปทำบัตรประชาชนใหม่ที่ต่างจังหวัด<sup>13</sup> ท้ายที่สุดต้องปรับตัวกลายเป็นคนไร้บ้าน<sup>14</sup>

พี่คนหนึ่งเล่าให้ฟังถึงคืนแรกที่มาอนอนตามหลวงว่า “เราอนอนตามหลวง สมัยนั้นยังมีเก้าอี้ เอากระเป๋าทนหัว มันยังเอาไปได้ กริดกระเป๋าสีผ้า เอากระเป๋าส่งไป บัตรประชาชนก็หายหมด รองเท้ามันก็เอาไป สงสัยมันเอาไปได้ยังงี้ ทำไมเราไม่รู้สึกรู้สิดู นึกขึ้นได้ว่ามีคนเอาน้ำให้กินเราเลยหลับสนิท พอไปแจ้งความที่โรงพัก ตำรวจก็ไม่ค่อยสนใจ เราก็งงไม่ไหว เดินเดินเปล่าไปแจ้งความแต่ตำรวจกลับเฉย ๆ คงคิดว่า มีคนโดนประจำ”

3.1.3 ความไม่สมบูรณ์ของร่างกาย ข้อจำกัดอีกประการหนึ่งที่ทำให้ไม่สามารถประกอบอาชีพที่มีรายได้มากพอที่จะหาที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง คือ ผู้ที่มีร่างกายพิการ ตั้งแต่ลักษณะพิการแต่กำเนิด หรือ เคยทำงานแต่เมื่อเกิดอุบัติเหตุ พิการแล้วไม่สามารถทำงานมีรายได้เหมือนเดิมจึงต้องกลายเป็นคนไร้บ้าน อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่าคนพิการทุกคน ต้องกลายเป็นคนไร้บ้าน ถ้าเขาเป็นผู้มีญาติพี่น้องคอยอุปการะ หรืออย่างน้อยมีทุนรอนสำหรับประกอบอาชีพได้ก็ไม่จำเป็นต้องเป็นคนไร้บ้าน

ลักษณะการพิการ มีตั้งแต่พิการที่เห็นได้ชัดเจน คือ แขนขาด ขาขาด หลังค่อม จนถึงพิการเล็กน้อย ขาเกเหล่ ตามหลักที่ขาทำให้ไม่สามารถทำงานที่ใช้แรงงานหนักได้

ความไม่สมบูรณ์อีกประการหนึ่งที่ทำให้เป็นคนไร้บ้านก็คือ การเป็นโรคประจำตัว และถูกญาติพี่น้องรังเกียจ นั่นคือ ผู้ติดเชื้อเอชไอวี ซึ่งเป็นกลุ่มที่พบมาก ซึ่งมีทั้งผู้ที่ไร้บ้านอยู่แล้ว มาติดเชื้อภายหลังกับผู้ที่เคยทำงานมีที่อยู่อาศัย แต่เมื่อติดเชื้อแล้วทำให้ตกงาน ถูกญาติพี่น้องรังเกียจ และต้องกลายเป็นคนไร้บ้าน

3.1.4. ผู้ที่มีประวัติที่สังคมไม่ยอมรับ กล่าวให้ชัดเจนก็คือ ผู้ที่พ้นโทษจากเรือนจำและไม่มีที่ไป เป็นสาเหตุอีกประการหนึ่งของการไร้บ้าน และเป็นสาเหตุมานานแล้ว แต่ไม่ค่อยถูกกล่าวถึง เพราะผู้ให้ข้อมูลเองก็ไม่ประสงค์จะกล่าวถึงประวัติที่เปรียบเสมือนรอยด่างของชีวิตตนเอง ถ้าไม่ผ่านถึงระดับที่ไวใจ ย่อมไม่มีใครเปิดเผยเรื่องบ่มที่เคียดแค้น ซึ่งนับตั้งแต่คดีลักทรัพย์ ฉกชิงวิ่งราว พยายามฆ่า จนถึงฆ่าคนตาย และที่เป็นกลุ่มที่พบมากก็คือ คดียาเสพติดไม่ว่าเสพติดหรือจำหน่าย

พี่คนหนึ่งพูดคุยกับผู้เขียนหลังจากรู้จักกันผ่านไปเกือบ 1 ปี ว่า “บุญเลิศ ผมมีเรื่องอายุบุญเลิศจริง ๆ ปิดบุญเลิศมานานแล้ว ไม่รู้จะพูดยังงี้ ความจริงผมไม่มีบัตร (ประชาชน) หรือ กผมเกมส์ คดีจำหน่ายยาบ้า อยู่ 2 ปี ออกมาแล้วผมไม่ได้กลับบ้านไปทำบัตร เลยเที่ยวอยู่อย่างนี้ดีกว่า ไม่อยากกลับไปทำงานที่เก่า ทำโรงงานแข็งคนเสพนัยยะ เราอดไม่ได้ เดียวก็ต้องเกมส์อีก”

<sup>13</sup> สำหรับคนไร้บ้านที่มีประสบการณ์จะรู้ว่า ถ้าบัตรประชาชนหาย จะไปขอรับเอกสารรับรองบุคคลที่สำนักทะเบียนราษฎร์กลาง ที่นางเลิ้ง เป็นแผ่นกระดาษมีรูปถ่ายที่ออนไลน์จากคอมพิวเตอร์ ใช้แทนบัตรประชาชนไปพลาง ๆ

<sup>14</sup> กล่าวสำหรับคนที่ยังไม่เป็นคนไร้บ้าน หน่วยงานรัฐควรเร่งมีมาตรการคุ้มครองผู้ที่เข้ามาหางานทำ ไม่ให้ต้องเป็นเหยื่อของมิชชาชีพ โดยจัดที่พักให้อยู่ชั่วคราว จะช่วยป้องกันไม่ให้คนเข้าสู่การเป็นคนไร้บ้านได้มาก

<sup>15</sup> เป็นศัพท์เฉพาะ หมายถึงถูกตำรวจจับ

พื้คนอื่นหนึ่ง ผู้เขียนพบขณะกำลังแบกลังกระดาดและถุงของเก่าเพื่อนำไปขายแถวย่านหัวลำโพง สีหน้าบอกถึงความเหนื่อยล้าจากการแบกของหนัก ผู้เขียนยื่นขวดน้ำให้กิน และอาสาช่วยถือลังกระดาดไปขาย เขาพูดกับผู้เขียนด้วยน้ำตาคลอ พร้อมภาษาอิสลามว่า “อัลเลาะห์ย่อมช่วยเหลือคนที่ตั้งใจจริง วันนั้นผมตั้งใจว่ายังไม่ต้องแบกของไปขายให้ได้ นึกแล้วก็ท้อ เพราะรถเข็นผมถูกขโมยไป ได้น้องมาช่วยแสดงว่า คำสรรเสริญพระเจ้าเป็นจริง” เขาเล่าชีวิตให้ผู้เขียนฟังว่า “ครอบครัวผมไม่ลำบาก มีพี่น้อง 6 คน อยู่มัธยมแถวตลาดพลู แต่ชีวิตผมพลาดไปเอง ผมเคยติดยา และก็ติดคุก พอออกมาแล้วก็ตระเวนหางานไปเรื่อย ๆ ไม่อยากกลับไปให้ญาติพี่น้องเขารังเกียจ เดี่ยวเขาจะว่าผมจะไปเกาะกิน”

ข้อที่น่าเป็นห่วงก็คือ หลายคนที่ยกอดีตและต้องโทษในช่วงวัยหนุ่ม อายุระหว่าง 20-25 ปี ด้วยโทษหรือความผิดคะนอง และเมื่อรับโทษแล้วออกมาอยู่ในวัยที่สามารถทำงานได้ แต่เมื่อถูกกีดกันจากสังคมญาติพี่น้องไม่ยอมรับ ก็ต้องกลายเป็นคนไร่บ้าน บางคนปรับตัวเล็กกระทำความผิด แต่ใช้ชีวิตเช่นคนเที่ยวไม่มีงานประจำ บางคนมีงานประจำ และบางคนต้องใช้วิชาที่เรียนรูจากใน “บ้านใหญ่” ก่อคดีซ้ำและต้องถูกจับซ้ำซาก เพราะไม่มีช่องทางที่จะกลับคืนสู่สังคมปกติ

คนที่ไร่บ้านด้วยสาเหตุนี้ มักไม่เคยถูกพูดถึงหรือให้ความสนใจมาก่อน ถ้าจะถูกกล่าวถึงก็ไปในทำนอง “คนซึก” “เลวเพราะสันดาน” ผู้เขียนคิดว่า การประทับตราเช่นนี้สมควรจะถูกทบทวน พี่คนหนึ่งซึ่งมีประสบการณ์ชีวิตโชกโชน สะท้อนให้ผู้เขียนฟังว่า ทำไมคนกลุ่มนี้จึงหลุดจากวงจรนี้ยาก ไม่ใช่เพราะเลวโดยสันดาน แต่เพราะไม่มีช่องทาง เริ่มจากคนที่ต้องโทษและไม่มีญาติเยี่ยม จะไม่มีเงินใช้เลย เพราะชีวิตในบ้านใหญ่ต้องใช้เงินแซมพู สบู่ แป้ง ล้วนแล้วแต่ต้องซื้อ เมื่อไม่มีญาติไม่มีเงิน ก็ต้องหางานในคุกด้วยวิธีการที่ผิดกฎหมาย โดยมากคือรับจ้างทางหนี ดังนั้นชีวิตในเรือนจำจึงวนเวียนอยู่ในแวดวงคนเกร พ่อออกมาก็เอาวิชาจากในบ้านใหญ่มาหักกิน เพราะไม่มีญาติ

“ก่อนที่จะปล่อยนักโทษ ไม่เคยมีใครรู้ว่าเขามีทางไปหรือไม่ เขามีบ้านให้กลับรีเปล่า เขาไม่มีที่ไปก็ต้องเป็นคนเร่ร่อน ถ้าจังหวัดมีข้าวกิน มีคนแนะนำไปขอข้าววัดได้ก็ดี แต่ถ้าไม่มีช่องทางเลย เงินไม่มี ทองหิวแล้วพึ่งใครไม่ได้ ก็จำเป็นแล้ว ต้องทำแล้ว และก็ถูกว่า ผีซึก เลวโดยสันดาน แต่เพราะมันไม่มีช่องทางจะไปหรอก”

3.1.5 ผู้เลือกที่จะมีชีวิตอิสระ กลุ่มนี้ผู้เขียนหมายถึงผู้ที่เลือกจะมีชีวิตเป็นคนไร่บ้านด้วยความสมัครใจอย่างแท้จริง หมายถึงผู้ที่ไม่ได้มีปัญหาเกี่ยวกับครอบครัวแต่เลือกที่จะออกจากบ้าน มีความสามารถที่จะทำงานได้ และจะทำงานเป็นครั้งคราวพอมีรายได้ติดตัวและใช้ชีวิตอิสระ ซึ่งเป็นคนละกลุ่มกับคนที่เป็นคนไร่บ้านด้วยสาเหตุอื่น และค่อยปรับตัวและบอกตัวเองว่า เป็นคนไร่บ้านติดอยู่แล้ว เป็นอิสระ<sup>16</sup> กลุ่มนี้อาจรวมถึง ผู้ที่มีลักษณะติดสุราเรื้อรังมาก่อนที่จะเป็นคนไร่บ้านด้วยก็ได้

พี่คนหนึ่ง นั่งและนอนประจำอยู่แถวอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ซึ่งเป็นคนแรก ๆ ที่ผู้เขียนคุยด้วยได้มาก เขาแต่งตัวดีกว่าคนไร่บ้านทั่วไป สวมหูฟังวิทยุ เมื่อผู้เขียนแนะนำตัวคุยด้วย เขากล่าวถึงตัวเองว่า “พี่เป็นคนชอบเที่ยว งานมีไม่ขาด แต่ไม่อยากทำ เอาแค่ท้องผมอ้อม มีตังค์ติดตัว 50 -60 บาท ก็พอแล้ว มานั่งอนุสาวรีย์ดูสาว ๆ เดินไปเดินมาก็มีความสุขแล้ว เราขอข้าววัดกินยังดีกว่าพวกชนตังค์” พร้อมกันนี้ได้ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เขียนมาก เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ของผี การไปกินข้าวที่สภาก็ได้รับคำแนะนำจากพี่คนนี้ โดยที่ตัวเขาเองจะสร้างระยะห่างว่า เขาไม่ได้เหมือนผีทั่วไป

<sup>16</sup> ผู้เขียนจะกล่าวถึงประเด็นนี้โดยละเอียดข้างหน้า



นอกจากสาเหตุหลักที่กล่าวมาข้างต้น ยังมีสาเหตุอื่นๆ เช่น บ้านถูกไฟไหม้ จึงต้องแยกย้ายมาเป็นคนไร้บ้าน คนเคยรวยแต่จนเพราะหนี้จากการพนัน ฯลฯ จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า ชีวิตของคนๆ หนึ่งที่ต้องกลายเป็นคนไร้บ้านนั้นมักมีหลายสาเหตุซ้อนทับกัน ไม่อาจแยกเด็ดขาดว่า นาย ก. ต้องเป็นคนไร้บ้านเพราะสาเหตุ ข้อที่ 1 เราอาจกล่าวถึงเงื่อนไขรวมเชิงบุคคลที่ทำให้พวกเขาต้องเป็นคนไร้บ้านได้ว่า ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ฐานะยากจนอยู่แล้ว มีการศึกษาต่ำ ไม่มีเครือข่ายสนับสนุน ดังนั้นเมื่อเกิดวิกฤติในชีวิต ไม่มีช่องทางสังคมรองรับ พวกเขาจึงต้องกลายเป็นคนไร้บ้าน

นอกจากนี้จำเป็นต้องกล่าวถึงปัญหาช่องว่างของตลาดที่อยู่อาศัย ที่มีราคาแพงมากทำให้คนจนไม่สามารถเข้าถึง คนจนเมืองที่อพยพจากชนบทรุ่นแรกจะหาทางออกด้วยการบุกเบิกที่ดินรกร้างว่างเปล่าอยู่อาศัย แต่ปัจจุบันที่ดินเมืองราคาแพงมากจึงหาที่รกร้างให้คนกลุ่มนี้บุกเบิกจับจองได้ยากขึ้น พวกเขาจึงต้องเป็นคนไร้ที่อยู่อาศัยนอนตามที่สาธารณะ ท้ายที่สุด รัฐยังไม่มีระบบสวัสดิการที่ครอบคลุมถึงคนกลุ่มนี้ ระบบสวัสดิการเท่าที่มีอยู่รองรับได้เพียง คนประเภทกึ่งจรจัดเท่านั้น แต่คนที่ตกงาน คนไร้บ้านประเภทต่างๆ ยังไม่มีระบบสวัสดิการที่สอดคล้องเพื่อรองรับ

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นถึงความจำเป็นหลายประการที่ผลักดันให้คนๆ หนึ่งต้องกลายเป็นคนไร้บ้านนอนข้างถนน และเมื่อเขาเข้าสู่หนทางที่ผลักดันให้เขากลายเป็นคนไร้บ้าน นานวันเข้าก็ต้องปรับตัวเพื่ออยู่รอดได้ เป็นการปรับตัวทั้งเชิงกายภาพ เชิงวัตถุ รวมถึงการให้คุณค่าและความหมายของตัวเอง ประเด็นสำคัญที่ผู้เขียนขอย้ำในหัวข้อนี้คือ พวกเขาไม่ได้นอนข้างถนนเพราะจ้องจะลักขโมย ล้วงกระเป๋า หรือทำร้ายใคร หรือฟิคนเดิมบอกว่า “เราไม่ได้เลยโดยสันดานหรอก”

### 3.2 วิถีชีวิตหลากหลายของคนไร้บ้าน

งานเขียนของ สโนว์และแอนเดอร์สัน<sup>17</sup> ให้ความหมายของการเป็นคนไร้บ้านว่า ไม่ได้มีเพียงมิติด้านไม่มีที่อยู่อาศัยเท่านั้น แต่ยังมียีก 2 มิติที่สำคัญคือ การได้รับหรือไม่ได้การสนับสนุนจากครอบครัว และมิติการให้คุณค่าและศักดิ์ศรีของตนเอง ดังนั้นเมื่อเรากล่าวถึงผู้ไร้ที่อยู่อาศัยต้องหลับนอนในที่สาธารณะ พวกเขามีระดับของการได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวที่ต่างกัน มีระดับของการให้คุณค่าและความหมายของตนเองต่างกัน เขาแบ่งประเภทของคนไร้บ้านออกเป็น 3 กลุ่ม<sup>18</sup> คือ

กลุ่มแรกเรียกว่า ผู้มาใหม่ (recently dislocate) หมายถึงผู้ที่เพิ่งกลายเป็นคนไร้บ้านไม่ว่าด้วยเหตุผลใดก็ตาม และยังไม่อาจยอมรับการใช้ชีวิตอยู่ข้างถนน มีความหวาดระแวง กลัว คิดถึงหนทางที่จะกลับไปมีบ้านเหมือนเดิม ไม่ว่าด้วยการหางานทำ หรือ หาญาติพี่น้อง เราอาจเรียกได้ว่า เขา เป็นผู้ไร้ที่อยู่โดยกายภาพ แต่ไม่ใช่ด้วยการสำนึก

กลุ่มที่สอง เรียกว่า ภาวะก้ำกึ่ง (limanally) หมายถึง ผู้ที่เริ่มใช้ชีวิตเป็นคนไร้บ้านข้างถนนนานขึ้น เริ่มไม่หวาดกลัวคนรอบข้าง รู้ช่องทางที่จะไปขอรับการช่วยเหลือ เช่น การหาอาหารหรือใช้ห้องน้ำ ด้านหนึ่งเขาเริ่มปรับตัวได้ แต่ก็ยังมีความหวงคิดถึงอดีตที่เคยมีที่อยู่อาศัย กลุ่มนี้จะอยู่ในภาวะที่สับสน

กลุ่มที่สาม เรียกว่า คนนอก (outsider) หมายถึง ผู้ที่ใช้ชีวิตอยู่บนท้องถนนยาวนาน จนสามารถปรับตัวและเคยชินที่จะอยู่บนท้องถนน อนาคตของเขาจะมองแต่โลกของคนไร้บ้าน ไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้อง มีที่อยู่อาศัย

<sup>17</sup> อ้างแล้ว : 7-10

<sup>18</sup> อ้างแล้ว : 43-69

ตัวแบบข้างต้นน่าสนใจที่แสดงให้เห็นว่าการเป็นคนไร้บ้านไม่ได้เกิดขึ้นทันทีทันใดแต่เป็นกระบวนการที่ค่อยปรับตัวเพื่อใช้ชีวิตรอด ทั้งเชิงวัตถุและสำนึกของตนเอง และมีกระบวนการให้ความหมายของตัวเองต่างๆ กัน

สำหรับประเด็นหลักที่บทความนี้ต้องการนำเสนออีกคือ วิถีชีวิตของคนไร้บ้านมีหลายแบบ ตามวิธีการหาเลี้ยงชีพ เพราะสิ่งนี้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่คนไร้บ้านให้คุณค่าและความหมายของตัวเอง และวิเคราะห์เครื่องมือที่คนไร้บ้านใช้ในการให้ความหมายของตนเอง โดยการตีความใหม่ หรือการสร้างระยะห่างระหว่างตนเองกับคนไร้บ้านบางประเภท

### 3.2.1 คนเร่ร่อน ผี และคนเที่ยว

ผู้เขียนขอเริ่มต้นด้วยการกล่าวถึง วิถีชีวิตของคนไร้บ้านกลุ่มแรก ซึ่งอาจถือได้ว่า พวกเขามีวิถีชีวิตที่ต่างจากคนเมืองทั่วไปอย่างมาก (แต่ยังไม่ถึงที่สุด) พวกเขาถูกเรียกและบางครั้งก็ยอมรับที่จะเรียกกันเองภายในกลุ่มว่า “ผี” วิถีชีวิตของคนกลุ่มนี้ น่าจะมีความหมายตรงกับคำว่า “คนเร่ร่อน” มากที่สุด อาจกล่าวได้ว่า เขาเป็นคนชายขอบในหมู่คนไร้บ้านก็ได้ แต่ในเชิงปริมาณคนกลุ่มนี้มีปริมาณไม่น้อย ถือเป็นกลุ่มหลักกลุ่มหนึ่ง<sup>19</sup>

คุณลักษณะหลักที่แยก “ผี” ออกจากคนไร้บ้านทั่วไป ก็คือ การไม่มีอาชีพประจำ หรือเรียกว่าพวกไม่ทำมาหากิน ครั้งหนึ่งผู้เขียนเข้าใจผิดคิดว่าคนนอนในที่สาธารณะทุกคน เรียกรวมๆ ว่า “ผี” ผู้เขียนถามพี่คนหนึ่งว่า “พี่เที่ยวเป็นผียังนี้นานแล้วยัง” ผู้ถูกถามซึ่งสนิทกับผู้เขียนจึงสอนว่า “อย่างพี่นี้ทำมาหากิน ขายลูกโป่ง เขาไม่เรียกว่าผี คนไม่ทำมาหากินอย่างนั้นถึงจะเรียกว่า ผี”

เมื่อไม่มีอาชีพประจำพวกเขาจึงต้องยังชีพด้วยวิธีการขอข้าววัดและการกินข้าวตามสถานที่เลี้ยงอาหาร เราอาจตั้งข้อสังเกตได้ว่า จุดที่คนไร้บ้านนอนอยู่จำนวนมาก ที่นั้นจะต้องพอมีช่องทางที่สามารถขอข้าววัดได้ เช่น บริเวณสนามหลวง จะขอข้าววัดที่วัดบวรนิเวศน์ วัดมหาธาตุ วัดมหรณพาราม จนถึงวัดสุทัศน์ ถ้าเป็นย่านหัวลำโพงหรือใต้ทางด่วนข้างอาคารศรีจุลทรัพย์จะไปที่วัดดวงแข ซึ่งที่นั้นคนไร้บ้านชมกันว่า “พระดี ไม่หวงข้าว มีพระอีสานเยอะ เลยเห็นใจพวกเรา” ถ้าเป็นอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ จะไปที่วัดอภัยราม ซึ่ง “พระดี จัดให้ทุกคนได้หมด ไม่มีว่าจะไม่ได้ ต้องได้ทุกคน”

คนที่หากินด้วยการขอข้าววัดได้แน่นอน ต้องเป็นคนที่มีประสบการณ์พอสมควร ใครที่สามารถสร้างความไว้วางใจกับพระว่า ไม่ใช่คน “มือไวใจเร็ว ใครผลอะไรก็หยิบ” ก็จะสามารถเข้านอกออกในได้ พระให้ช่วยหิ้วของขึ้นไปถึงกุฏิ หรือช่วยพระในการล้างบาตร ช่วยกวาดศาลา คนกลุ่มนี้จะค่อนข้างมีหลักประกันว่ามีข้าววัดกินทุกวัน เช้า กลางวัน บางคนอาจจะมิกินมื้อเย็น และบางครั้งอาจรวมถึงได้เงินเล็กๆ น้อยๆ ด้วย คนที่สามารถเข้าวัดขออาหารจากพระได้มาก ก็จะเป็นที่พึ่งพาของคนอื่น อีกวิธีการหนึ่งที่จะทำให้ได้อาหารจากพระก็คือ คนที่มีเด็ก พระมักจะสงสารและก็ให้อาหารเสมอ

สำหรับคนไร้บ้านทั่วไป ที่ไม่ได้เข้าวัดประจำ ก็อาจจะไม่ได้ข้าววัด ถ้าวันไหนตั้งใจไปขอข้าววัดแล้วไม่ได้ ก็จะพูดกันว่า “ตกรถ” เช่น “เมื่อเช้านี้ไปตกรรถที่วัดบวรมา” แปลว่า ไปขอข้าวที่วัดบวรนิเวศน์แต่ไม่ได้ข้าว คำว่า ตกรถ ยังใช้กับการไปกินอาหารตามสถานสงเคราะห์ หรือการไปรับแจกทานด้วย เช่น

“วันนี้เกือบตกรรถที่สภา” หมายถึง เกือบไปไม่ทันเวลาที่สภาสังคัมสงเคราะห์เลี้ยงอาหารระหว่างเวลา 11.00 น. -12.00 น.

<sup>19</sup> ข้อจำกัดประการหนึ่งของผู้เขียนก็คือ ผู้เขียนไม่กล้าคาดการณ์ปริมาณคนไร้บ้านแต่ละกลุ่มได้ เบื้องต้นผู้เขียนประมาณว่า น่าจะมีผีประมาณ 500 คน แต่เป็นตัวเลขเบื้องต้นเท่านั้น

“วันนี้ พวกผีตลกที่ตลาดพลูกันเป็นแถว เขาแจกบัตรตอน 8 โมง” หมายถึง จะไปรับข้าวสาร งานเทศกาลที่ตลาดพลู แต่ไม่ได้รับแจก เพราะทางโรงเจแจกบัตรให้ผู้มีสิทธิรับข้าวตอนเช้าแล้ว ใครไปหลังจาก นั้น ไม่ได้บัตรก็ไม่มีสิทธิรับข้าวสาร

อย่างไรก็ตาม ระยะเวลาการหากินด้วยวิธีการขอข้าววัดได้น้อยลง เนื่องจากมีปัญหาว่า คนไร่บ้าน มากขึ้นทุกที พระรู้สึกว่าเป็นภาระมากเกินไป บางทีเกิดการแย่งกัน และที่ร้ายไปกว่านั้นก็คือ มักมีการลักธองทำ พระ ซึ่งเป็นข้อหาที่ฉกรรจ์ กระทั่งเดี๋ยวนี้ วัดบวรนิเวศน์เริ่มไม่ให้ข้าวแก่คนไร่บ้าน

สำหรับ “ผี” ที่ไม่ขอข้าววัด อาจจะด้วยความละอาย ไม่อยากเบียดเบียนพระเบียดเบียนเจ้า หรือ เหตุผลใดก็ตาม เขามิที่พึ่งหลักอยู่อีกแห่งคือ ไปกินข้าวที่สภาสังคมสงเคราะห์ โดยโครงการนำพระทัยพระราชทาน แก่คนตกงานและผู้ตกทุกข์ได้ยากในภาวะวิกฤติ โครงการนี้เริ่มมาตั้งแต่ปี 2541 ซึ่งจะมีการเลี้ยงอาหารทุกวัน จันทร์ถึงศุกร์ วันละ 1 มื้อ เริ่มกินอาหารเวลา 11.00 น. ตั้งแต่เช้าเวลา 8.00 น. คนไร่บ้านก็เริ่มมารวมตัว และ มากขึ้นในช่วง 10.00 น. นั่งพูดคุยกันเป็นกลุ่มๆ คุยเรื่องงานแจกข้าว งานเลี้ยงอาหาร งานมหรสพดูหนัง กลางแปลงตามงานวัด หรือแนะนำช่องทางทำงาน เช่น บางช่วงมีงานรับจ้างถ่ายหนังเป็นตัวประกอบ บางช่วง รับจ้างเอาบัตรประชาชนไปซื้อโทรศัพท์มือถือที่ขายราคาถูก รวมถึงแนะนำว่าจะไปขอ “คาร์ต” จากโบสถ์คริสต์ที่ ดินแดง บางคนเอาของมือสองมาขาย เช่น นาฬิกา รองเท้า เสื้อผ้า กระเป๋า ฯลฯ

คนที่มารวมตัวมี 2 กลุ่มใหญ่คือ คนมีบ้าน กับคนไร่บ้าน และก็ไม่ใช้คนไร่บ้านทุกคนที่จะมากินข้าว ที่นี้ อาหารที่เลี้ยงถือว่าคุณภาพดี มีกับข้าว 2 อย่าง และขนมหวาน 1 ถ้วย คนกลุ่มนี้จะกินกันเร็วมาก หลังจากรับ บัตรคิว และกินข้าวเสร็จไม่เกิน 11.30 น. ถ้าไม่มีการแจกข้าวสารคนก็จะเสียบ แยกย้ายกันไปไม่เกี่ยงเยี่ยง นอกจาก การเลี้ยงอาหารกลางวันแล้วยังมีบริการตัดผมฟรี<sup>๓๐</sup> ด้วย

คนที่มากินข้าวสภามานั่งประจำก็จะถูกเรียกว่า “ผีสภา” ในช่วงปีที่แล้วผู้เขียนมากินข้าวที่นี่ไม่บ่อย มาปีนี้ผู้เขียนกลับไปกินข้าวบ่อย และเจอคนที่เคยรู้จักผู้เขียนในฐานะนักศึกษาที่คัดค้านการปิดสนามหลวง ถามผู้เขียนว่า “เดี๋ยวนี้เข่าวงการผีแล้วหรือ เห็นมากินข้าวที่นี่ทุกวัน”

แต่ละวันจะมีคนมากินอาหารที่นี่ประมาณ 200-400 คน ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยเช่น ถ้าในช่วง หน้าฝนคนมากินข้าวจะมากกว่าช่วงออกงาน ถ้าในช่วงที่มีการแจกข้าวสาร ก็ขึ้นกับว่าวันเดียวกันมีงานแจก ข้าวสารที่ไหนหรือไม่ ถ้าไม่มีงานแจกที่อื่นคนก็จะมารวมตัวกันที่นี่ แต่ถ้ามีการแจกที่ใดที่หนึ่งก็จะไปที่อื่น เป้าหมายของคนที่มาที่นี่ ไม่ใช่เพื่อมากินข้าวกลางวันอย่างเดียว แต่มาเพื่อรับแจกข้าวสาร เราจะแยกคนชุมชน กับคนไร่บ้านก็ตอนแจกข้าวสาร เพราะคนชุมชนจะเอาข้าวสารที่ได้รับแจกกลับไปปรุงอาหารที่บ้าน ส่วน คนไร่บ้านส่วนใหญ่ไม่มีเตาไม่มีครีว จะขายข้าวสาร 2 กิโลกรัม แคมพูขนาดเล็ก และมาฆ่า 2 ห่อ ในราคา 20 บาท เป็นเงินสดตัวสำหรับ “ต่อแฉ่ง ต่อฮา ไปไหนมาไหน” หมายถึงเป็นคาร์ต

เป็นที่รู้กันว่า ใน 5 วันจันทร์ - ศุกร์ จะมีการแจกข้าวสาร 1 วัน วันใดวันหนึ่ง ดังนั้นถ้าในสัปดาห์ นั้นมีการแจกข้าวสารแล้ว วันต่อไปคนก็จะมากินข้าวน้อย เพราะที่พวกเขาต้องการคือเงิน ส่วนอาหารอาจขอตาม วัดได้ ผู้เขียนมีข้อสังเกตต่อไปว่า ถ้า วันจันทร์ - พฤหัส ยังไม่มีการแจกข้าว วันศุกร์ก็จะมีคนมามากเกิน 500 เพราะ

<sup>๓๐</sup> ภาพที่เราคิดว่าคนไร่บ้านต้องผมน้ำยาวรุงรัง มีหนวดเครา คล้ายคนวักลจริต หรือคนผมนวลลักษณะแบบอู๋ปี้ ไม่ใช่ภาพของคนไร่บ้านส่วนใหญ่ เพราะส่วนใหญ่จะตัดผมเรียบร้อยนอกจากจะดูเล่าง่ายแล้ว ยังเป็นการป้องกันไม่ให้ถูกมองว่า เป็นพวกมิจฉาชีพ แบบที่เรียกว่า “เห็นหน้าก็รู้แล้วว่าโจร” อีกด้วย อีกทั้งบริการตัดผมฟรีมีกระจายอยู่ทั่วไป นอกจากที่สภาสังคมสงเคราะห์แล้ว ยังมีตามงานฉลองราชพิธี 12 สิงหาคม วันแม่แห่งชาติ และ 5 ธันวาคมหาราช หรือเป็นทุนให้โรงเรียนสอนตัดผม

ต่างมั่นใจว่าวันศุกร์ต้องมีการแจกข้าวสารแน่ๆ แต่คนที่เพิ่มนี้เป็นคนมีบ้านก็มาก โดยเฉพาะจะมีเด็กเล็กมากันหลายคน

ครั้งแรกๆ ที่ผู้เขียนได้รับแจกข้าวสาร และกำลังตัดสินใจว่า ควรจะขายข้าวสารเหมือนคนอื่นหรือไม่ เพราะเห็นว่า ราคา 20 บาทที่ขายได้น้อยเกินไป อยากจะถือไปให้คนอื่นที่มีเตาหุงข้าวแทน ก็มีคนไร้บ้านหลายคนถามผู้เขียนเชิงแนะน่ว่า “ทำไมไม่ขายไปละชุดละ 20 บาท คนโน้นเขารับซื้อ เอาไว้ทำไม จะไปหุงที่ไหน มีที่หุงข้าวหรือ ขายเอาเงินไว้ดีกว่า”

นอกจากที่สภาสังคมสงเคราะห์แล้ว ยังมีอีก 2 จุด ที่ผีไปกินข้าวกันมาก คือ ที่โบสถ์ซีกซ้าย<sup>๑</sup> ย่านพาหุรัด ตั้งแต่เช้าเวลาประมาณ 7 โมง ที่บันไดห้างดิโอลด์สยาม จะมีคนไร้บ้านนั่งกันเป็นกลุ่มๆ บางคนนั่งอยู่คนเดียว บางคนอาจข้ามฟากไปนั่งรอหน้าร้านขายผ้าที่ยังไม่เปิดร้าน รวมเกือบ 100 คน กระทั่ง 8 โมงเช้าทุกคนจึงเริ่มทยอยเข้าไปในซอย ทางขึ้นโบสถ์ บางคนอาจพกผ้าเช็ดหน้าโพกหัว เพื่อแปลงตัวเองให้คล้ายคนซีกซีกจึงจะขึ้นไปทานอาหารได้ สำหรับคนที่ไม่มีผ้าติดตัว ก็ต้องคอยผ้าคล้ายผ้าพันคอลูกเสื้อสีส้มเหลืองซึ่งเจ้าหน้าที่แจกให้โพกหัว เมื่อกินอาหารเสร็จก็คืนให้กับทางเจ้าหน้าที่

เมื่อขึ้นไปถึงชั้นสามของอาคาร ผู้เขียนซึ่งเป็นคนหน้าใหม่ไม่รู้อะไรเลย พอเห็นถาดอาหารวางก็เดินรื้อยื่นมือไปขอถาดเพื่อตักข้าว ก็ถูกตำหนิกลับมาว่า “ไปล้างมือก่อน” เรียกว่า การมากินข้าวที่นี่ต้องมีพิธีต้องพอสมควร ต้องล้างมือเช็ดมือให้สะอาดจึงจะมารับถาดอาหารและให้แต่ละคนตักอาหารเอง ซึ่งจะต้องตักให้พอดีไม่ให้เหลือ บางคนตักมาก บางคนตักน้อย บางคนเลือกตักอาหารบางชนิดเท่านั้น ที่นั่งก็สะอาดปูด้วยพรมผืนยาวนั่งเป็นแถว และก็เป็นอีกครั้งหนึ่งที่ผู้เขียนทำผิดเพราะไปนั่งผิดแถว เพราะไปนั่งแถวของผู้หญิง ซึ่งเจ้าหน้าที่ก็เดินมาบอกด้วยภาษาสุภาพว่า “ขอโทษครับ คุณสองคนต้องลุกย้ายที่นั่งครับ ตรงนี้เป็นแถวสำหรับผู้หญิงครับ”

ความน่าสนใจของที่นี่ คือ รสชาติของอาหารซึ่งไม่ถูกปากมาก มีข้าวสวย แป้งโรตีสิจๆ แห้งๆ ไม่มีน้ำตาลและนม แกร่ง ถั่ว และน้ำมันจืดๆ คนไร้บ้านที่มากินอาหารที่นี่คือประเภทที่ไร้มานานและชิน จนกระทั่งกินอาหารลักษณะนี้ได้ อาจถือว่า ปรับตัวได้มากกว่าคนที่มากินข้าวสภา ผู้เขียนไปกินข้าวที่นี่ครั้งแรกกินแทบไม่หมดจาน แต่ต้องอดทนกิน เพราะถ้ากินไม่หมดจะต้องถูกตำหนิ ที่เป็นข้อเด่นสำหรับโบสถ์ซีกซ้ายคือ มีช้อนน้ำเล็กๆ ให้คนละ 1 ใบ เมื่อเรานั่งกินอาหารจะมีแม่บ้านเดินถือกาน้ำมา 2 ใบ ถามว่า จะกินชา หรือน้ำเปล่า แล้วรินให้ตามที่เรบอก ชาจะเป็นลักษณะชาใส่นมไม่ร้อนไม่เย็นไม่หวาน

โบสถ์ซีกซ้ายเพิ่งเปลี่ยนวิธีการแจกอาหาร ไม่ให้ขึ้นไปกินอาหารที่โบสถ์ โดยบรรจุข้าวซึ่งมัดกับเครื่องเทศ คล้ายๆ กับข้าวหมกไก่ แต่ไม่มีสีเหลืองขมิ้นและไม่มีเนื้อไก่ให้คนละ 2 ถูกลงแทน ว่ากันว่าเพราะช่วงเช้าระหว่างที่รอโบสถ์เปิด มีคนไร้บ้านนั่งรอเกะกะหน้าร้านค้า ทำให้เกิดความรำคาญ จึงใช้วิธีแจกใส่ถุงแทน และร่นเวลาแจกให้เร็วขึ้นประมาณ 7 นาฬิกา

อีกแห่งหนึ่งที่มักจะไปใช้บริการกินอาหารเฉพาะเช้าวันพุธ คือที่สะพานข้ามวัดเทพศิรินทร์ จะมีสมาคมชาวไทยเชื้อสายจีนนำอาหารมาเลี้ยง ใส่กล่องโฟม มีน้ำเต้าหู้ และยาแก้ปวด 1 แผง คนที่มากินข้าวที่สะพานวัดเทพศิรินทร์ส่วนใหญ่จะอยู่ในย่านหัวลำโพง วงเวียน 22

ทั้งๆ ที่โบสถ์ซีกซ้ายและที่วัดเทพศิรินทร์ ผู้ที่มากินข้าวจะเป็นคนไร้บ้านแน่นอน เพราะเป็นการเลี้ยงอาหารมือเช้า มีแต่คนไร้บ้านเท่านั้นที่จะเดินมากินอาหารแต่เช้า ส่วนคนมีบ้านไม่มีใครมากินอาหารแต่เช้า กล่าว

<sup>๑</sup> ชื่อที่ถูกของสถานที่แห่งนี้คือ ศาลาครุฑศรีสุทนต์

สำหรับ “ผี” โดยมากถ้าไม่ใช่คนชั่วของ ก็จะได้กินข้าววันละ 1 มื้อ คือที่สภา เท่านั้น บางคนอาจขออาหารที่สภา รอบสองแล้วเทใส่ถุงเก็บไว้กินตอนเย็นก็มี

นอกจากอาหารแล้ว ความจำเป็นประการต่อไป คือ ต้องมีเงินติดตัวบ้างเพื่อเป็นค่ารถสำหรับ เดินทางที่มีระยะทางไกล<sup>22</sup> หรือสะดวกในการเดินทางไปไหน การได้เงินง่ายที่สุดที่ได้กล่าวแล้วก็คือ ขายข้าวสาร ที่ได้รับแจกจากสภาในราคาชุดละ 20 บาท กับการเก็บกระป๋องน้ำอัดลม ซึ่งเป็นคนละลักษณะกับคนเก็บของเก่าที่จะ เก็บขวดพลาสติกเช่นด้วย แต่ “ผี” จะเก็บเฉพาะกระป๋องเพราะขายได้ราคาและประหยัดเนื้อที่ ราคา 1 กิโลกรัม หรือ 60 กระป๋องเท่ากับ 30-35 บาท ถ้าขายเป็นกระป๋อง ราคากระป๋องละ 50 สตางค์ โดยมากเป็นคนแก่ที่เดินมาจากสนามหลวง เปิดถึงขยะระหว่างทาง เจอกระป๋องก็เก็บ ประมาณ 2-3 วัน ได้ 1 กิโลกรัม พอเป็นค่ารถ ค่ายาเส้น หรืออาหารมื้อเย็น

ฤดูกาลที่ผีหากินสะดวกที่สุดคือ ช่วงเดือนสิงหาคม ถึงต้นตุลาคม ที่สมาคมหรือมูลนิธิของคนไทย เชื้อสายจีน จะมีงานเทศกาลโปรยทาน ช่วงนี้เรียกว่า “ช่วงล่าข้าว” (หลังจากนั้นจะมีการแจกบ้างประปรายแต่ ไม่ทุกวัน) โดยจะมีโพยรายการแจกข้าวเผยแพร่ในหมู่ “ผี” ด้วย

โพยแจกข้าวนี้ จะพิมพ์หรือเขียน ด้วยกระดาษขนาดเอ 4 เขียนว่าวันไหนโรงเจไหนมีแจก พร้อมบอก สายรถเมล์ที่ผ่านเสร็จ ถ่ายเอกสารขายแผ่นละ 5 บาท คุณภาพขึ้นกับความแม่นยำว่า ถ้าในโพยบอกว่ามีแจก ถ้าไปรอ รับแล้วต้องแจกจริง และขึ้นกับปริมาณว่า ต้องครบทุกงานไม่ตกหล่น

ผี จะนำชุดที่ได้รับแจกขายเป็นเงิน ประมาณชุดละ 30-60 บาท ขึ้นอยู่กับปริมาณ และยี่ห้อของข้าว และของประกอบในชุด เช่น มาม่า น้ำปลา ปลากระป๋อง ฯลฯ คนรับซื้อส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชนแออัด รับประทานต่อไป

ประสบการณ์ของผีจะถูกใช้อย่างมากในช่วงล่าข้าว เพราะในวันหนึ่งอาจมีการแจกซ้อนกัน 2-3 แห่งหรือ 5 แห่งถ้าเป็นวันอาทิตย์ คนมีประสบการณ์จะจำได้ว่าโรงเจไหนได้แจกมากหรือเจกน้อย และประการ สำคัญ ต้องคาดการณ์เวลาอย่างแม่นยำว่าแจกเช้าหรือเย็น บางคนอาจวิ่งถึงสองแห่งใน 1 วัน แต่ถ้าคาดการณ์ เวลาผิดก็ต้อง “ตกรถ” คนที่ชั่วของที่สุดสำหรับการหากินกับการแจกข้าวก็คือ คนที่สามารถเวียนเทียนรับกิน 1 รอบ เช่น อาจจะรับคนแรกๆ แล้วก็เปลี่ยนเลี้ยวหรือใส่หมวกมารับอีกรอบหนึ่ง<sup>23</sup> ว่ากันว่า โรงเจบางแห่งถูก “เจ้” คนหนึ่ง เวียนเทียนถึง 5 รอบ

อย่างที่กล่าวแล้วว่า สำหรับคนไร่บ้านซึ่งไม่มีครัวไม่มีเตา ความต้องการของเขาก็คือเงิน ดังนั้น คนที่เป็นขวัญใจคนไร่บ้านที่สุดคือ เสี่ยปอ ประตูน้า ที่แจกเงินสด ว่ากันว่าเสี่ยปอ เคยเห็นคนเอาข้าวที่ได้รับแจก ไปขาย โดยเฉพาะผู้ชาย จึงไม่แจกข้าวแก่ผู้ชาย จะแจกเงินสด 100 บาท แทน สำหรับผู้หญิง จะได้รับข้าวสาร เป็นชุดพร้อมเงินอาจจะ 50 บาท หรือ 100 บาท ปีหนึ่งเสี่ยปอแจกเงินเกือบ 20 ครั้ง เฉพาะช่วงฤดูกาลเท จาคัดก็ไปแจกหลายแห่ง นอกจากที่ประตูน้า 3-4 ครั้งแล้ว ยังตามไปแจกที่โรงพยาบาลเทียนฟ้า วัดพนัญเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ปากน้ำสมุทรปราการ วัดกัลยาและจบงานสุดท้ายที่ศาลเจ้าพ่อเสือ นอกจากนี้ตลอดปี ยังแจกเงินในงานวันเกิดตัวเอง วันเกิดภรรยา วันเกิดลูก คนไร่บ้านจะจำกันว่า ตลอดปี วันไหนเสี่ยปอจะแจกเงิน

<sup>22</sup> เป็นเรื่องปกติ สำหรับผี ถ้าจะต้องเดินจากสนามหลวงมาถึงแยกตึกชัย หรือจากถนนบรรทัดทองมาตามถนนพระราม 5 จนถึงแยกตึกชัย เพื่อมากินข้าวที่สภา

<sup>23</sup> โรงเจจะต้องมีความสามารถจัดระเบียบในการแจกข้าว ไม่ให้เวียนเทียน เพราะจะแจกไม่พอ อาจทำให้คนมารอได้รับไม่ทั่วถึง



ก็จะไปรับกันแต่เช้า เฉพาะงานแจกเงินของเสียพอ จะมีคนไร่บ้านไปรับกันไม่น้อยกว่า 4,000 - 5,000 คน<sup>24</sup> นั่งกันเต็มทางเท้าสองฟากถนนผู้หญิงฝั่งหนึ่ง ผู้ชายฝั่งหนึ่ง เด็กนั่งกับผู้หญิง บางคนไม่ไปรับงานเล็กจะมารับเฉพาะงานเสียพอ โดยเฉพาะคนที่เป็นครอบครัวมีลูก รวมกันอาจได้ถึง 400 - 500 บาท

จากวิถีชีวิตที่ไม่มีอาชีพประจำ และยังชีพด้วยการกินข้าววัด กินข้าวสถานสงเคราะห์ และรับแจกข้าวตามงานต่าง ๆ นี้เองจึงเป็นที่มาของคำว่า “ผี”

เดิมผู้เขียนคลุกคลีอยู่สนามหลวง แหล่ง “ผีขุน” ซึ่งหมายถึงผู้หญิงขายบริการทางเพศที่จะรอหาแขกอยู่ใต้ต้นขนุนเวลากลางคืน จึงเข้าใจว่า “ผี” หมายถึง ผีสาวที่จะปรากฏตัวตอนกลางคืน ส่วนตอนกลางวันไม่ค่อยเห็น หรือ ที่สนามหลวง คนที่ให้บริการปูเสื่อจะเรียกคนไร่บ้านที่นอนด้วยกระตาดพลาสติกว่า “ผีกระตาด” ในความหมายว่า “เดี๋ยวกลางคืนมันก็นอนกันเต็ม ตอนกลางวันไม่รู้หายไปไหน พวกนี้กลัวแสง”

แต่ทว่า ความหมายของคำว่า “ผี” ที่เรียกกันก็คือ คนที่ไม่ทำมาหากินและเน้นว่าพวกที่ไปรับแจกข้าวตามโรงเจ เพราะข้าวนั้นเป็นการทำบุญทำทานให้ผีที่ไม่มีญาติ ดังนั้นคนที่ไปรับแจกข้าวก็คือ “ผี” ที่ไปรับส่วนบุญ

เราจะเข้าใจความหมายของคำว่าผีได้ชัดเจนขึ้นจากคำว่า “ผีบ้าน” และ “ผีเจ็ก” ผีบ้านหมายถึงคนในชุมชนแออัด ไม่ใช่คนเร่ร่อน แต่มากินข้าวฟรีที่สงเคราะห์ ไปรับแจกข้าว จะเรียกว่า “ผีบ้าน” หรือ “ผีมีศาล” เช่น “ไอ้พวกผีบ้านนี้ บ้านก็มีและยังมารับแจกข้าวแย่งพวกเรานี้” ส่วน “ผีเจ็ก” เป็นคำเรียกกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนที่ชอบตระเวนรับแจกข้าวและหากินข้าวฟรี เรียกว่า “ผีเจ็ก” อาจจะมีบ้านหรือไม่มีบ้านก็ได้ จะจับกลุ่มแถวเยาวราช วงเวียน 22 กรกฎาคม จะไม่เข้ากลุ่มกับผีทั่วไป

นอกเหนือจากผีจะยังชีพด้วยการกินข้าวฟรี และรับแจกข้าวแล้ว วิถีปฏิบัติอีกอันหนึ่งก็คือ นิยมไปออกเที่ยวตามงานวัด เมื่อจบฤดูล่าข้าว โดยตระเวนไปตามมหาธาตุตามงานวัด เช่น วัดปากน้ำ งานองค์พระนครปฐม โดยจะเน้นวัดที่มีการเลี้ยงอาหารด้วย โดยจะตระเวนอยู่ตามวัดย่านปริมณฑล ตั้งแต่ รังสิต ปทุมธานี นครปฐม สุพรรณบุรี แม่กลอง มหาชัย สมุทรปราการ ฯลฯ คนที่ชำนาญจะรู้ว่า งานวัดไหนมีเลี้ยงอาหาร และจะนอนได้ตรงไหน ที่ยังไม่เยอะ ใกล้ห้องน้ำ การไปเที่ยวงานวัดของคนกลุ่มนี้ อาจหารายได้เสริมเพื่อใช้เป็นค่ารถ เช่น เดินขายกระตาดพลาสติกปูนั่งแล้วแบ่งเปอร์เซ็นต์ ร้อยละ 30 - 40 บาท ขายกระตาดแผ่นละ 10 บาท 10 แผ่น ก็จะได้ค่าเดิน 30 หรือ 40 บาท ขึ้นกับตกลงกับเจ้าของกระตาด หรือ อาจเก็บกระตาดที่มีคนลูกแล้ว มาล้างขายแข่งกับกระตาดใหม่โดยลดราคาเหลือ 5 บาท

จนล่วงถึงเดือนมกราคมก็จะเป็นช่วงงานปิดทองฝังลูกนิมิต ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่าจะมีมหาธาตุและมีการเลี้ยงอาหารวัดละ 9 วัน 9 คืน ต่อเนื่องไปจนถึงเดือนเมษายนที่วัดไร่ขิง ซึ่งงานใหญ่ที่เป็นเสมือนสัญญาณว่างานกำลังจะหมด เพราะเป็นงานรองสุดท้าย โดยงานสุดท้ายจริง ๆ คืองานวัดศรีสำราญ อ้อมน้อย ในเดือนพฤษภาคม ถือเป็นการปิดฤดูเที่ยว และเข้าหน้าฝน และช่วงเข้าพรรษาซึ่งไม่มีงานวัด เราจึงเห็นคนกลุ่มนี้มากที่สนามหลวงในช่วงระหว่างเดือนพฤษภาคม - สิงหาคมซึ่งเป็นฤดูฝน ความเป็นอยู่ลำบาก บางคนอาจเสี่ยงช่วงเวลานี้โดยการไปรับจ้างทำงานในไร่ เช่น ไปเก็บเงาะที่จันทบุรี ไปหักข้าวโพดที่นครราชสีมา เป็นต้น รอช่วงเปิดงานมาถึง ค่อยออกมาเที่ยวใหม่

<sup>24</sup> แต่ไม่ใช่คนไร่บ้านทั้งหมด เป็นคนมีบ้านมากกว่า เคยมีคนไร่บ้านผู้หนึ่งแนะนำผู้เขียนว่า ถ้าจะประมาณการคนไร่บ้านแล้วอย่าดูผู้หญิง เพราะผู้หญิง 80 เปอร์เซ็นต์ที่มารับแจกข้าวจะเป็นผู้หญิง ให้ผู้ชายที่มีกระเป๋ หรือใส่เสื้อผ้าเก่า จะไม่ใช่คนมีบ้าน ซึ่งถ้าคาดการณ์จากเหตุผลนี้จะมีคนไร่บ้านไม่น้อยกว่า 1,000 คน ที่มารับเงินเสียพอ

สำนักเรื่องเวลาของคนเที่ยว จึงไม่ใช่เวลาที่เหมือนกับคนทำงานมีเงินเดือนประจำ ที่แบ่งเป็นสัปดาห์ มีวันหยุดประจำสัปดาห์ มีสิ้นเดือน ซึ่งหมายถึงมีเงินเดือน มีปีใหม่ที่ให้ลุ่นโบนัส และวันหยุดเฉลิมฉลอง หากแต่เวลาของคนเที่ยวจะเริ่มนับจากการเปิดฤดูเที่ยว ช่วงล่าข้าวเป็นเหมือนช่วงก่อนเปิดฤดูกาล กระทั่งงานวัดปากน้ำ เป็นเสมือนเริ่มส่งสัญญาณว่าฤดูเที่ยวกำลังจะมา และงานองค์พระปฐมเจดีย์ เป็นสัญญาณเปิดฤดูเที่ยว จนจบงานที่วัดไร่ขิง วัดศรีสำราญ ในเดือนพฤษภาคม พอตีเช้าช่วงเป็นช่วงฤดูฝน และเข้าพรรษาประมาณเดือนกรกฎาคม ถือเป็นการปิดฤดูกาล รอวัฏจักรของปีใหม่มารั้ง คือ ล่าข้าว - ออกงาน - หน้าฝน - ล่าข้าว -

การเป็นผี ไม่จำเป็นว่าต้องเป็นคนที่เร่ร่อนมานานแล้วสินะ จึงเป็นผีไม่ทำมาหากิน คนที่มาใหม่ก็อาจเป็นผีได้ เพราะยังไม่รู้ช่องทางทำมาหากิน ทหารายได้ ประกอบอาชีพ ก็จะไปเที่ยวไปเฉยๆ กินข้าววัด กินข้าวสภา และก็เที่ยวดูหนัง แต่เมื่ออยู่ปีที่สองเห็นช่องทางสามารถขายกระดาษ ขายลูกโป่งได้ ก็เริ่มเป็นคนทำมาหากินไม่ใช่ผี ดังนั้น การเป็นผีจึงไม่อาจสรุปรวมว่า จะเป็นคนที่หมดหวังในชีวิต ยากที่จะกลับคืนสู่สังคมปกติ พวกเขาอาจยอมรับคำเรียกว่า ผี ก็เพราะมองไม่เห็นช่องทาง ที่จะมียาได้ มีที่อยู่อาศัย จึงต้องปรับตัวให้ทันได้กับสถานการณ์ที่ต้องเผชิญ ดังเช่น พี่คนหนึ่งแนะนำผู้เขียนซึ่งเป็น “คนตกงานหน้าใหม่” ว่า

“ทำไมไม่กลับบ้าน ตกงานเธอ มีปัญหากับที่บ้านหรือเปล่าถึงไม่เข้าบ้าน พี่มีปัญหากับที่บ้านหนักมากเลยไม่เข้าบ้าน แรกๆ จะเครียดเป็นธรรมดา ไม่รู้จะไปทางไหน ทากินยังงี้ ไม่รู้จักใคร จะนอนยังงี้ 4 ปีก่อนสนามหลวงยังมีอยู่ น่ากลัวกว่านี้ พออยู่ไปสักพัก มีคนแนะนำว่าไปขอข้าววัดที่ไหน ไปกินข้าวสภาก็เริ่มอยู่ได้ แต่เสียตรงที่ไม่มีเงินใช้ ตอนนี้มีคนแนะนำให้แจกใบปลิว มาปึกว่า พอมีเงินติดกระเป๋ เราไม่ต้องเครียดแล้ว ออกงานวัดก็รู้ที่กินที่นอนที่อาบน้ำ สนุก มีความสุขดี เลิกเครียด”

นอกเหนือจากการต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอดเชิงวัตถุ หรือกายภาพ เครื่องมือสำคัญที่ “ผี” ใช้ในการให้ความหมายใหม่แก่ตัวตนตัวเอง ก็คือ การนิยามตัวเองใหม่ว่า คือ “คนเที่ยว”

การเปลี่ยนคำเรียกตัวเองใหม่ และให้ความหมายใหม่แก่ตัวตนตัวเองว่า คนเที่ยว เป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับการบอกตัวเองถึงการมีชีวิตอยู่ว่าพวกเขาไม่ใช่คนตัวต้อย ไม่ใช่คนเร่ร่อนตามคำเรียกของคนทั่วไป ซึ่งมีความหมายในทำนอง คนอดโซ ไม่มีเป้าหมาย ไร้ความแน่นอน แต่คำว่า “เที่ยว” มีความหมายในเชิงหาความสนุกสำราญ เพลิดเพลิน ความพึงพอใจ ไม่ใช่เป็นคนเร่ร่อนที่ชีวิตยากลำบาก และก็ไม่ใช่ ผี ซึ่ง “เราก็คือคน มาเรียกเราผีได้ยังไง” เช่น

นำคนหนึ่งพูดกับผู้เขียนว่า “อย่าไปเชื่อไอ้พวกนั้นมาก พวกนั้นยังไม่รู้อะไรหรอกมันเพิ่งมาไม่กี่เดือนเอง ถามผมดีกว่า ผมเที่ยวมาตั้ง 10 กว่าปี แล้ว เดี่ยวออกพรรษามะพาไปเที่ยวนครปฐม แล้วจะรู้เลยว่าพวกเที่ยวเขาอยู่กันยังไง”

หรือเวลาผู้เขียน ถามถึงคนโน้นคนนี้ว่าใช่คนไร่บ้านหรือไม่ ก็จะตอบว่า “พวกนี้ก็พวกเที่ยวเหมือนกันนั่นแหละ”

ลุงคนหนึ่ง พูดถึงอีกคนหนึ่งว่า “ไอ้นั่นมันไม่ไหว สอนมันแล้วว่า ถ้าจะเป็นคนเที่ยวละก็ เวลาไม่ต้องเก็บไว้บ้าง 5 บาท 10 บาท จะไปไหนมาไหนได้ ไม่ใช่ต้องขอคนอื่น เวลาขอข้าววัดมาได้ ก็ต้องรู้จักแบ่งคนอื่นบ้าง ถึงจะเที่ยวได้นาน”

อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ผีทุกคน ที่สามารถปรับตัวทั้งด้านวัตถุและจิตใจโดยการให้ความหมายของการมีชีวิตอยู่ว่า คนเที่ยว มีคนจำนวนมากอีกเช่นกัน ที่ไม่มีอาชีพประจำ เป็น “ผี” ที่ไม่ถนัดการเที่ยวงานวัด ไม่มีกลุ่มเพื่อนมากมาย จะมีชีวิตสันโดษกว่า โดยมากเป็นคนแก่ที่ไม่ชอบการรู้จักคนมาก อาจคอยฟังข่าวสารที่สภาที่โน่นมีเสียง แต่ไปไหนมาไหนคนเดียว ไม่สนิทกับใครเกินไป เพราะถือว่าต้องพึ่งตนเองและไม่ให้ใครพึ่ง ขอข้าว

วัดไม่เก่ง จะกินข้าวสกา และหากระป๋องน้ำอัดลม คนกลุ่มนี้จะเผชิญกับความเครียดมากกว่า ไม่มีรอยยิ้ม หวาดคน ไม่อยากคุยกับคนแปลกหน้า รวมถึงผู้เขียน

ลุงคนหนึ่งผู้เขียนเรียกแถวว่าลุงเสือขาว เพราะแจะใส่เสื้อเชิ้ตเก่าสีขาวยีหม่น และกางเกงผ้าสีเทา ถอดถุงพลาสติกไว้ใบค่อนข้างใหญ่ ครั้งแรกผู้เขียนพบลุงคนนี้ไปนอนที่เต็นท์ที่กรุงเทพมหานครจัดไว้และพักตากันเล็กน้อย หลังจากนั้นผู้เขียนพบลุงกำลังนั่งพักหลังจากอาบน้ำเสร็จที่ใกล้ๆ สะพานขาว ลุงยิ้มรับคุยกับผู้เขียนอย่างดีใจ ลักษณะว่าผู้เขียนไม่รังเกียจที่จะคุยกับเขา และบันถึงลูกหลานที่ไม่ดูแล

หลังจากนั้นหลายวันต่อมา ผู้เขียนพบลุงอีกครั้งที่เก้าอี้ริมถนนราชดำเนิน ผู้เขียนคิดว่าลุงคงยินดีที่จะคุยกับผู้เขียน แต่ผิดคาด ถึงตอนนี้ลุงไม่ต้องการให้ผู้เขียนเข้าไปในโลกของลุงมากเกินไป ลุงเลียงเมื่อผู้เขียนถามว่าลุงนอนประจำที่ไหน “นอนไปเรื่อย ตรงไหนว่างก็นอน ขอให้ไม่มีคนเสียงดัง ไม่มีคนเมาก็นอนได้” พร้อมบอกผู้เขียนว่า “หนูกลับบ้านไปเถอะ ดึกแล้วกลับไปนอน ลุงอยู่อย่างนี้แหละ ชีวิตคนเรามากเท่านี้” หลังจากนั้นผู้เขียนพบลุงอีกหลายครั้งซึ่งก็สังเกตเห็นว่าลุงจะหลบสายตาไม่ต้องการทักทายหรือคุยกับผู้เขียน ซึ่งผู้เขียนก็ไม่กล้าจะไม่รบกวนลุงอีก แต่หลายเดือนต่อมา ผู้เขียนกลับไปกินข้าวที่สกาและพบลุงด้วยบุคคลิกและเสื้อผ้าชุดเดิม คราวนี้ลุงยิ้มทักทายผู้เขียนว่า “มาที่นี่ด้วยหรือสบายดีมัย” แต่ก็ภายใต้ระยะห่างที่พอดี คือ ต้องไม่ยุ่งกับลุงมากเกินไป

ที่ผู้เขียนกล่าวมาเป็นแบบทั่วไปของคนเที่ยว แต่ยังมีย่อยอย่างน้อย 2 กลุ่ม ที่มีชีวิตคล้ายคนเที่ยว แต่ไม่เหมือนเสียทีเดียว คือ พวกชนดั่งค์ กับ กลุ่มรับจ้าง

กลุ่มคนที่ถือว่าชายขอบที่สุดของคนไร้บ้าน ก็คือ กลุ่มเดินชนดั่งค์ ถ้าไม่นับรวมคนวิกลจริต ซึ่งถือว่าเป็นคนนอก อาจเรียกย่อๆ ว่า “เดินชน” หรือ “ชนดั่งค์” ก็ได้

เดินชนดั่งค์ หมายถึงกลุ่มที่หาเงินด้วยการเดินไปหาผู้คนตามป้ายรถเมล์ ตามคนนั่งเสื่อ และสร้างเรื่องขอเงิน โดยมากจะบอกว่า ตกรถ ขอค่ารถกลับบ้าน ถ้ากรณีมีลูก แม่จะอุ้มลูกขอเงินให้ลูกกินข้าว เพราะลูกสามีทั้ง ซึ่งการขอลักษณะนี้จะได้เงินมากกว่าการนั่งขอหรือเดินขอแบบขอทานที่ไม่สร้างเรื่อง ผู้ให้อาจให้ครั้งละ 20 บาท 50 บาท หรือ หลักร้อย คนกลุ่มนี้จะมีรายได้วันละหลายร้อยบาทและเงินทั้งหมดจะลงขวดเหล้า ตัวอย่างกลุ่มนี้ก็คือ กลุ่มที่นั่งกินเหล้าหัวคลองหลอดใกล้โรงแรมรัตนโกสินทร์

อันที่จริงการเดินชนดั่งค์อาจถือเป็นอาชีพหนึ่งก็ได้ แต่ในสังคมคนไร้บ้านหรือคนทั่วไป ไม่อาจยอมรับอาชีพลักษณะนี้ได้ พวกเขาจึงเป็นคนชายขอบของคนไร้บ้านที่เห็นว่าเป็นพวกไม่ดี

ซานตาครอสที่สนามหลวงคนหนึ่งบอกผู้เขียนว่า “พวกนี้ไม่ทำมาหากินอะไร เอาแต่เดินชนดั่งค์ เราเก็บของเก่ายังหาเงินได้ไม่เท่ามัน และก็มากินเหล้ากันหมด ชีวิตมันเองมันยังไม่สนใจเลย นั่งไปสนใจมันทำไม ไม่ต้องไปคุยกับพวกมันหรอก”

นอกเหนือจากเหตุผลว่า คนกลุ่มนี้หาเงินได้มากโดยการหลอกลวงคนอื่นแล้ว อีกเหตุผลหนึ่งที่คนไร้บ้านทั่วไปรังเกียจก็คือ คนกลุ่มนี้ สร้างความรำคาญให้คนอื่น กินเหล้า ถ่ายสกปรก ทำให้คนอื่น ๆ มองคนไร้บ้านไม่ดีไปด้วย เรียกว่า “ทำเสีย” พวกเขาจึงเป็นกลุ่มที่เกือบทุกคนลงความเห็นว่าสมควรถูกนำไปเข้าสงเคราะห์มากที่สุด “สงเคราะห์นั่นจะกวาดไล่พวกนี้ไป ไม่น่าให้มันออกมา นี่เอามันไปไหนก็ปล่อยมันออกมา”

ถ้าพวกเดินชนดั่งค์ เป็นชายขอบของคนเที่ยวทั่วไปแล้ว กลุ่มที่ได้รับการยอมรับมากกว่าเสียทั่วไป คือ กลุ่มอาชีพรับจ้าง ที่มีรายได้ประจำระดับหนึ่ง กลุ่มใหญ่ที่พบมาก คือ อาชีพแจกใบปลิวสนับสนุนการขายของห้างสรรพสินค้า ซึ่งจะมีการแจกเฉลี่ยเดือนละ 10 วัน รายได้วันละ 200 บาท อย่างน้อยกลุ่มนี้จะมีรายได้ประจำ เขาอาจจะไม่บอกว่าตัวเองเป็นคนตกงาน แต่บอกว่า เป็นคนมีงานทำเพียงแต่รายได้น้อย คนกลุ่มนี้ยังจัดอยู่ใน

กลุ่มผีประเภทหนึ่ง เพราะยังชีพด้วยการกินข้าวสาก ในช่วงวันที่ไม่มีรายได้ นอกจากนั้นก็เป็นอาชีพรับจ้างสารพัด เช่น ล้างจานในช่วงมีเทศกาล เป็นจับกัง เป็นช่างต่อเติมงานก่อสร้าง เป็นตัวประกอบภาพยนตร์ รับจ้างซื้อโทรศัพท์มือถือ รับจ้างซุมนุม ขนของ ฯลฯ แต่สำหรับผีแล้ว อาชีพเหล่านี้จะทำไมนาน เป็นงานสั้น ๆ วันหรือสองวัน สูงสุดไม่เกิน 1 สัปดาห์ เพราะเขาเคยชินกับชีวิตอิสระ อีกอาชีพหนึ่งที่น่าสนใจ คือ ทำร่มหรือซ่อมร่ม ซึ่งพบหลายคน เป็นอาชีพที่รายได้ดี โดยจะไปซ่อมร่มให้แม่ค้าตามตลาด คอยเย็บร่มที่ขาด วันหนึ่งรายได้มากกว่า 500 บาท แต่ด้วยวิถีชีวิตที่ท่องเที่ยวไปตามตลาด ทำให้กลายเป็นคนเที่ยวประเภทหนึ่ง

จากวิถีชีวิตของคนไร่บ้านประเภท “ผี” หรือ “คนเที่ยว” ที่ผู้เขียนให้รายละเอียดค่อนข้างมากนี้ ในส่วนต่อไปผู้เขียนจะกล่าวถึงวิถีชีวิตคนไร่บ้านลักษณะอื่น ๆ โดยการอ้างอิงกับวิถีชีวิตของคนเที่ยว

### 3.2.2 คนออกงาน

กลุ่มคนออกงานเป็นกลุ่มคนไร่บ้านกลุ่มใหญ่อีกกลุ่มหนึ่ง พวกเขาอาจจะตระเวนไปตามงานวัด คล้ายกับคนเที่ยว แต่ต่างจากคนเที่ยวตรงที่ไม่ได้ไปงานวัดเพื่อเที่ยวชมมหรสพ แต่ไปเพื่อขายของอันเป็นการประกอบอาชีพหารายได้ พวกเขาจึงเป็น “คนออกงาน” ซึ่งหมายถึง ออกขายของตามงานวัด ไม่ใช่ผี ไม่ใช่คนเที่ยว ไม่ใช่คนไม่ทำมาหากิน

สิ่งของที่นิยมขายกันเป็นอันดับหนึ่งคือ ขายกระดาดพลาสติกปูนั้น เพราะให้ผลกำไรดี กระดาดพลาสติกที่วางนี้คือ ของขนมสำหรับเตี๋ยห่อต่าง ๆ รวมถึงซองใส่แซลมู ซองใส่ซอสพริกสำหรับร้านอาหารฟาสต์ฟู้ด ซึ่งโรงงานที่ผลิตพิมพ์ดีด เช่น สีมิดพลาด รอยเหลี่ยมของแต่ละสีไม่พอดี จะถูกนำมาขายทั้ง และมีผู้ไปรับมาขายให้กับคนไร่บ้านเพื่อนำไปเดินขายตามงานวัดที่มีดนตรีลูกทุ่ง มีลิเก สำหรับให้คนดูปูนั้น แหล่งขายอยู่ที่อ้อมน้อย นครปฐม มหาชัย พระประแดง บางพลี ถ้าไม่สนิทจริงจะไม่บอกแหล่งซื้อกระดาดเพราะเท่ากับเพิ่มคู่แข่งมาแย่งขายกระดาด ต้นทุนของกระดาดสูงสุดก็โลกรัมละ 30 บาท 1 กิโลกรัม มีจำนวน 7-15 แผ่น ขึ้นกับความหนาของกระดาด โดยทั่วไปขายแผ่นละ 10 บาท ถ้าซื้อ 10 กิโลกรัมทุน 300 บาท จะขายได้เงินถึง 700 - 1,500 บาท

รายได้ของการขายกระดาดจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย ตั้งแต่ต้นทุนของกระดาด โดยทั่วไปถ้าซื้อจากแหล่งข้างต้นราคาโลกรัมละ 30 บาท เว้นแต่กระดาดที่ต้องต่อเอง เพราะหน้าแคบต้องใช้เทปต่อราคาจะลดลงเหลือ 22 บาท หรือ ถ้ามีเฉพาะหน้ากระดาดฟรอยด์เงา ๆ ไม่มีลายก็จะถูกเหลือราคาโลกรัมละ 20 บาท แต่สำหรับคนที่เป็เนเยนตกระดาดใหญ่จะรู้แหล่งรับซื้อจากโรงงานเพียงกิโลกรัมละ 5 บาท บางคนไปซื้อไกลถึงลพบุรี แหล่งโรงงานนี้จะปิดลับเด็ดขาด ไม่ว่าสนิทกันแค่ไหนก็จะไม่บอกกัน ต้องสืบเอง นอกจากนั้นก็ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ว่า ต้องเลือกกระดาดที่พอดี คือไม่หนาและบางเกินไป ถ้าหนาเกินไปขายง่ายจริงแต่ได้ปริมาณน้อย ถ้าบางเกินไป ได้ปริมาณมากแต่ขายยาก โดยทั่วไปเฉลี่ย 1 กิโลกรัมควรได้ 10 แผ่น ประการต่อมาคือ ปลายทางของกระดาดว่าสวยหรือไม่ สีอะไร ควรเลือกสีสดดูฉูดฉาด

หลังจากนั้นเรื่องการขายยังต้องอาศัยประสบการณ์ เพราะคนออกงานใหม่ ยังไม่รู้ว่า ช่วงไหนจะมีงานที่วัดไหน และที่มีงานพร้อมกันโดยเฉพาะช่วงวันศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ จะเลือกไปที่ไหน ถ้าเป็นงานใหญ่ เช่นงานสนามหลวงมีคนเป็นหมื่นก็อาจขายได้ แต่ถ้าเป็นงานทั่วไป ต่างคนต่างรู้ คนขายก็จะเต็มไปหมด มากกว่าคนซื้อ คนที่มีประสบการณ์จะเลือกไปงานที่คนอื่นไม่รู้ ไปคนเดียว ขายคนเดียว ขายหมดแน่นอน นอกจากนี้ต้องรู้จักประเมินว่า งานที่ขึ้นป้ายว่ามีนักร้องชื่อดังนั้น “ปิดวิก” หรือไม่ ถ้าปิดวิกเก็บเงินค่าดู ก็มักจะมีเก้าอี้ซึ่งทำให้ขายกระดาดไม่ได้



สำนึกเรื่องเวลาของคนเที่ยว จึงไม่ใช่เวลาที่เหมือนกับคนทำงานมีเงินเดือนประจำ ที่แบ่งเป็นสัปดาห์ มีวันหยุดประจำสัปดาห์ มีสิ้นเดือน ซึ่งหมายถึงมีเงินเดือน มีปีใหม่ให้ลุ้นโบนัส และวันหยุดเฉลิมฉลอง หากแต่เวลาของคนเที่ยวจะเริ่มนับจากการเปิดฤดูเที่ยว ช่วงล่าข้าวเป็นเหมือนช่วงก่อนเปิดฤดูกาล กระทั่งงานวัดปากน้ำ เป็นเสมือนเริ่มส่งสัญญาณว่าฤดูเที่ยวกำลังจะมา และงานองค์พระปฐมเจดีย์ เป็นสัญญาณเปิดฤดูเที่ยว จนจบงานที่วัดไร่ขิง วัดศรีสำราญ ในเดือนพฤษภาคม พอตีเช้าช่วงเป็นช่วงฤดูฝน และเข้าพรรษาประมาณเดือนกรกฎาคม ถือเป็นการปิดฤดูกาล รวบรวมจักรของปีใหม่มายัง คือ ล่าข้าว - ออกงาน - หน้าฝน - ล่าข้าว -

การเป็นผี ไม่จำเป็นว่าต้องเป็นคนที่เร่ร่อนมานานแล้วชิน จึงเป็นผีไม่ทำมาหากิน คนที่มาใหม่ก็อาจเป็นผีได้ เพราะยังไม่รู้ช่องทางทำมาหากิน หารายได้ ประกอบอาชีพ ก็จะไปเรื่อย ๆ กินข้าววัด กินข้าวสภา และก็เที่ยวดูหนัง แต่เมื่ออยู่ปีที่สองเห็นช่องทางสามารถขายกระดาษ ขายลูกโป่งได้ ก็เริ่มเป็นคนทำมาหากินไม่ใช่ผี ดังนั้น การเป็นผีจึงไม่อาจสรุปรวมว่า จะเป็นคนที่หมดหวังในชีวิต ยากที่จะกลับคืนสู่สังคมปกติ พวกเขาอาจยอมรับคำเรียกว่า ผี ก็เพราะมองไม่เห็นช่องทาง ที่จะมียาได้ มีที่อยู่อาศัย จึงต้องปรับตัวให้ทันได้กับสถานการณ์ที่ต้องเผชิญ ดังเช่น พี่คนหนึ่งแนะนำผู้เขียนซึ่งเป็น “คนตกงานหน้าใหม่” ว่า

“ทำไมไม่กลับบ้าน ตกงานเหรอ มีปัญหาที่บ้านหรือเปล่าถึงไม่เข้าบ้าน พี่มีปัญหากับที่บ้านหนักมากเลยไม่เข้าบ้าน แรก ๆ จะเครียดเป็นธรรมดา ไม่รู้จะไปทางไหน หากินยังไม่รู้จักใคร จะนอนยังงี้ 4 ปีก่อนสนามหลวงยังมีที่อยู่ นึกกลัวกว่านี้ พอเข้าไปสักพัก มีคนแนะนำว่าไปขอข้าววัดที่ไหน ไปกินข้าวสภาก็เริ่มอยู่ได้ แต่เสียตรงที่ไม่มีเงินใช้ ตอนนี้มีคนแนะนำให้แจกใบปลิว มาปึกว่า พอมีเงินติดกระเป๋ เราก็ไม่ต้องเครียดแล้ว ออกงานวัดก็รู้ที่กินที่นอนที่อาบน้ำ สนุก มีความสุขดี เลิกเครียด”

นอกเหนือจากการต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอดเชิงวัตถุ หรือกายภาพ เครื่องมือสำคัญที่ “ผี” ใช้ในการให้ความหมายใหม่แก่ตัวตนตัวเอง ก็คือ การนิยามตัวเองใหม่ ว่า คือ “คนเที่ยว”

การเปลี่ยนคำเรียกตัวเองใหม่ และให้ความหมายใหม่แก่ตัวตนตัวเองว่า คนเที่ยว เป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับการบอกตัวเองถึงการมีชีวิตอยู่ว่าพวกเขาไม่ใช่คนต่ำต้อย ไม่ใช่คนเร่ร่อนตามคำเรียกของคนทั่วไป ซึ่งมีความหมายในทำนอง คนอดโซ ไม่มีเป้าหมาย ไร้ความแน่นอน แต่คำว่า “เที่ยว” มีความหมายในเชิงหาความสุขสำราญ เพลิดเพลิน ความพึงพอใจ ไม่ใช่เป็นคนเร่ร่อนที่ชีวิตยากลำบาก และก็ไม่ใช่ ผี ซึ่ง “เราก็เป็นคน มาเรียกเราผีได้ยังงี้” เช่น

นำคนหนึ่งพูดกับผู้เขียนว่า “อย่าไปเชื่อไอ้พวกนั้นมาก พวกนั้นยังไม่รู้อะไรหรอกมันเพิ่งมาไม่กี่เดือนเอง ถามผมดีกว่า ผมเที่ยวมาตั้ง 10 กว่าปี แล้ว เดี่ยวออกพรรษามะพาไปเที่ยวนครปฐม แล้วจะรู้เลยว่าพวกเที่ยวเขาอยู่กันยังงี้”

หรือเวลาผู้เขียน ถามถึงคนโน้นคนนี้ว่าใช่คนไร่บ้านหรือไม่ ก็จะตอบว่า “พวกนี้ก็พวกเที่ยวเหมือนกันนั่นแหละ”

ลุงคนหนึ่ง พูดถึงอีกคนหนึ่งว่า “ไอ้นั่นมันไม่ไหว สอนมันแล้วว่า ถ้าจะเป็นคนเที่ยวล่ะก็ เวลาที่ต้องเก็บไว้บ้าง 5 บาท 10 บาท จะไปไหนมาไหนได้ ไม่ใช่ต้องขอคนอื่น เวลาขอข้าววัดมาได้ ก็ต้องรู้จักแบ่งคนอื่นบ้าง ถึงจะเที่ยวได้นาน”

อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ผีทุกคน ที่สามารถปรับตัวทั้งด้านวัตถุและจิตใจโดยการให้ความหมายของการมีชีวิตอยู่ว่า คนเที่ยว มีคนจำนวนมากอีกเช่นกัน ที่ไม่มีอาชีพประจำ เป็น “ผี” ที่ไม่ถนัดการเที่ยวงานวัด ไม่มิกลุ่มเพื่อนมากมาย จะมีชีวิตสันโดษกว่า โดยมากเป็นคนแก่ที่ไม่ชอบการรู้จักคนมาก อาจคอยฟังข่าวสารที่สภาที่ไหนมีเลี้ยง แต่ไปไหนมาไหนคนเดียว ไม่สนิทกับใครเกินไป เพราะถือว่าต้องพึ่งตนเองและไม่ให้ใครพึ่ง ขอข้าว



วัดไม่เก่ง จะกินข้าวสกา และหากระป๋องน้ำอัดลม คนกลุ่มนี้จะเผชิญกับความเครียดมากกว่า ไม่มีรอยยิ้ม หวาดคน ไม่อยากคุยกับคนแปลกหน้า รวมถึงผู้เขียน

ลุงคนหนึ่งผู้เขียนเรียกแก้วว่าลุงเสือขาว เพราะแฉะใส่เสื้อเชิ้ตเก่าสีขาวสีหม่น และกางเกงผ้าสีเทา ถือถุงพลาสติกหิ้วใบค่อนข้างใหญ่ ครั้งแรกผู้เขียนพบลุงคนนี้ไปนอนที่เดินที่กรุงเทพมหานครจัดไว้และพักท้ายกันเล็กน้อย หลังจากนั้นผู้เขียนพบลุงกำลังนั่งพักหลังจากอาบน้ำเสร็จที่ใกล้ๆ สะพานขาว ลุงยิ้มรับคุยกับผู้เขียนอย่างดีใจ ลักษณะว่าผู้เขียนไม่รังเกียจที่จะคุยกับเขา และบ่นถึงลูกหลานที่ไม่ดูแล

หลังจากนั้นหลายวันต่อมา ผู้เขียนพบลุงอีกครั้งที่แก่อัฒมถนนราชดำเนิน ผู้เขียนคิดว่าลุงคงยินดีที่จะคุยกับผู้เขียน แต่ผิดถนัด ถึงตอนนี้ลุงไม่ต้องการให้ผู้เขียนเข้าไปในโลกของลุงมากเกินไป ลุงเสี่ยงเมื่อผู้เขียนถามว่าลุงนอนประจำที่ไหน “นอนไปเรื่อย ตรงไหนว่างก็นอน ขอให้ไม่มีคนเสียงดัง ไม่มีคนเมาก็นอนได้” พร้อมบอกผู้เขียนว่า “หนูกลับบ้านไปเถอะ ดึกแล้วกลับไปนอน ลุงอยู่อย่างนี้แหละ ชีวิตคนเรานั้นก็เท่านั้น” หลังจากนั้นผู้เขียนพบลุงอีกหลายครั้งซึ่งก็สังเกตเห็นว่าลุงจะหลบสายตาไม่ต้องการทักทายหรือคุยกับผู้เขียน ซึ่งผู้เขียนก็ไม่กล้าจะไม่รบกวนลุงอีก แต่หลายเดือนต่อมา ผู้เขียนกลับไปกินข้าวที่สกาและพบลุงด้วยบุคคลิกและเสื้อผ้าชุดเดิม คราวนี้ลุงยิ้มทักทายผู้เขียนว่า “มาที่นี้ด้วยหรอ สบายดีมั๊ย” แต่ก็ภายใต้ระยะห่างที่พอดี คือ ต้องไม่ยุ่งกับลุงมากเกินไป

ที่ผู้เขียนกล่าวมาเป็นแบบทั่วไปของคนเที่ยว แต่ยังมียุทธศาสตร์อย่างน้อย 2 กลุ่ม ที่มีชีวิตคล้ายคนเที่ยว แต่ไม่เหมือนเสียทีเดียว คือ พวกชนดั่งค์ กับ กลุ่มรับจ้าง

กลุ่มคนที่ถือว่าชายขอบที่สุดของคนไร้บ้าน ก็คือ กลุ่มเดินชนดั่งค์ ถ้าไม่นับรวมคนวิกจรด ซึ่งถือว่าเป็นคนนอก อาจเรียกย่อๆ ว่า “เดินชน” หรือ “ชนดั่งค์” ก็ได้

เดินชนดั่งค์ หมายถึงกลุ่มที่หาเงินด้วยการเดินไปหาผู้คนตามป้ายรถเมล์ ตามคนนั่งเสื่อ และสร้างเรื่องขอเงิน โดยมากจะบอกว่า ตกรถ ขอค่ารถกลับบ้าน ถ้ากรณีมีลูก แม่จะอุ้มลูกขอเงินให้ลูกกินข้าว เพราะถูกสามีทิ้ง ซึ่งการขอลักษณะนี้จะได้เงินมากกว่าการนั่งขอหรือเดินขอแบบขอทานที่ไม่สร้างเรื่อง ผู้ให้อาจให้ครั้งละ 20 บาท 50 บาท หรือ หลักร้อย คนกลุ่มนี้จะมีรายได้วันละหลายร้อยบาทและเงินทั้งหมดจะลงขวดเหล้า ตัวอย่างกลุ่มนี้ก็คือ กลุ่มที่นั่งกินเหล้าหัวคลองหลอดใกล้โรงแรมรัตนโกสินทร์

อันที่จริงการเดินชนดั่งค์อาจถือเป็นอาชีพหนึ่งก็ได้ แต่ในสังคมคนไร้บ้านหรือคนทั่วไป ไม่อาจยอมรับอาชีพลักษณะนี้ได้ พวกเขาจึงเป็นคนชายขอบของคนไร้บ้านที่เห็นว่า เป็นพวกไม่ดี

ซานดาครอสที่สนามหลวงคนหนึ่งบอกผู้เขียนว่า “พวกนี้ไม่ทำมาหากินอะไร เอาแต่เดินชนดั่งค์ เราเก็บของเก่ายังหาเงินได้ไม่เท่ามัน และก็มากินเหล้ากันหมด ชีวิตมันเองมันยังไม่สนใจเลย นั่งไปสนใจมันทำไม ไม่ต้องไปคุยกับพวกมันหรอก”

นอกเหนือจากเหตุผลว่า คนกลุ่มนี้หาเงินได้มากโดยการหลอกลวงคนอื่นแล้ว อีกเหตุผลหนึ่งที่คนไร้บ้านทั่วไปรังเกียจก็คือ คนกลุ่มนี้ สร้างความรำคาญให้คนอื่น กินเหล้า ถ่ายสกปรก ทำให้คนอื่น ๆ มองคนไร้บ้านไม่ดีไปด้วย เรียกว่า “ทำเสีย” พวกเขาจึงเป็นกลุ่มที่เกือบทุกคนลงความเห็นว่าสมควรถูกนำไปเข้าสงเคราะห์มากที่สุด “สงเคราะห์น่าจะกวาดไล่พวกนี้ไป ไม่น่าให้มันออกมา นี่เอามันไปไม่ทำอะไรก็ปล่อยมันออกมา”

ถ้าพวกเดินชนดั่งค์ เป็นชายขอบของคนเที่ยวทั่วไปแล้ว กลุ่มที่ได้รับการยอมรับมากกว่าคือกลุ่มอาชีพรับจ้าง ที่มีรายได้ประจำระดับหนึ่ง กลุ่มใหญ่ที่พบมาก คือ อาชีพแจกใบปลิวสนับสนุนการขายของห้างสรรพสินค้า ซึ่งจะมีการแจกเฉลี่ยเดือนละ 10 วัน รายได้วันละ 200 บาท อย่างน้อยกลุ่มนี้จะมีรายได้ประจำ เขาอาจจะไม่บอกว่าตัวเองเป็นคนตกราน แต่บอกว่า เป็นคนมีงานทำเพียงแต่รายได้น้อย คนกลุ่มนี้ยังจัดอยู่ใน

กลุ่มผีประเภทหนึ่ง เพราะยังชีพด้วยการกินข้าวสาก ในช่วงวันที่ไม่มีรายได้ นอกจากนั้นก็เป็นอาชีพรับจ้างสารพัด เช่น ล้างจานในช่วงมีเทศกาล เป็นจับกัง เป็นช่างต่อเติมงานก่อสร้าง เป็นตัวประกอบภาพยนตร์ รับจ้างซื้อโทรศัพท์มือถือ รับจ้างซุมนม ขนของ ฯลฯ แต่สำหรับผีแล้ว อาชีพเหล่านี้จะทำไมนาน เป็นงานสั้นๆ วันหรือสองวัน สูงสุดไม่เกิน 1 สัปดาห์ เพราะเขาเคยชินกับชีวิตอิสระ อีกอาชีพหนึ่งที่น่าสนใจ คือ ทำร่มหรือซ่อมร่ม ซึ่งพบหลายคน เป็นอาชีพที่รายได้ดี โดยจะไปซ่อมร่มให้แม่ค้าตามตลาด คอยเย็บร่มที่ขาด วันหนึ่งรายได้มากกว่า 500 บาท แต่ด้วยวิถีชีวิตที่ท่องเที่ยวไปตามตลาด ทำให้กลายเป็นคนเที่ยวประเภทหนึ่ง

จากวิถีชีวิตของคนไร่บ้านประเภท “ผี” หรือ “คนเที่ยว” ที่ผู้เขียนให้รายละเอียดค่อนข้างมากนี้ ในส่วนต่อไปผู้เขียนจะกล่าวถึงวิถีชีวิตคนไร่บ้านลักษณะอื่นๆ โดยการอ้างอิงกับวิถีชีวิตของคนเที่ยว

### 3.2.2 คนออกงาน

กลุ่มคนออกงานเป็นกลุ่มคนไร่บ้านกลุ่มใหญ่อีกกลุ่มหนึ่ง พวกเขาอาจจะตระเวนไปตามงานวัด คล้ายกับคนเที่ยว แต่ต่างจากคนเที่ยวตรงที่ไม่ได้ไปงานวัดเพื่อเที่ยวชมมหรสพ แต่ไปเพื่อขายของอันเป็นการประกอบอาชีพหารายได้ พวกเขาจึงเป็น “คนออกงาน” ซึ่งหมายถึง ออกขายของตามงานวัด ไม่ใช่ผี ไม่ใช่คนเที่ยว ไม่ใช่คนไม่ทำมาหากิน

สิ่งของที่นิยมขายกันเป็นอันดับหนึ่งคือ ขยายกระดาศพลาสติกปูนึ่ง เพราะให้ผลกำไรดี กระดาศพลาสติกที่วานี้คือ ขอบขนมสำหรับเด็กยี่ห้อต่างๆ รวมถึงซองใส่แฮมพู ซองใส่ซอสพริกสำหรับร้านอาหารฟาสต์ฟูด ซึ่งโรงงานที่ผลิตพิมพ์ผิด เช่น สีมืดพลาด รอยเลื่อมของแต่ละสีไม่พอดี จะถูกนำมาขายทิ้ง และมีผู้ไปรับมาขายให้กับคนไร่บ้านเพื่อนำไปเดินขายตามงานวัดที่มีดนตรีลูกทุ่ง มีลิเก สำหรับให้คนดูปูนึ่ง แหล่งขายอยู่ที่อ้อมน้อย นครปฐม มหาชัย พระประแดง บางพลี ถ้าไม่สนิทจริงจะไม่บอกแหล่งซื้อกระดาศเพราะเท่ากับเพิ่มคู่แข่งมาแย่งขยายกระดาศ ต้นทุนของกระดาศสูงสุดกิโลกรัมละ 30 บาท 1 กิโลกรัม มีจำนวน 7-15 แผ่น ขึ้นกับความหนาของกระดาศ โดยทั่วไปขายแผ่นละ 10 บาท ถ้าซื้อ 10 กิโลกรัมทุน 300 บาท จะขายได้เงินถึง 700 -1,500 บาท

รายได้ของการขายขยายกระดาศจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย ตั้งแต่ต้นทุนของกระดาศ โดยทั่วไปถ้าซื้อจากแหล่งข้างต้นราคากิโลกรัมละ 30 บาท เว้นแต่กระดาศที่ต้องต่อเอง เพราะหน้าแคบต้องใช้เทปต่อราคาจะลดลงเหลือ 22 บาท หรือ ถ้ามีเฉพาะหน้ากระดาศฟรอยด์เงาๆ ไม่มีลายก็จะถูกเหลือราคากิโลกรัมละ 20 บาท แต่สำหรับคนที่เป็นเอเยนต์กระดาศใหญ่จะรู้แหล่งรับซื้อจากโรงงานเพียงกิโลกรัมละ 5 บาท บางคนไปซื้อไกลถึงลพบุรี แหล่งโรงงานนี้จะปิดลับเด็ดขาด ไม่ว่าสนิทกันแค่ไหนก็จะไม่บอกกัน ต้องสืบเอง นอกจากนั้นก็ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ว่า ต้องเลือกกระดาศที่พอดี คือไม่หนาและบางเกินไป ถ้าหนาเกินไปขายง่ายจริงแต่ได้ปริมาณน้อย ถ้าบางเกินไป ได้ปริมาณมากแต่ขายยาก โดยทั่วไปเฉลี่ย 1 กิโลกรัมควรได้ 10 แผ่น ประการต่อมาก็คือ ลายของกระดาศว่าสวยหรือไม่ สีอะไร ควรเลือกสีสดฉูดฉาด

หลังจากนั้นเรื่องการขายยังต้องอาศัยประสบการณ์ เพราะคนออกงานใหม่ ยังไม่รู้ว่า ช่วงไหนจะมีงานที่วัดไหน และที่มีงานพร้อมกันโดยเฉพาะช่วงวันศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ จะเลือกไปที่ไหน ถ้าเป็นงานใหญ่ เช่นงานสนามหลวงมีคนเป็นหมื่นก็อาจขายได้ แต่ถ้าเป็นงานทั่วไป ต่างคนต่างรู้ คนขายก็จะเต็มไปหมด มากกว่าคนซื้อ คนที่มีประสบการณ์จะเลือกไปงานที่คนอื่นไม่รู้ ไปคนเดียว ขายคนเดียว ขายหมดแน่นอน นอกจากนี้ต้องรู้จักประเมินว่า งานที่ขึ้นป้ายว่ามีนักท่องเที่ยวชื้อดั่งนั้น “ปัดวิก” หรือไม่ ถ้าปัดวิกเก็บเงินค่าดู ก็มักจะมีเก้าอี้ซึ่งทำให้ขายกระดาศไม่ได้

ปัญหาที่มีคนขายมากขึ้น แย่งกันขาย ทำให้เกิดการตัดราคากัน จากแผ่นละ 10 บาท ก็ตัดขายเหลือ 5 บาท โดยเฉพาะพวกผี ซึ่งไม่มีทุนซื้อกระดาษ จะใช้วิธีเก็บกระดาษที่คนนั่งแล้ว ไปล้างเช็ดแล้วมาขายในราคา 5 บาท หรือคนที่สามารถซื้อต้นทุนกระดาษถูกก็สามารถตัดราคาเหลือ 5 บาท ได้

อาชีพขายกระดาษ เป็นอาชีพที่อยู่คู่กับวงการคนเที่ยวมาเป็น 10 ปี กระดาษรุ่นแรกที่ขายกัน คือ กระดาษหนังสือพิมพ์ตั้งแต่ราคา 50 สตางค์ มาเป็น 1 บาท และ 2 บาท โดยจะขายตามงานวัดย่านมหาชัยซึ่งมีงานวัดมาก ต่อมาจึงเริ่มนำกระดาษพลาสติกที่โรงงานทิ้งมาขาย ซึ่งจะนิยมอยู่ย่านมหาชัยก่อนที่จะเข้ามาที่สนามหลวงเมื่อประมาณ 4-5 ปี ที่ผ่านมา เพราะแหล่งขายกระดาษใกล้เข้ามาอยู่ที่อ้อมน้อยและนครปฐม จากนั้นก็พัฒนาจนทำให้คนที่รู้แหล่งซื้อกระดาษจากโรงงานสามารถยกฐานะตนเองได้ นอกจากได้กำไรจากส่วนต่างของต้นทุนและราคาขายแล้ว ยังหารายได้จากการให้ลูกน้อง “เดินเปอร์เซ็นต์” คนเดินไม่ต้องออกทุนจะได้ร้อยละ 30 หรือ 40 เช่น ขาย 10 แผ่น เป็นเงิน 100 บาท คนขายจะได้ 30 บาท หรือ 40 บาท ขึ้นอยู่กับตกลง

คนเดินเปอร์เซ็นต์ส่วนใหญ่ คือ คนที่ไม่มีทุนต้องจ่ายอมเดินเปอร์เซ็นต์ บางคนอดทนเดินเพื่อเก็บเงินให้ได้ 200 บาท แล้วไปซื้อเป็นกิโยกรัมเดินเองก็จะได้กำไรมากกว่า แต่บางคนขายได้ก็จะนำเงินไปใช้อย่างอื่น ไม่ชอบลงทุนเพราะการมีกระดาษต้องรับผิดชอบ ต้องแบกหาม แต่เดินเปอร์เซ็นต์ไม่ต้องรับผิดชอบ ไปเจอกันที่งานตกลงกันแล้วก็เดินเลย ขายได้เท่าไรก็เท่านั้น เหลือก็คืนเจ้าของกระดาษ แต่ก็ไม่ใช่จะเดินเปอร์เซ็นต์กันได้ทุกคน ต้องเป็นคนที่เคยเห็นหน้าและไว้ใจได้ เพราะบ่อยครั้งที่คนเดินเปอร์เซ็นต์หนีไปเมื่อขายได้สัก 200 บาท “หายไปทั้งคน ทั้งเงิน ทั้งกระดาษ” ซึ่งก็ต้องมีปฏิบัติการหาตัวและ “สั่งสอน”

นอกเหนือจากการขายกระดาษ สิ่งที่ขายรองลงมาก็คือ ขายลูกโป่ง ซึ่งไม่ใช่ลูกโป่งสวรรค์สับแกส แต่เป็นลูกโป่งยาวๆ เรียกว่า ใส่ไก่แต่นำมาบิดและผูกกันเป็นตัวหนอน ถ้างานใหญ่ขายตัวละ 20 บาท งานเล็กลดลงเหลือ 15 บาทและถูกที่สุดคือ 10 บาท การขายลูกโป่งได้กำไรน้อยกว่าขายกระดาษ แต่ดีกว่าตรงที่แม้จะมีงานปิดวิกก็สามารถขายได้ เช่น งานวัดปากน้ำ ขายกระดาษไม่ได้ แต่ลูกโป่งขายได้

นอกจากนั้น ก็มีขายตัวเป่า หมายถึง ตัวตุ๊กตาที่ใส่แซมพูข้างใน ใช้ด้ามพลาสติกปลายเป็นวงกลมจุ่มลงไปก็เป่าเป็นลูกโป่ง ขายหน้ากากตัวละครในการ์ตูนญี่ปุ่น ขายตัวชัก ทำจากฟองน้ำพันเป็นรูปลิงหรือหนูกระดุกด้วยเชือกกับก้านพลาสติก ขายน้ำและขายปลาหมึกย่าง แต่สองอาชีพนี้มักจะไม่ค่อยออกงาน

กลุ่มคนออกงานมีรายได้มาก โดยเฉพาะการขายกระดาษที่ให้ผลกำไรดี โดยเฉพาะในรอบปี 2545 ที่มีงานใหญ่ที่ท้องสนามหลวงบ่อยครั้งหลายคนสามารถเก็บเงินและตั้งตัวได้ ตัวอย่างครอบครัวหนึ่งสามารถเก็บเงินในช่วงเดือนเมษายนที่มีงานสงกรานต์ และต่อด้วยงานฉลอง 220 ปีกรุงรัตนโกสินทร์ได้เกิน 10,000 บาท ต่อมาช่วงงาน 5 ธันวาคมหาราช ก็ขายได้ 3,000 -5,000 บาทแต่มีคนขายกระดาษจำนวนมากที่ไม่ได้เข้าบ้านอยู่

การไม่เข้าบ้านหรือหาที่อยู่ของคนออกงาน อาจด้วยเพราะความไม่แน่นอนของรายได้ เพราะบางงานขายได้มากแต่ทั้งระยะเวลานานกว่าจะมีงานใหญ่อีกครั้งหนึ่ง ส่วนงานเล็กก็ขายไปกินไปและต้องเสียค่ารถด้วย จึงไม่มั่นใจพอที่จะเข้าบ้านอยู่ แต่เหตุอีกประการหนึ่งก็คือ การไม่เห็นความจำเป็น เพราะวิถีชีวิตของเขาได้ปรับตัวกลายเป็นคนไม่อยู่กับที่แล้ว เขาเที่ยวไปพร้อมกับการหารายได้ ถ้าต้องเข้าบ้านอยู่ แต่ชีวิตออกไปเร่ขายก็ไม่คุ้มกับค่าเช่า ลู่ออกงาน หมดงานก็กลับมานอนสนามหลวง หรือจ่ายค่าเช่าเป็นรายวันจะดีกว่า พัฒนาการของกลุ่มนี้อีกแบบหนึ่งก็คือ การออกรถชาเล้งเครื่อง ซึ่งทำให้ไปได้ทุกที่และชนของได้มาก อาจมีผ้าห่มหมอนมุ้ง ซื้อกระดาษได้คราวละมาก ๆ ซึ่งก็จะทำให้เขามีชีวิตกับออกงานค้าขายเป็นวิถีชีวิตอีกแบบ ซึ่งตามที่ผู้เขียนออกไปเที่ยวงานวัดก็พบคนกลุ่มนี้ไม่น้อย ซึ่งไม่เคยเห็นที่สนามหลวงแต่จะเห็นตามงานวัด หรือบางกรณีเป็นรถกระบะเก่าๆ ตระเวนออกงานก็มี

การมีรายได้มากแต่ไม่แน่นอน และการคุ้นเคยกับการเที่ยว ทำให้คนออกงาน มีวิถีชีวิตที่ใกล้เคียงกับคนเที่ยว ถ้าไปออกงานและมีเลี้ยงอาหาร ก็พลอยได้กินอาหารฟรีเหมือนคนเที่ยว ยามหมดหน้างานก็มานอนสนามหลวง ไปกินข้าวสกา ถ้าไม่กินข้าววัดก็จะซื้ออาหารต่อจากคนที่เอาข้าวมาจากวัดชุดละ 10 บาท ซึ่งมีระดับกว่าไปขอข้าววัดเพราะยังได้ชื่อว่าซื้อกิน เมื่อถึงฤดูแจกข้าว ถ้าไม่มีทุนก็ไปล่าข้าวสาร หรือหางานออกร้านกินฟรีงานเลี้ยงวันเกิดของคนมีชื่อเสียง

แต่การนิยามตนเองว่า คนออกงาน ก็คือ การสร้างระยะห่าง ให้พวกเขาต่างจากคนเที่ยวทั่วไป เป็นการบอกว่า เขาเป็นคนมีอาชีพ ซึ่งจะเห็นความแตกต่างได้ชัดในงานวัดที่ไม่มีเลี้ยงอาหาร คนออกงานสามารถขายของแล้วซื้อกิน ขณะที่คนเที่ยวอยู่ไม่ได้ ต้องอยู่ตามที่เลี้ยงอาหาร ดังเช่น งานองค์พระนครปฐมซึ่งเคยเลี้ยงอาหารทุกปี แต่หยุดเลี้ยงอาหารมา 2 ปี แล้ว ทำให้คนเที่ยวไปเพียงวันเดียว พอรู้ว่าไม่เลี้ยงก็กลับ แต่คนออกงานยังอยู่ที่องค์พระเพราะดนตรีดัง ขายกระดาษได้และพร้อมจะซื้อกิน พวกเขาจึงเป็นคนออกงานซึ่งต่างจากคนเที่ยว

### 3.2.3 คนเก็บของเก่า

อาจกล่าวได้ว่า รูปแบบการใช้ชีวิตด้วยการเก็บหรือหาของเก่า เป็นรูปแบบการหาเลี้ยงชีพที่คนทั่วไปสามารถพบเห็นได้บ่อยที่สุด ทุกเวลา ทุกสถานที่ จะเห็นคนแบกถุงปุ๋ย หรือถุงพลาสติกใบใหญ่ เนื้อตัวและเสื้อผ้าสกปรก ส่วนใหญ่มักจะสวมหมวกเพื่อปิดบังสายตาตัวเอง เดินรีไปเปิดถังขยะริมถนน ตามหน้าบ้านเรือนแล้วใช้ตะขอเหล็กหรือมือคุ้ยหาของเก่าที่สามารถขายเป็นรายได้

กลุ่มคนไร้บ้านที่เป็นคนเก็บของเก่า แบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ซึ่งมีวิถีชีวิตต่างระดับกัน แต่ก็มีลักษณะร่วมเฉพาะที่ต่างจากคนเที่ยวหรือคนออกงานค่อนข้างมาก

กลุ่มแรก คือ ชานตาครอส หมายถึงคนเก็บของเก่าที่ไม่มีรถเข็น ต้องใช้วิธีแบกถุงปุ๋ย หรือถุงพลาสติกใบใหญ่ คนเริ่มเก็บของเก่าส่วนมากจะเริ่มด้วยการเป็นชานตาครอส เพราะไม่ต้องใช้ทุน ใช้ความสามารถอะไร คุณสมบัติเพียงอย่างเดียวคือ “ต้องไม่อาย” คนไร้บ้านหลายคนในทุกวันนี้เป็นคนออกงานต่างเคยเป็นคนเก็บของเก่าแบบชานตาครอสมาก่อน บางคนอาจมาจากการก่อสร้าง ทำงานแล้วไม่ได้เงินตกงาน เมื่อเงินหมดก็ต้องเก็บของเก่า บางคนทะเลาะกับญาติพี่น้อง ออกมาเร่ร่อน ก็ต้องเก็บของเก่า

ลุงคนหนึ่งแนะนำผู้เขียนซึ่งเป็น “คนตกงานหน้าใหม่” ว่า “หาถุงสักใบหนึ่งสิ เก็บกระป๋องไปก็มีเงินใช้เอง อยู่อย่างนี้ไม่เดินเก็บแล้วจะเอาที่ไหนกิน”

เราแยกชานตาครอสออกจากคนเที่ยว ทั้งๆ ที่ต่างไม่มีรถเข็นเหมือนกันก็จริงที่ ชานตาครอสจะตั้งใจเก็บของมากกว่า ของเก่าที่เลือกเก็บ มี 3 อย่าง คือ กระป๋องอะลูมิเนียม ขวดน้ำขุ่น และขวดใส ถ้าเป็นคนเที่ยวหรือคนแก่ที่เก็บของเก่าเป็นค่ารถจะเลือกเก็บเฉพาะอะลูมิเนียมเท่านั้น เหตุผลที่คนแก่หรือคนเที่ยวไม่เก็บขวดน้ำด้วย เพราะต้องเก็บมากจึงจะได้ 1 กิโลกรัมและราคาเพียงกิโลกรัมละ 9-10 บาท แม้แต่ขวดใสชานตาครอสบางคนยังไม่เอาเพราะราคากิโลกรัมละ 4-5 บาท เท่านั้น แต่อะลูมิเนียมราคากิโลกรัมละ 30 บาทเป็นอย่างน้อย บางร้านที่หัวลำโพงอาจให้สูงสุดถึง 37 บาท นอกจากนี้อะลูมิเนียมสามารถทุบให้มีพื้นที่เล็กใส่กระป๋องหรือถุงหัวธรรมดาได้ ถ้าไม่ครบ 1 กิโลกรัม ก็อาจขายต่อให้คนหาของเก่าใบละ 50 สตางค์ก็ได้ (เท่ากับ 1 กิโลกรัม 30 บาท) โดยคนรับซื้อนำไปขายต่อให้ได้มากกว่ากิโลกรัมละ 30 บาท เป็นกำไร แต่ขวดน้ำกินพื้นที่มาก ถ้าไม่มีถุงใหญ่ก็จะเก็บไม่ได้ และหนักเช่นต้องเก็บและแบกขวดใสถึง 8 กิโลกรัมกว่าจะได้เงิน 32 บาท ขณะที่เก็บกระป๋อง 1 กิโลกรัม ได้เงิน 30 กว่าบาทเท่ากัน

ซานตาครอสอาจมีวิถีคล้ายกับคนเที่ยว เพราะการมีรายได้้น้อยมากเฉลี่ยวันละ 60 - 70 บาท ไม่เกิน 100 บาท ซึ่งถือว่าน้อยมากเพียงแค่อู้ออดไปวัน ๆ ไม่อาจจะตั้งตัวได้ จึงต้องอาศัยกินข้าวที่สภา แต่ส่วนใหญ่มือเย็น มักจะซื้อกิน และไม่ค่อยไปขอข้าววัด เพราะคิดว่า หาของเก่าเหนื่อยแล้ว มีรายได้ซื้อกินดีกว่า อีกประการคือ การไม่มีรถเข็นทำให้เขาสามารถเดินทางไปเก็บของเก่าตามงานใหญ่ ๆ ได้ เช่น คนเก็บของเก่าจากที่ต่างๆ มาเก็บที่สนามหลวงที่มีงานเฉลิมฉลองและมีคนมาก หรือคนจากสนามหลวงไปเก็บตามงานเวทีลูกทุ่งใหญ่ ๆ หรือตามสนามฟุตบอลนัดสำคัญ ในงานเก็บที่เก็บได้มาก ๆ นี้เขาอาจมีรายได้ถึง 200 บาท

แต่ที่คนเก็บของเก่าต่างจากคนเที่ยว นอกจากเป็นคนทำมาหากินแล้ว ก็คือ กลุ่มนี้ไม่นิยมไปเที่ยวตามหรรสพ ไม่นิยมการเที่ยวออกงานวัด พวกเขาจะอยู่ประจำที่มากกว่า มีเส้นทางและเวลาการเดินทางเก็บของประจำ รู้ว่าเดินเข้าตรอกซอกซอยไหน และจะเลือกขายของที่ไหน บางคน เดินประตูน้ำ - สีสม บางคนเดินประตูน้ำ - อนุสาวรีย์ชัย การไปล่าข้าวสารเช่นกัน ซานตาครอสหลายคนก็ไม่นิยมไปล่าข้าวสาร จะไปเฉพาะงานสำคัญเช่นไปรับเงินเสียปอเท่านั้น

เมื่อเปรียบเทียบรายได้แล้ว ซานตาครอส มีรายได้้น้อยมาก น้อยกว่าคนออกงานมาก น้อยกว่าคนหาของเก่าที่มีรถเข็น ต้องถือว่าเป็นคนที่ขยัน ดิ้นรนและอดทนมาก จึงบอกตัวเองว่า หาของเก่าดีกว่าไปขอข้าววัด ดังนั้นคนหาของเก่าจึงไม่ใช่คนที่น่ากลัว น่าหวาดระแวง น่าดูถูกเลย

การไม่มีรถเข็นอาจด้วยข้อจำกัดว่า ไม่มีทุน ดังนั้นแต่ละคนจึงต้องพยายามเก็บเงินออกรถเข็นให้ได้ ซานตาครอสผู้หญิงคนหนึ่งคุยกับผู้เขียนว่า “ถ้ามีรถเข็นเมื่อไหร่สบายเลย วันนึง 100 กว่าบาทได้แน่ๆ บางทีเจอกระดาดเขาทิ้งนะ เราเอาไม่ไหว แต่คนมีรถเข็นมันเอาได้”

แต่ก็มีบางเหตุผลที่ทำให้คนหาของเก่านิยมเป็นซานตาครอสเพราะสามารถไปไหนมาไหนได้สะดวก ถ้ามีรถเข็นก็ไม่สามารถเข็นไปเก็บงานไกล ๆ ได้ และยังเป็นทรัพย์สินสมบัติที่ต้องคอยห่วงกลัวหาย

คนหาของเก่าประเภทที่สอง คือคนหาของเก่าที่มีรถเข็น การมีรถเข็นทำให้วิถีชีวิตของคนไร่บ้านกลุ่มนี้ต่างจากคนเที่ยวมาก สิ่งที่เห็นได้ชัด คือ วิถีชีวิตของเขาจะผูกกับรถเข็น คนกลุ่มนี้จะนิยามตนเองชัดเจนว่าเป็นคนหาของเก่าประเภทหนึ่งไม่มีสำนึกว่าเป็นผี คนเที่ยว หรือ คนเร่ร่อนเลย รถเข็น มีทั้งรถ 2 ล้อ แบบรถเข็นผักแล้ววางเข่ง รถเก๋าราคาประมาณ 200 - 300 บาท แต่หนักไม่ผ่อนแรง อีกประเภทคือรถ 3 ล้อ เตี้ยๆ ซึ่งต้องต่อข้างขึ้นให้สูงเพื่อจุของได้มาก ราคาจะแพงขึ้นเป็น 300 - 400 บาท ของใหม่ราคา 900 บาท

เมื่อมีรถเข็นแล้ว โดยทั่วไปจะพยายามหาที่อยู่ค่อนข้างประจำ เพราะต้องมีที่จอดเก็บรถเข็นที่ปลอดภัย เริ่มมีเพื่อนคนหาของเก่าด้วยกัน หรือแม่ค้าหาบเร่ใกล้ๆ ที่สามารถฝากรถเมื่อไปเข้าห้องน้ำ ไปซื้อของหรือไปธุระใกล้ๆ ได้ เมื่อมีรถและสถานที่ที่แน่นอน คนกลุ่มนี้จึงไม่นิยมการเที่ยวงานวัด หรืองานรื่นเริงใด ไม่เพียงแต่ไม่ไปงานไกลๆ เท่านั้น แม้แต่งงานใหญ่ๆ สนามหลวงที่มีการเลี้ยงข้าวด้วยคนหาของเก่าที่มีรถเข็นหลายคนก็ไม่เข้าสนามหลวง

การมีรถเข็น ทำให้เขาเก็บของเก่าได้มากขึ้น เช่นกระดาดกิโลกัรมละ 2-3 บาท ต้องได้ 10 กิโลกรัมถึงจะเป็นเงิน 20 - 30 บาท ซึ่งคนมีรถเข็นสามารถเก็บได้ แต่ซานตาครอสไม่สามารถแบกของ 10 กิโลกรัมได้ เพราะหนักเกินไป เช่นเดียวกับเหล็ก ซานตาครอสไม่นิยมเก็บเหล็ก ถ้าไม่ได้มากจริงๆ

เมื่อสามารถเก็บของได้มากขึ้น รายได้ก็มากขึ้นตามมา มากกว่า 100 บาท ในแต่ละวัน คนกลุ่มนี้จึงไม่นิยมการขอข้าววัด ไม่มากินข้าวที่สภา ส่วนใหญ่จะซื้อข้าวกินเอง และไม่นิยมไปล่าข้าว แม้แต่งงานเสียปอ บางคนก็ยังไม่ใช่



แม้รายได้จะต่างกันและมีวิถีการยังชีพที่ต่างกันบ้าง แต่เมื่อเป็นคนเก็บของเก่าเหมือนกัน พวกเขาจะเริ่มมีที่อยู่ทีุ่ค่อนข้างแน่นอน กรณีรุดเช่นดังที่ได้กล่าวแล้วว่า ต้องการที่จอดรถและเริ่มมีสังคมของตนเอง ชานตาครอสก็เช่นกัน การมีพื้นที่ประจำ ทำให้เดินเก็บได้หลายรอบ เมื่อได้ของมากเต็มถุงก็นำมาพักไว้ ในที่ประจำ ที่มีคนรู้จักช่วยดูและก็สามารถหารอบต่อไปได้ ชานตาครอสที่มีที่อยู่ประจำจะหาได้มากกว่าชานตาครอสที่ไม่มีที่ประจำ

ความจำเป็นอีกประการที่ทำให้ต้องมีพื้นที่ที่แน่นอน เพราะเมื่อเก็บของเก่าได้รวมอยู่ในถุงปุ๋ย พวกเขาต้องการพื้นที่สำหรับการคัดแยกของว่าเป็น อะลูมิเนียม ขวดซุน ขวดใส กระดาษ หรือเหล็ก ซึ่งพื้นที่แยกของนี้ต้องปลอดภัยไม่ถูกเทคนิคจกของ ไม่ถูกบ้านเรือนใกล้เคียงต่อว่า ส่วนใหญ่จึงมีสถานที่ที่รู้ว่ตรงไหนสามารถแยกของได้ ถ้าสนามหลวง ไม่สามารถจะแยกของกลางลานได้ ต้องแยกของที่ “เจดีย์ขาว” หรือ อนุสาวรีย์ทหารผ่านศึกตรงข้ามโรงละครแห่งชาติ หรือข้ามมาสวนหย่อมตรงกรมประชาสัมพันธ์เดิม หรือไปทางซอยข้างมหาวิทยาลัยศิลปากร ถ้าริมคลองหลอดต้องไปไกลถึงศาลแม่หมุดตรงข้ามกระทรวงมหาดไทยเลย ถ้าเป็นจุดอื่นๆ จะเป็นที่ได้สะพานข้ามแยก เช่นที่ประตูน้ำ ดินแดง สามย่าน หรือพื้นที่ใต้ทางด่วนที่ถูกปล่อยรกร้าง คนหาของเก่าต่างรู้จักดีกว่า การคัดแยกของต้องไม่ทำให้สกปรกมีเช่นนั้น จะถูกเทคนิคจก และไม่สามารถจะมานั่งหรือแยกของประจำได้

การให้ความหมายที่เหมือนกันระหว่างชานตาครอสกับคนหาของเก่าที่มีรถเข็นก็คือ พวกเขาเป็นคนหาของเก่า เป็นคนทำมาหากิน ซึ่งไม่ใช่คนเร่ร่อน คนจรจัด พวกเขาจะมีอารมณ์รุนแรงเมื่อถูกสงเคราะห์จัดการ

ลุงคนหนึ่งนอนที่ริมคลองหลอดเล่าให้ผู้เขียนฟังว่า “สงเคราะห์มาจับลุง กำลังนอนอยู่ มาปลุกบอกว่าไปทำประวัติหน่อย ลุงบอก จะจับผมไปไหน ผมทำมาหากิน รถเข็นผมก็มี มันก็บอกไปทำประวัติให้ขึ้นรถไปที่ปากเกร็ด สอบประวัติ ถามว่า ลุงทำอะไร ลุงบอกลุงเก็บของเก่า มันถ่ายรูปแล้วก็ให้ค่ารถกลับ ไม่รู้มันจะจับไปทำไม”

น้าอีกคนหนึ่งบอกว่า “สงเคราะห์มาจับผม ผมไม่ยอมทำเดี่ยว จนเทคนิคหลายคนมารุม ผมบอกว่าผมทำมาหากิน จะมาจับผมได้อย่างไร ถุงของเก่าผมก็มี มันให้ไปทำประวัติเสร็จ ก็กลับ”<sup>25</sup>

แต่ถ้าเปรียบเทียบวิถีชีวิตของคนหาของเก่ากับคนออกงานขายกระดาษ คนเก็บของเก่าจะบอกว่าการหาของเก่ามีรายได้แน่นอนกว่า

ชานตาครอสผู้หญิงแนะนำผู้เขียนซึ่งเป็น “คนตกงานหน้าใหม่” ว่า “แล้วลื้อจะทำอะไร จะขายกระดาษหรือ ขายกระดาษมันดีเฉพาะหน้านานะ ถ้าไม่มีงานก็ขายไม่ได้ แต่ของเก่านี้ได้ทุกวัน ถ้ามีรถวันละ 100 กว่าบาทได้แน่ๆ”

แต่คนออกงานขายกระดาษจะมองว่า คนหาของเก่าเป็นชายขอบกว่าตน “พวกนี้ก็อยากจะขายกระดาษเหมือนกัน แต่ไม่รู้ช่องทาง เช่น ไม่มีทุน ไม่รู้จะไปซื้อกระดาษที่ไหน แล้วจะหาออกงานที่ไหน เลยต้องเก็บของเก่า ซ้ำซากจำเจ อย่างเวลามีงาน คนขายกระดาษขายได้เป็นพัน คนหาของเก่าอย่างมากที่สุดได้แค่ 200”

<sup>25</sup> ทั้งสองกรณีผู้เขียนอ้างอิงจากกรณีที่เขตพระนคร ใช้นาตรการประสานเจ้าหน้าที่กรมประชาสัมพันธ์รับคนเร่ร่อนที่นอนสนามหลวง เป็นเวลา 3 เดือน ระหว่างวันที่ 19 กุมภาพันธ์ - 18 เมษายน 2544 ซึ่งเจ้าหน้าที่กรมประชาสัมพันธ์จะไปสอบประวัติ และปล่อยตัวกลับ ไม่ได้มีการกักขังผู้ที่ถูกเรียกว่าคนเร่ร่อน และเป็นมาตรการเฉพาะช่วงเวลา 3 เดือนเท่านั้น ผู้เขียนไม่ได้มีเจตนาตำหนิการดำเนินงานตามหน้าที่ของเจ้าหน้าที่กรมประชาสัมพันธ์แต่อย่างใด

แต่สำหรับสำนึกในการมองตนเองของคนหาของเก่าเมื่อเปรียบเทียบกับอาชีพอื่นๆ ในสังคม ก็คือ เป็นอาชีพที่สุจริต ไม่ได้ขอใครกิน แม้จะเก็บของเก่าสกปรก แต่ไม่ควรดูถูก และอิสระกว่าอาชีพอื่น

พี่คนหนึ่งบอกว่า “ผมเก็บของเก่า เลี้ยงลูกผม 4 คนรอดแล้วกัน ผมสุจริตไม่เคยลักขโมยใครเลย ดูถูกผมไม่ได้นะ” พร้อมแนะนำผู้เขียนว่า “คุยกับคนโน้นสิ เขาเคยทำงานร้านอาหารนะ เคยเป็นก๊วนะ แต่เขามาเก็บของเก่า เขาบอกว่ามันอิสระดี”

ส่วนนักที่ถูกพูดถึงบอกว่า “เก็บของเก่าอย่างนี้ดีแล้ว ผมเคยทำงานอยู่ร้าน... ตรงถนนรัชดา ได้เงินเดือน 7,000 แต่ไม่ไหว เจ้าของร้านมันดู ทำอาหารไม่ถูกใจหน่อยมันนั่งเลง ขกต่อยเรา ก็เลยออกดีกว่า ผมเคยทำมาหลายร้านแล้ว มาเก็บของเก่าดีกว่า ได้เงินพอๆ กันแต่อิสระกว่า อยู่อย่างนี้ ผมส่งเงินให้ลูกผมนะ”

ซานตาครอสผู้หญิงคนเดิมกล่าวว่า “ลือตงาน แต่ดูลือน่าจะมีควมฐานะ ก็ไปหาทำงานเป็นลูกจ้างเขา ได้เน่ แต่อ้าวว่ะ เป็นลูกจ้างเขามันไม่อิสระเหมือนหาของเก่าหรอก วันๆ เดินรอบนึ่งสามสี่ชั่วโมงก็ได้ แล้ว 60 - 70 บาท เหนื่อยก็พักได้ วันไหนได้เยอะยกหยุดก็หยุดได้ แต่เป็นลูกจ้างเขา หยุดตามใจไม่ได้”

คนหาของเก่าวัยหนุ่ม เขาพูดกับผู้เขียนในฐานะสมาชิกใหม่ของกลุ่มที่มีอยู่สามสี่คน ด้วยประโยคซ้ำๆ หลังจากชีวิตประจำวันที่ร่วมกันไปหาของเก่าตอนกลางคืนกลับมาอนด้วยกัน ตื่นเช้าช่วยกันแยกของ และเข็นเอาของไปขาย แล้วกลับมาตั้งวงกินเหล้าว่า “นี่แหละชีวิตของพวกเรา อยู่กันเหมือนพี่เหมือนน้อง เมื่อคืนใครออกหาของได้เท่าไรก็มากินด้วยกัน อยากจะรู้ว่าคนรวยร้อยล้านมันมีความสุขเหมือนเรารึเปล่า มันเคยดูหนังกลางแปลงรึเปล่า มันมีเพื่อนฝูงรึเปล่า”

#### 3.2.4 คนขายของเก่า

คนไร่บ้าน อีกประเภทหนึ่งและผู้เขียนขอกล่าวถึง คือ คนขายของเก่า ของเก่าที่ขายเป็นส่วนมากก็คือการให้เข้าพระ แต่ไม่นิยมบอกว่ามีอาชีพให้เข้าพระ จะเรียกว่า ขายของเก่าแทน กับอีกประเภทคือ ขายของมือสองที่เรียกว่า “คนจับของ” เช่น นาฬิกา แวนตา ปากกา หนังสือเก่า วิทยุ เทป เสื้อผ้าและเครื่องใช้ทุกประเภท เน้นอนว่าของมือสองที่กล่าวมา คนเที่ยวหลายคนก็ขาย แต่ระดับของการเป็นอาชีพไม่เหมือนกัน คนเที่ยวจะเอาของที่คนอื่นให้มาขาย ไม่มีของก็เที่ยว แต่คนค้าขายจะต้องเดินเพื่อหาของมาขาย และต้องมีที่นั่งประจำสำหรับขาย ดังนั้น คนขายของเก่าจึงมีวิถีชีวิตที่ต่างจากคนเที่ยว คนออกงาน ค่อนข้างมาก โดยคนให้เข้าพระ

ความแตกต่างที่เห็นได้ชัด คือพวกเขาไม่มีอาชีพประจำ มีรายได้สม่ำเสมอ ไม่นิยมไปขอข้าววัด ไม่ไปกินข้าวสกา ไม่นิยมการเที่ยวงานวัด นอกจากจะไม่เที่ยวไกลๆ แล้ว ยังไม่นิยมดูมหรสพ แม้แต่ช่วงที่มีงานสำคัญที่สนามหลวง เพราะเลือกที่จะวางของขายมากกว่าดูมหรสพ ส่วนการไปรับแจกข้าวก็มีน้อยมาก แม้แต่งานเสียปอกก็ไม่ค่อยไป

เมื่อวิถีชีวิตของเขาผูกพันกับการค้าขาย สำนึกตัวตนนอกจากจะไม่ใช้คนเที่ยว คนเร่ร่อน คนออกงานแล้ว ก็ยังไม่ใช่คนไม่มีที่อยู่อาศัยด้วย สำนึกตัวตนจะบอกว่า เป็นคนค้าขาย จะหวังสถานที่ขายของมากกว่าการไม่มีที่อยู่

พี่ผู้หญิงอาชีพให้เข้าพระคุยกับผู้เขียนว่า “เรื่องที่นอนคนเขาไม่หวังหรอก ที่ไหนก็นอนได้ แต่หวังว่าจะไม่มีที่ขายของมากกว่า ถ้าว่างของไม่ได้ เทคนิคเฝ้าทั้งวันทั้งคืนไม่ได้ขายของแล้วจะเอาที่ไหนกิน ถ้าขายของได้มีเงินก็หาที่นอนได้เองแหละ”

ดังนั้น เมื่อหัวข้อสนทนาของคนกลุ่มนี้สนทนากันจึงเป็นเรื่อง “วางได้รึยังวะ มันไปรึยังวะ” หมายถึงเจ้าหน้าที่เทคนิคเฝ้าแล้วหรือยัง สามารถวางของได้หรือยัง

นอกจากนี้ การที่เขาสัมพันธ์กับกลุ่มคนที่ค้าขาย ซึ่งหลายคนมีที่อยู่อาศัยทั้งของตนเองหรือเช่าที่ อยู่ก็ตาม ทำให้เขามีบุคลิกที่ไม่เหมือนคนไร้บ้านประเภทอื่นๆ มีการแต่งกายที่ดูดีกว่าคนไร้บ้านประเภทอื่นๆ และการที่เขาไม่มีรายได้อะไรสมควร จึงไม่ชอบ ถ้าถูกมองเขาว่าเป็นคนไม่มีที่อยู่อาศัย เพราะจะทำให้เขาถูกให้ความหมาย เท่ากับคนเร่ร่อนซึ่งไม่ใช่ตัวตนของเขา ดังนั้นคนกลุ่มนี้เป็นคนไร้บ้านแต่เพียงกายภาพ แต่ในเชิงสำนึกแล้ว เขาไม่ใช่คนไร้บ้าน คนเร่ร่อนอย่างสิ้นเชิง

### 3.2.5 การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและสถานะของคนไร้บ้าน

จากความพยายามจัดประเภทของคนไร้บ้าน จากวิธีการหาเลี้ยงชีพ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการให้ความหมายแก่ตัวเองของคนไร้บ้าน เพื่อแสดงให้เห็นว่า คนไร้บ้านส่วนใหญ่ต่างพยายามแสวงหาการใช้ชีวิต รอดภายใต้เงื่อนไขที่สามารถเข้าถึงทรัพยากรได้จำกัด ที่ไม่ใช่การก่ออาชญากรรม ไม่ได้เป็นมิชฉาชีพ ไม่ได้เป็นคนที่น่าหวาดระแวงตามที่สังคมประทับตราให้กับพวกเขาแน่นอนว่า การแบ่งประเภทเช่นนี้ ย่อมมีข้อจำกัด ที่มีคนไร้บ้านจำนวนมาก ไม่เข้า “แบบ” ที่ผู้เขียนสร้างขึ้น เช่น มีคนหาของเก่าที่หาบ้างเลิกหาบ้าง มีคนขายของมือสองที่จะเป็นคนขายอาชีพก็ไม่ใช่ จะเป็นคนเที่ยวไม่ทำมาหากินก็ไม่เชิง หรือ มีคนขายของเก่าแต่ไปกินข้าวที่สภา เป็นต้น

นอกจากนี้แล้วความสัมพันธ์ของคนไร้บ้านแต่ละประเภท ก็ไม่ได้แยกจากกันเด็ดขาด พวกเขาอาจไปรวมกันที่สนามหลวง ยามมีกิจกรรมสำคัญ บางคนไปเพื่อขายกระดาษ บางคนไปเพื่อเก็บของเก่า บางคนไปเพื่อชมมหรสพเท่านั้น บางครั้งอาจแนะนำช่องทางต่างๆ ให้แก่กัน เช่น วันนั้นวันนี้มีงานงานแจกข้าว มีงานออกร้านซึ่งสามารถไปกินอาหารฟรีได้ ถ้าสนิทกันมากขึ้น อาจให้หยิบยืมเงินในคราวจำเป็น หรือแนะนำช่องทางทำงาน เช่น ชวนกันไปรับจ้างแสดงเป็นตัวประกอบภาพยนตร์ เป็นต้น โดยเฉพาะที่สภาสังคมสงเคราะห์ เป็นเสมือนศูนย์กลางของการกระจายข้อมูลข่าวสารของคนไร้บ้าน

นอกจากนี้ในชีวิตของคนๆ หนึ่ง เขาก็อาจปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิต เช่น จากคนหาของเก่าไปเป็นคนออกงาน บางคนเคยออกงานแล้วเลิกกลายเป็นคนเที่ยว บางคนไปรับจ้างทำงานอยู่กับเจ้าแม่ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ระยะเวลาพิเศษจากที่ผู้เขียนเริ่มเข้าสู่โลกของคนไร้บ้านจนถึงปัจจุบัน ผู้เขียนเห็นแนวโน้มของการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตคนไร้บ้าน ซึ่งจะขอล่าวถึงใน 2 กระแส คือ

1) คนเร่ร่อนจะน้อยลงคนปักหลักจะมากขึ้น มโนภาพเก่าที่ติดตาเราว่าคนที่หลบนอนในพื้นที่ข้างถนน เป็นประเภทสะพายกระเป๋าจากต่างจังหวัดมาหางานทำนั้น ไม่เพียงพออีกแล้ว เพราะคนไร้บ้านหลายคน ที่พวกเขาใช้ชีวิตอยู่ข้างถนนนานวันเข้ามากกว่า 1 ปี เริ่มหาพื้นที่ที่แน่นอน อยู่ประจำ ไม่มีลักษณะที่เรียกว่าเร่ร่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนหาของเก่า ที่จะปักหลักหาของเก่าในละแวกที่ตัวเองคุ้นเคย ตามร้านค้าตรอกซอกซอยจนรู้ว่า ร้านใดจะทิ้งของให้ตนได้คัดเลือกเวลาใด ร้านใดพอมีเศษอาหารจนเจือคนหาของเก่าได้บ้าง รวมถึงคุ้นเคยกับเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ไม่มารบกวน เพราะรู้แล้วว่าคนหาของเก่าคือพวกทำมาหากินไม่ใช่พวกลักเล็กขโมยน้อย ปรากฏการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นกับคนหาของเก่าหลายแห่ง เช่น ย่านสนามหลวง - ถนนข้าวสาร ย่านสยามสแควร์ ประตูนํ้า

ควบคู่กับการคุ้นเคยทำเลในการทำมาหากินแล้ว ก็คือปัจจัยเรื่องการแสวงหาพื้นที่ที่สามารถปักหลักได้ ที่สนามหลวง เราเห็นภาพคนหาของเก่านอนข้างรถเข็นเวลากลางวันทำทนายตามากขึ้น และจะเป็นปรากฏการณ์ที่เพิ่มปริมาณและชนิดในไม่ช้า นอกจากนี้ละแวกรอบสนามหลวง ล้วนกลายเป็นพื้นที่ที่หลายคนปักหลัก เริ่มจากการจอดรถเข็นประจำ กางผ้าเต็นท์คลุมฝนนอนข้างๆ รถ และมีเตาหุงหาอาหาร ตามมาด้วย

การมีความสัมพันธ์กับผู้คนรอบข้าง เกิดชุมชนเล็กๆ ตามซอย ตามสวนหย่อม ใต้ต้นไม้โพธิ์ ฯลฯ<sup>26</sup>

ในจุดอื่นๆ ผู้เขียนเห็นพื้นที่ใต้ทางด่วนซึ่งเมื่อปีที่แล้ว คนไร้บ้านเรียกกันว่า “ปากกล้วย” เพราะเป็นพื้นที่ที่ทางราชการได้ปลูกต้นกล้วยไว้เสมือนกับว่าได้มีการใช้ประโยชน์แล้ว แต่ปีนี้ปากกล้วยได้แปรสภาพเป็นลานบ้านที่คนหาของเก่ากำลังตั้งรกรากและชุมชนของตนเองขึ้นมากกว่า 50 คน และที่จุดเล็กจุดน้อยมีคน 5-10 คนอีกหลายแห่ง

นอกจากนี้ยังไม่นับตามอาคารร้างที่ก่อสร้างยังไม่เสร็จ หรือเสร็จแล้วแต่ขายไม่ออก ที่ได้ถูกคนไร้บ้านเข้าไปจับจองเป็นที่พำนักพักอาศัย อย่างน้อย 3 จุดที่ผู้เขียนพบ

การที่คนเร่ร่อนเริ่มปักหลักมากขึ้น เป็นเครื่องบ่งชี้ได้ประการหนึ่งว่า คนที่นอนในที่สาธารณะไม่ใช่คนที่ไม่คิดถึงอนาคต คิดเพียงพอใจกับการเที่ยวเร่ร่อน การใช้ชีวิตเป็นคนเที่ยวเป็นวิธีการปรับตัวในสถานการณ์ที่ไม่มีทางเลือกเท่านั้น ลึกๆ แล้วมนุษย์ต่างปรารถนาจะมีชีวิตที่ดีขึ้น มีที่อยู่อาศัยที่ปลอดภัย มีชุมชนที่มีความเอื้ออาทร ดังที่พวกเขาเริ่มสร้าง “บ้าน” ของเขาริมถนน ตามซอกซอย ใต้ทางด่วน และตึกร้าง นี่คือการแสวงหาของคนที่ไร้บ้านในไทย

2) การปรับตัวที่ไม่ต้องมีบ้านโดยเป็นคนออกงาน แนวโน้มของการปรับตัวของคนไร้บ้านอีกประการก็คือ ไปเป็นคนออกงานเร่ขายของตามงานวัด ทั้งมีรายได้และอาศัยหลบนอนตามศาลาวัด ซึ่งมีแรงจูงใจอยู่หลายประการ ตั้งแต่รายได้ของการขายกระดาษที่มากพอสมควรแม้จะไม่แน่นอนก็ตาม แต่ก็ดีกว่าการเป็นคนไม่มีอาชีพ และต้องขอข้าววัดเท่านั้น ยิ่งเมื่อแหล่งกระดาษหาง่าย คนจึงมีคนเข้าสู่อาชีพขายกระดาษมากขึ้น และเหตุด้านวิถีชีวิต การเป็นคนหาของเก่าเป็นอาชีพที่มีรายได้พอสมควรขณะเดียวกันก็มีความเป็นอิสระอีกด้วย เมื่อได้ขายกระดาษก็เท่ากับได้เที่ยวตามงานวัด ได้ดูหนังกลางแปลง ได้ดูคอนเสิร์ตลูกทุ่งชื่อดัง เป็นการแสวงหาความสำราญเพลิดเพลินพร้อมๆ กับมีรายได้พอสมควร ทุกวันนี้เราจึงเห็นคนขายกระดาษเพิ่มกว่าปีที่แล้วมาก คนเที่ยวหลายคนเริ่มตั้งตัวขายกระดาษ ผู้เขียนเคยพบแม้กระทั่งหญิงขายบริการทางเพศที่เลิกอาชีพมาเป็นคนขายกระดาษ บางครั้งทุนหมดต้องจำใจมาขายบริการเพื่อนำเงินไปซื้อกระดาษ

การที่คนไร้บ้านหลายคน เริ่มปรับตัวกลายเป็นคนออกงาน มีอาชีพเร่ขายของตามงานวัด ทำให้พวกเขาเริ่มไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องมียู่อาศัยที่แน่นอน แม้จะมีรายได้ก็ไม่จำเป็นต้องไปเช่าอยู่ เพราะวิถีชีวิตที่ท่องเที่ยวเร่ร่อนตามงานวัด ไม่ได้อยู่กับที่จึงไม่จำเป็นต้องหาเช่าที่อยู่อาศัย เว้นแต่กรณีที่มีลูกเล็กและจำเป็นต้องหาเช่าโรงเรียนที่แน่นอน แต่สำหรับคนขายกระดาษหลายคน พวกเขาเปลี่ยนความฝันที่จะมีบ้าน มาเป็น ฝันที่จะมีชาเล้งพ่วงข้างแทน (มอเตอร์ไซด์ที่มีกระบะพ่วงข้าง) เพราะการมีรถเองทำให้ประหยัดค่ารถในการเดินทางไปขายของ อีกทั้งยังสามารถบรรจุของได้ทีละมากๆ ซื้อกระดาษครั้งละ 50 กิโลกรัมขึ้นไป มีเสื้อผ้า หมอนมุ้ง พร้อมรถพ่วงข้าง จึงเป็นเสมือนบ้านเคลื่อนที่ นี่คือการปรับตัวในกระแสดังกล่าว

#### 4. สรุป : ทำไมต้องเข้าใจคนไร้บ้าน

ตลอดระยะเวลาของการศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนไร้บ้าน มีคำถามพื้นฐานๆ ที่ผู้เขียนประสบหลายครั้ง นั่นคือ “ศึกษาเรื่องคนเร่ร่อนแล้วจะได้ประโยชน์อะไร ?” คำถามนี้รบกวนจิตใจไม่เฉพาะเมื่อถูกถามจากคนทั่วไป

<sup>26</sup> ผู้เขียนขออภัยที่ไม่สามารถระบุตำแหน่งพื้นที่ที่ชัดเจนได้ เพราะอาจทำให้เจ้าหน้าที่รัฐเกิดความรู้สึกอึดอัดจะจัดระเบียบเมืองขึ้นมา และสร้างผลกระทบกับคนไร้บ้านได้

ที่มีความรู้สึกทางลบต่อคนไร้บ้านเท่านั้น หากแต่บรรดาคนไร้บ้านด้วยกันหลายคน ก็ไม่เห็นว่าจะมีประโยชน์อะไรที่จะมาศึกษาเรื่องคนไร้บ้าน

ลุงอาสุโสคนหนึ่ง ใช้ชีวิตในวงการคนเที่ยวมากกว่า 30 ปี เขาแนะนำผู้เขียนอย่างหวังดีว่า “บุญเลิศนะ คิดให้ดึนะ จะช่วยไอ้พวกกระโหลกกะลา”<sup>27</sup> มีที่อยู่อะไร สนามหลวงนะ บุญเลิศยังไม่รู้จักไอ้พวกนั้นดีพอ เราคนฝั่งธนด้วยกันลุงเลยอยากเตือนให้ด้วยความหวังดี”

เช่นเดียวกับลุงอาสุโสอีกคนหนึ่งเตือนว่า “ไอ้พวกสนามหลวง ผมไม่ให้ใครมานอนใกล้ผมหรอก เดี่ยวเผละมันก็หิยพระผม เวลาเรามีเราแบ่งให้มัน...มันเอา แต่เวลาเราไม่มี ขอยืมมันกินข้าวสักสิบบาทไม่มีใครให้หรอก บุญเลิศคบไอ้พวกนี้ เข้าเนื้อไปเท่าไรแล้ว อย่าไปคบไอ้พวกนี้มาก”

นำผู้ชายอีกคนหนึ่ง เขาเป็นคนไร้บ้านประเภทที่ไม่เข้ากลุ่มซึ่งค่อนข้างสนิทกับผู้เขียน เขาพูดจากใจว่า “เราร่านายกลับบ้านไปเถอะ ไม่มีอะไรดีหรอกที่จะมาคบกับคนไม่มีบ้านอย่างเรา นายมันคนมีบ้าน หน้าตาดี อายุยังน้อย นายยังมีโอกาสมองผู้หญิงดีๆ แต่ถ้านายมานั่งกับเรา ไม่มีผู้หญิงคนไหนเขามองนายหรอก มันไม่มีประโยชน์”

แม่ชีรูปหนึ่ง ซึ่งท่านใช้ชื่อยาของอาคารนิมิตนราดำเนินเป็นที่จำเช่นเดียวกัน ท่านแนะนำผู้เขียนด้วยความหวังดีว่า “ชีวิตของคนพวกนี้ไม่มีอะไรน่าศึกษา ลูกมาศึกษาจะเป็นภัยแก่ตัวเอง แม่ชีอยู่อย่างนี้ บางครั้งเรามีข้าวเราแบ่งให้เขา เขาว่าเราดี แต่บางวันเราไม่มีข้าวให้เขา เขาก็มาขู่จะเอาให้ได้ จะมาทำร้ายเอา ควรจะไปศึกษาเรื่องอื่นดีกว่า คนกลุ่มนี้เขาไม่เห็นว่าจะมีอะไรที่ทำให้ชีวิตเขาดีขึ้น”

ยิ่งไปกว่านั้น บางคนยังมีสำนวนคมคายอีกว่า “ชีวิตของคนสนามหลวง เหมือนกับหญ้าที่มิแต่จะถูกเหยียบให้ตาย จะขุบให้ฟื้นยาก” หรือ “ชีวิตของคนพวกนี้ตายแต่ตั้งแต่ยังเป็น”

หลายครั้งที่ผู้เขียนสับสนที่คนไร้บ้านเองก็คิดว่า ไม่ควรมาอยู่กับพวกเขา พวกเขาเองยอมรับว่าพวกเขาไม่ใช่คนที่ควรเห็นใจช่วยเหลือ อย่างไรก็ตาม เมื่อผู้เขียน “ดีอ” ต่อเสียงทัดทานเหล่านี้ ผู้เขียนจึงค่อยเข้าใจมากขึ้นว่า ความคิดข้างต้น ไม่ได้เป็นผลมาจากการเห็นข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ของผู้มีประสบการณ์ข้างต้นเท่านั้น หากแต่เป็นเพราะพวกเขาหลายคนมองไม่เห็นความหวังที่จะมีชีวิตที่ดี มีสถานะเท่าเทียมกับคนอื่นในสังคม โดยเฉพาะคงยากที่จะมีหน่วยงานรัฐหรือหน่วยงานไหนจะเห็นใจพวกเขาอย่างจริงจัง เมื่อพวกเขามีความหวังน้อยลง ก็ยิ่งยอมรับภาพลักษณ์เชิงลบที่สังคมประทับตราให้อย่างไม่รู้ตัว และไม่เห็นประโยชน์อะไรที่ผู้เขียนจะมาศึกษาเพื่อเข้าใจพวกเขา

ท้ายที่สุด ผู้เขียนหวังว่า งานเขียนชิ้นนี้จะแสดงให้เห็นคนไร้บ้านในแง่มุมต่างๆ ที่ไม่ใช่อาชญากร ไม่ใช่มีชลาชีพ และไม่ใช่คนที่น่าหวาดระแวง ดังเช่น ชานตาครอสหลายคนเดินก้มหน้าคู้หาของเก่าตามถังขยะ สายตาหวาดๆ ของผีหลายคนยามเดินผ่านผู้คนตามแหล่งชุมชน ป้ายรถเมล์ ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อผู้เขียน พบชานตาครอสหลายคนปักหลักทำมาหากินออกรถเข็น หรือคนเที่ยวหลายคนมาเป็นคนขายกระดาษด้วยแล้ว จึงเข้าใจมากขึ้นว่า คนไร้บ้านก็เหมือนคนอื่นอีกหลายคน ที่ต่างปรารถนาจะมีชีวิตที่ดีขึ้นหากแต่ขาดโอกาสและการหนุนช่วยที่สอดคล้องเหมาะสม ทั้งนี้ทั้งนั้นผู้เขียนก็ยอมรับด้วยเช่นกันว่า ย่อมมีคนไร้บ้านอีกจำนวนหนึ่งที่พึงพอใจกับการใช้ชีวิตท่องเที่ยวอนาถา

<sup>27</sup> ผู้เขียนฟังคำนี้ครั้งแรกแล้วก็ไม่ได้เข้าใจว่าหมายความว่าอย่างไร สอบถามแล้วจึงทราบว่า หมายถึงพวกไม่ทำมาหากินอะไร ว่ากันว่า เป็นคำที่ใช้ใน “บ้านใหญ่”



ถึงเวลาที่สังคมต้องยอมรับความจริงร่วมกันถึงการเกิดขึ้นของคนไร่บ้านอันเป็นผลพวงของการพัฒนาสังคมเคยสลัดอคติที่มีต่อ “สลัม” ซึ่งถูกมองเป็นขยะของเมือง มาสู่การยอมรับว่า การพัฒนาที่ไม่สมดุลทำให้คนชนบทต้องอพยพสู่เมือง และแรงงานของคนสลัมก็มีส่วนสำคัญในการสร้างเมือง จึงปรับเปลี่ยนมุมมองและความหมายของสลัมเป็น “ชุมชนแออัด”

ปัจจุบันผลพวงของการพัฒนารุนแรงยิ่งขึ้น นั่นคือการล่มสลายของสถาบันครอบครัว ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้คนไร่บ้านเพิ่มมากขึ้น เราจะมีความเอื้ออาทรต่อคนแก่ที่ไม่มีลูกหลานดูแลได้อย่างไร เราจะห่วงใยเฉพาะเด็กเร่ร่อนเพราะครอบครัวแตกแยกเท่านั้นหรือ เมื่อเด็กเหล่านี้โตเป็นผู้ใหญ่แล้ว เรารับเขาได้น้อยลง และกีดกันเขาออกจากการใช้ทรัพยากรของเมือง ยังไม่นับรวมถึงคนอีกจำนวนมากที่ตกขบวนไม่ทันการพัฒนาเป็นคนขาดการศึกษา ตกงานเร่ร่อน

ในขณะที่กระแส “เมืองน่าอยู่” กำลังแพร่หลายและเป็นคำยอดนิยมนิหมในหมู่นักบริหารจัดการเมือง แต่เมืองจะน่าอยู่ได้อย่างไร หากเราตื่นเข้ามาและพบว่ามีคนแปลกหน้านอนอยู่ชายคาหน้าบ้าน หากเราเดินตามท้องถนน และพบครอบครัวคนข้างถนนที่ค่อยๆ สร้าง “บ้าน” ของพวกเขาริมบาทวิถี เมืองไม่อาจน่าอยู่เพียงแค่การใช้วิธีเบือนหน้าหนี ทำเสมือนมองไม่เห็นตัวตนของพวกเขา

เมืองจะน่าอยู่สำหรับทุกคนได้ก็ด้วยความเข้าใจ ความเอื้ออาทร การแบ่งปันทรัพยากรให้เอื้อกับทุกชีวิตที่ใช้ชีวิตอยู่ในเมือง งบประมาณจำนวนมากถูกใช้ไปเพื่อสร้างสวนสาธารณะเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจแก่ชนชั้นกลาง โครงการพัฒนาต่างๆ หลายหน่วยงานลงไปสู่ชาวชุมชนแออัด ยังไม่นับรวมถึงที่ดินของหน่วยงานรัฐมากมายที่ให้เอกชนเช่าในเชิงธุรกิจ ไม่ว่าที่ดินของการรถไฟฯ ที่ให้เอกชนทำแหล่งท่องเที่ยวการค้ากันอย่างอาร์ซีเอ ที่ดินใต้ทางด่วนหลายสายมีเอกชนเช่าทำร้านอาหาร เปิดคาราโอเกะ โดยที่คนไร่บ้านไม่มีช่องทางที่จะเข้าถึงทรัพยากรเหล่านี้เลย

พี่คนไร่บ้านคนหนึ่ง แนะนำผู้เขียนว่า “มาศึกษาอย่างนี้ก็ดีเหมือนกัน ไปเขียนรายงานให้ผู้ใหญ่เขารู้เลยว่าพวกผีเขาอยู่กันยังไง กินที่ไหน เทียวที่ไหน ผีพวกนี้มันไม่มีอะไรหรอก ถ้ามีที่อยู่สัคนมันถึงจะตั้งหลักได้ เห็นอย่างนี้ใครๆ เขาก็ต้องการที่อยู่ทั้งนั้นแหละ ให้เขาทำเลย ไม่ต้องตีมากหรอก เอาแค่แบบบ้านพักแบบคนงานก่อสร้างให้เขานอนได้ อาบน้ำอาบทำได้ คนไหนเกเรก็อย่าไปรับ รับรองช่วยได้แน่ๆ และก็ให้ทำมาหากินเอง”

เราหวังว่าเสียงของคนไร่บ้านที่ปรากฏในงานชิ้นนี้ จะเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความเข้าใจและเห็นใจกันมากขึ้น เพื่อชีวิตที่ดีขึ้นของพวกเขา เพื่อเมืองที่น่าอยู่สำหรับทุกคน